

TÜRKİYE'DE ŞİRKETLERİN
İNSAN HAKLARI
SORUMLULUĞUNA BAKIŞ:

**3. HAVALİMANI
GALATAPORT İSTANBUL
HUNUTLU TERMİK SANTRALİ
KİRAZLI ALTIN MADENİ
YUSUFELİ BARAJI**

OCAK 2022

Yayımlayan

Mekanda Adalet Derneği

Editör

Ceren Yartan

Proje Ekibi

Büşra Üner ve Özlem Zingil

Dizgi

Hakan Dağ

Katkıda Bulunanlar

Emirkan Cörüt, Ekin Çekiç, Duygu Dağ, Sinan Erensü, Hüseyincan Eryılmaz, Murat Germen, Sena Nur Gölcük, Volkan Işıl, Cemre Kara, Onur Temel, Selin Yazıcı, Kerem Yücel

Teşekkür

Mekanda Adalet Derneği (MAD) olarak iş dünyası ve insan hakları üzerine gerçekleştirdiğimiz bu araştırmanın başlangıcından itibaren yerelde çevre mücadeleleri veren pek çok kişiyle, sivil toplum temsilcileriyle iletişim içerisinde olduk. Araştırmamızda odaklandığımız bu beş projeye karar verme aşamasında ve araştırmamızın veri toplama sürecinde onların sundukları katkılar çok değerliydi. Raporumuzun hazırlanmasında önemli katkıları olan Avrupa İklim Eylem Ağı (Can Europe) Türkiye Enerji ve İklim Politikalar Koordinatörü Özlem Katisöz'e, avukat Barış Demirci'ye, avukat İsmail Hakkı Atal'a, Change.org Türkiye İklim Kampanyaları Danışmanı Buket Atlı'ya, Duygu Kural'a, Politeknik Yönetim Kurulu Başkanı Ersin Kiriş'e, Hülya Çeşmeci'ye, İnşaat İş Sendikası Yönetim Kurulu Üyesi inşaat işçisi Tezcan Avcu'ya, İstanbul İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi Gönüllüsü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi öğretim görevlisi Aslı Odman'a, kadın hakları ve doğa aktivisti Çiğdem Güvercin Dağdelen'e, Kazdağı Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Süheyla Doğan'a, Kuzey Ormanları Savunması yüksek şehir plancısı Ayşe Yıkıcı'ya, Greenpeace Akdeniz İklim ve Enerji Proje Geliştirme Sorumlusu Onur Akgül'e, Pınar Bilir Akkuş'a, DEKAMER temsilcisi Pamukkale Üniversitesi'nden Prof. Dr. Yakup Kaska'ya, Sağlık ve Çevre Birliği'nden (HEAL) Funda Gacal'a, TMMOB İstanbul Şehir Plancıları Odası'ndan Akif Burak Atlar ve İdil Akyol'a, Yeşil Artvin Derneği'nden Nur Neşe Karahan'a ve Yusufeli İlçesini Güzelleştirme, Yaşatma ve Kültür Varlıklarını Koruma Derneği'nden avukat Recep Akyürek'e teşekkür etmek isteriz.

Araştırma sürecini destekleyen webinar'lara katkı sunan konuklarımız Başak Bağlayan, Bego Demir, Taygeti Michalakea, Ashley Nancy Reynolds, Turgut Tarhanlı, Anıl Yılmaz Vastardis ve Gizem Yücelen'e teşekkür ederiz.

Aynı zamanda burada adı geçmese de bu raporun yayınlanmasında emeği geçen herkese de çok teşekkür ederiz.

İçindekiler

- 4 Önsöz
- 6 Kısaltmalar
- 7 Sözlük
- 11 Türkiye’de Şirketlerin İnsan Hakları Sorumluluğuna Bakış
- 20 3.Havalimanı Projesi
- 39 Galataport İstanbul (Salıpazarı Kruvaziyer Limanı Projesi)
- 49 Hunutlu Termik Santrali Projesi
- 63 Kirazlı Altın Madeni Projesi
- 78 Yusufeli Barajı ve HES Projesi
- 92 Öneriler
- 95 Araştırma metodolojisi
- 97 Referanslar

Önsöz

Mekanda Adalet Derneği

Mekanda Adalet Derneği (MAD) olarak daha adil, demokratik, ekolojik kentsel ve kırsal mekânlar için çalışıyor, kamusal bilgi üretip yaymayı amaçlıyoruz. Derneğin Çevre Adaleti Programı'nda (ÇAP), giderek yaygınlaşan çevresel ihtilafları belgeliyoruz. Çevresel sorunların diğer toplumsal sorunlarla bağını gösterebilmeye, çevre mücadelesi sürdüren yerel aktörlerin sesini çoğaltmaya ve bu mücadeleler için kullanışlı kavram ve yöntemler üretmeye çalışıyoruz. ÇAP kapsamında yerel çevre hareketleriyle temas ediyor; dernek çalışanları ve uzmanların katıldığı saha çalışmalarını yapıyoruz. Programın omurgasını, çevre adaleti yaklaşımını havza ölçeğine uyguladığımız havza çalışmaları oluşturuyor. Her yıl en az bir kere, geniş bir araştırma kadrosu ile birlikte ülkenin önemli su yollarından birinde havza çalışması yürütüyoruz. Bu kapsamda yaptığımız saha çalışmalarında çevresel ve toplumsal meseleler ile umut veren iyi uygulamalara odaklanıyoruz. Topladığımız hikayeler

ve hazırladığımız kapsamlı analizler DereTepe.org sitemize ekleniyor.

2018 yılında Ordu'nun Melet ırmağındaki ardışık HES projelerine odaklanarak başladığımız havza çalışmalarını 2019 yılında Çoruh, 2020 yılında Kanal İstanbul proje güzergahı ve 2021'de Ergene havzasında sürdürdük. Bu sahalardaki çevre tahribatı ve toplumsal meseleler; barajlar, HES'ler, maden ve mega altyapı projeleri üzerinden gerçekleşiyordu. Havzaları ve havzalar özelinde projelerin etkilerini incelerken bu meselelerin muhatabı olarak öne çıkan önemli bir aktör grubu da şirketler oldu.

Yaşanan mağduriyetlerin kimi zaman doğrudan, kimi zamansa dolaylı şekilde faili olarak görülen şirketlerin pek azı halkın rızasını inşa etmek ya da oluşacak mağduriyetleri gidermek için yöntemler geliştiriyor; çoğu halkın rızasını bir gereklilik olarak görmek bir yana, onlara rağmen faaliyet sürdürüyor. Şirketlerin hiçbiri, sorunlu

ÇED süreçleriyle belirlenen ekolojik maliyetleri dikkate almıyor. Sahada karşılaştığımız bu durum bizi şirketlerin insan hakları ihlalleri ve çevreye olumsuz etkilerindeki sorumluluğu ve hesap verebilirliğini düşünmeye iten birinci etken oldu.

Diğer yandan sahada karşılaştığımız yerel mücadele aktörlerinin hepsi bu projelerin olumsuz etkilerine iç hukuk yolları üzerinden çözüm aramayı deniyor, fakat bu yollar da genellikle şirketlerin lehine verilen mahkeme kararlarıyla, yönetmelik değişiklikleri sayesinde yeniden başlatılan ihale süreçleriyle çıkmaz hale geliyor. Bizi şirketlerin insan hakları ihlallerindeki sorumluluğuna odaklanmaya götüren ikinci etken, "hukuki süreçler tıkandığında mücadeleyi farklı alanlara taşımak için İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'ni bir araç olarak kullanabilir miyiz" sorusu oldu. Rehber İlkeler, hukuki açıdan bağlayıcı olmamakla birlikte hak arayışını farklı bir zeminde sürdürme olanağı veriyor.

BM'de 2011 yılında kabul edilen Rehber İlkeler'in "şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu" çerçevesinin Türkiye'de uygulandığı ilk örnek, Hasankeyf'te inşa edilen Ilısu Barajı ve HES Projesi kapsamında taşınmak zorunda kalan Zeynel Bey Türbesi. Rehber İlkeler, projelerin neden olduğu hak ihlallerinde yalnızca devletleri değil şirketleri de muhatap kabul etmesi ve sorumlu kılmasıyla önemli bir dayanak noktası. Rehber İlkeler'e göre projelerin yalnızca ana yüklenici şirketleri değil, bu şirketlerin birlikte çalıştığı alt yükleniciler ve projelere finansman sağlayan bankalar da insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu taşıyor. Hasankeyf örneğinde Norveç ve Türkiye'den sivil toplum aktörlerinin Hollanda'nın OECD Ulusal Temas Noktası'na yaptığı başvuru üzerine, Zeynel Bey Türbesi'nin ta-

şınmasını üstlenen Hollandalı Bresser şirketinin Hasankeyf'teki faaliyeti nedeniyle kültürel mirasın korunması hakkının ihlal edilmesine neden olduğu tespit edildi. Benzer süreçler Türkiye'deki daha farklı projeler için işletilebilir mi, hak ihlallerinde şirketlere sorumluluklarını hatırlatmak bir kazanım sağlayabilir mi, zaman içinde göreceğiz.

Bu rapor, MAD olarak İş Dünyası ve İnsan Hakları alanına ilk adımımız niteliğinde. İnsan hakkı ihlalleri ve olumsuz çevresel etkilerini Rehber İlkeleri kullanarak inceleyeceğimiz beş proje belirledik. Öncelikli olarak daha önce çalıştığımız sahalara odaklandık. 3. Havalimanı, Galataport, Kirazlı Altın Madeni ile Yusufeli Barajı ve HES, mevcut çalışmalarımızdan tanıdığımız, yarattıkları toplumsal ve çevresel adaletsizlikleri takip ettiğimiz projeler. Beşinci proje, iklim krizine karşı alınması gerekli önlemler arasında en öncelikli görünen kömürden çıkışa tezat teşkil eden Adana Hunutlu Kömürlü Termik Santrali oldu.

Bir seneye yayılan çalışmamızın araştırma kısmında, incelediğimiz projelerle ilgili mücadele yürüten sivil toplum aktörlerini sürece dahil etmeyi, çalışmayı onlarla beraber geliştirmeyi öncelikle. Bu beş projenin yürütücü, alt yürütücü ve finansman sağlayıcısı olan şirketleri de sürece dahil etmeye, bu vesileyle insan haklarına saygı gösterme sorumluluklarını gündem haline getirmeye çalıştık. İkinci kısımda anlamlı bir geri dönüş alamadık, ancak aktif olarak sahada mücadele yürüten paydaşlarımız araştırmamıza büyük katkı sundu. Onlara emekleri ve ayırdıkları zaman için müteşekkirimiz. Araştırmanın çıktısı niteliğindeki bu raporun Rehber İlkeler'i kullanmaya dair bir metodoloji önermesini, bu alanda çalışan ulusal ve uluslararası topluluklar için referans bir metin olmasını diliyoruz.

Kısaltmalar

BM	..... Birleşmiş Milletler
CEO	..... İcra Kurulu Başkanı
CİMER	..... Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
ÇED	..... Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇSED	..... Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi
DHMi	..... Devlet Hava Meydanları İşletmesi
DSİ	..... Devlet Su İşleri
EPDK	..... Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
ESG	..... Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetişim
GRI	..... Küresel Raporlama Girişimi
ICBC	..... Çin Endüstri ve Ticaret Bankası
ICSID	..... Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi
IFC	..... Uluslararası Finans Kurumu
ILO	..... Uluslararası Çalışma Örgütü
İBB	..... İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İGA	..... İstanbul Büyük Havalimanı
İSİG	..... İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği
ODTÜ	..... Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	..... Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ÖİB	..... Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
SDG	..... Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SOMO	..... Çok Uluslu Şirketler Araştırma Merkezi
STK	..... Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	..... Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEMA	..... Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TMMOB	..... Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOKİ	..... Toplu Konut İdaresi
TOMA	..... Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı
TTSG	..... Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi
TÜİK	..... Türkiye İstatistik Kurumu
UNEP-FI	..... BM Çevre Programı Finans Girişimi

Anlamli paydaş katılımı/istişaresi

Anlamli paydaş katılımı veya istişaresi, şirket ile şirketin faaliyetlerinden etkilenecek paydaşlar arasında, işbirliğine dayalı yaklaşımlar da dahil olmak üzere, şirketin paydaşların çıkarları ve endişelerini duymasını, anlamasını ve bunlara yanıt vermesini sağlayan bir etkileşim ve diyalog sürecini ifade ediyor.

Çözüm yollarına erişim

İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler’de çözüm yollarına erişim hem devletler hem de şirketler dikkate alınarak düzenleniyor. Devletler bakımından, şirket faaliyetlerinin yol açtığı insan hakları ihlallerinin etkili bir şekilde ele alınabilmesi için devletlerin yargısal ve yarı-yargısal şikâyet mekanizmalarını sağlamalarını ve mağdurların bu yollara erişimlerinin önüne engel koymamalarını ifade ediyor. Şirketler bakımından ise, şirket faaliyetlerinden olumsuz etkilenebilecek bireyler ve topluluklardan gelen şikâyetleri ele almak için şirketlerin etkili şikâyet mekanizmaları sağlamalarını veya bu gibi mekanizmalara katılmalarını ifade ediyor.

Devletlerin koruma yükümlülüğü

İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler’e göre insan haklarının korunmasına dair yükümlülük birincil olarak devletlere ait. Devletler uluslararası insan hakları hukuku uyarınca kendi sınırları ve/veya yetki alanındaki herkesi şirketler de dahil olmak üzere üçüncü tarafların insan hakları ihlallerinden korumakla yükümlüler. Bu, devletlerin, şirketlerin uluslararası alanda kabul edilmiş bütün insan haklarına saygı duymalarını ve faaliyetleri sırasındaki insan hakları ihlallerini önlemelerini veya azaltmalarını sağlamak için gerekli tüm yasal tedbirleri ve politika önlemleri almalarını gerektiriyor.

Etki gücü

İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler bağlamında etki gücü, başkalarını etkileme gücü veren bir avantaj. Şirketlerin, olumsuz insan hakları ve çevresel etkiye neden olan veya buna katkıda bulunan başka bir tarafın bu yanlış uygulamasını değiştirebilme yeteneği anlamına geliyor.

İnsan hakları durum tespit süreci

İnsan hakları durum tespiti, şirketlerin mevcut ve olası olumsuz insan hakları ve çevresel etkilerini etkin bir şekilde tanımladıkları, önledikleri ve azalttıkları, ayrıca nasıl ele aldıklarını ve yönettiklerini açıkladıkları bir süreç olarak anlaşılıyor. İnsan hakları durum tespit sürecinde amaç şirket için olan risklerin değerlendirilmesi değil; bunun yerine, şirket faaliyetlerinin tedarik zinciri ve şirketin diğer iş ilişkileri dahil olmak üzere *hak sahipleri için* oluşturduğu risklerin anlaşılması amaçlanıyor. Bu anlamda, başlangıçtaki şartlar zaman içinde olumsuz insan hakları ve çevresel etkiye yol açabilecek şekilde değişebileceği için insan hakları durum tespit sürecinin de şirketin faaliyeti boyunca yürütülmesi gerekiyor –yani, insan hakları durum tespiti tek seferlik değil– ve bu süreç, şirket faaliyetlerinin fiili ve olası etkilerinin değerlendirilmesi, bu değerlendirme bulgularının bütünleştirilmesi ve bunlara göre hareket edilmesi, etkilerin sonuçlarının izlenmesi ve etkilerin nasıl ele alındığının paydaşlar dahil kamuoyuna duyurulması adımlarını içermeli.

İnsan haklarına saygı gösterme sorumluluğu

İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler bağlamında insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu, şirketlerin faaliyetlerinin insan hakları ve çevre üzerindeki mevcut ve olası etkilerini bilmeleri, ihlalleri önlemeleri ve azaltmaları, yarattıkları olumsuz etkileri ele almaları gerektiği anlamına geliyor. İnsan haklarına saygı gösterme sorumluluğu kapsamında şirketler, öncelikle, insan haklarına saygı gösterme sorumluluğunu yerine getirmek için bir politika taahhüdünde bulunmalı. İkinci olarak, insan hakları ve çevresel etkilerini belirlemek, önlemek, azaltmak ve bu etkilerin nasıl ele alındığını açıklamak için insan hakları durum tespit süreci oluşturmalı ve bunu sürekli yapmalı. Son olarak, neden oldukları veya katkıda buldukları olumsuz insan hakları ve çevresel etkilerinin düzeltilmesini sağlayacak süreçlere sahip olmaları gerekiyor.

İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler

Haziran 2011’de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından onaylanan İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler (Rehber İlkeler), 2005 yılında BM Genel-Sekreteri’nin İnsan Hakları ve Ulusötesi Şirketler ve Diğer Ticari İşletmeler konusundaki Özel Temsilcisi olarak atanan John Ruggie ve ekibi tarafından geliştirildi. Koruma (*protect*), saygı gösterme (*respect*) ve çözüm üretme (*remedy*) olarak anılan üç bölüm veya sütundan oluşan Rehber İlkeler’de devletler için bireyleri iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlallerine karşı koruma yükümlülüğü, şirketler için insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu ve hem devletler hem de şirketler için etkili çözüm yollarına erişimi temin etme gerekliliği düzenleniyor.

Kurumsal sosyal sorumluluk

Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı, şirketlerin toplum gelişimine, hayır işlerine ve diğer sosyal ve çevresel çabalara gönüllü katkılarına odaklanıyor. Bu anlayışın sıklıkla karıştırıldığı insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu ise şirketlerin başkalarının insan haklarını ihlal etmekten ve neden olmaları kaçınmaları, dahil oldukları insan hakları üzerindeki olumsuz etkileri önlemeleri veya azaltmaları gerekliliği. Bu bakımdan, kurumsal sosyal sorumluluk şirketlerin elde ettikleri kazancı/kârı *nasıl* harcadıklarıyla, insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu ise şirketlerin kazançlarını/kârı *nasıl* elde ettikleriyle ilgili.

Olumsuz etkinin azaltılması

Olumsuz etkinin azaltılması, olumsuz bir insan hakları ve çevresel riske veya etkiye neden olan veya katkıda bulunan bir tarafın yanlış uygulamalarını önlemek veya durdurmak için şirketin yetenekleri dahilinde her şeyi yapması anlamına geliyor. İnsan hakları ve çevresel *risklerin* azaltılması ile insan hakları ve çevresel *etkilerin* azaltılması farklı anlamlara geliyor. İnsan hakları ve çevresel risklerin azaltılması, belirli bir olumsuz etkinin meydana gelme olasılığını azaltmak için alınan önlemleri ifade ediyor. İnsan hakları ve çevresel etkilerin azaltılması ise üçüncü bir tarafın etkisinin boyutunu azaltmak için gerçekleştirilen ve herhangi bir kalıntı etkinin daha sonra düzeltilmesini gerektiren eylemleri ifade ediyor.

Olumsuz etkinin önlenmesi

Olumsuz insan hakları ve çevresel etkinin önlenmesi, bu tür bir etkinin meydana gelmemesini sağlamak için alınan önlemleri ifade ediyor.

Olumsuz insan hakları ve çevresel etki

Şirket faaliyeti, bireylerin uluslararası düzeyde kabul edilmiş insan haklarından yararlanma yeteneğini ortadan kaldırdığında veya azalttığında "olumsuz insan hakları ve çevresel etki" meydana gelir. Rehber İlkeler'e göre şirketler farklı şekilde insan hakları ve çevre üzerinde olumsuz bir etkiye dahil olabiliyor: (a) Etkiye kendi faaliyetleri ile neden olabilirler, (b) etkiye kendi faaliyetleri aracılığıyla katkıda bulunabilirler veya (c) bir etkiye neden olacak veya katkıda bulunacak bir faaliyette bulunmamış olabilirler, ancak etkinin, iş ilişkisi içinde olduğu şirketlerin faaliyetleri, ürünleri veya hizmetleriyle doğrudan bağlantılı olması nedeniyle dahil olabilirler. Örneğin, bir şirketin kimyasal atıklarıyla içme suyunu kirletmesi (a) maddesinde belirtilen duruma örnek olabilir. (b) maddesinde belirtilen durum; sipariş teslim tarihini ve fiyatını değiştirmeden son anda sipariş sayısını artırarak tedarikçinin siparişi yetiştirme baskısıyla çalışma standartlarını ihlal etmeye itilmesi örneğinde olduğu gibi üçüncü bir tarafın olumsuz insan hakları ve çevresel etki yaratmasına sebep olduğunda, teşvik ettiğinde veya kolaylaştırdığında söz konusu olabilir. Bir bankanın, bir bölgedeki ekosistemin tamamen yok olmasıyla sonuçlanan ticari faaliyetleri için bir şirkete finansal kredi sağlaması ise (c) maddesinde belirtilen duruma örnek gösterilebilir. Bu farklı dahiliyet türlerinden her birine şirketlerin farklı şekillerde karşılık vermeleri gerekiyor.

Yusufeli ilçe merkezi.
Fotoğraf: Ekin Çekiç

Türkiye’de Şirketlerin İnsan Hakları Sorumluluğuna Bakış

Hızlı ekonomik büyüme yoluyla kalkınma, modern cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye’de siyasetin her zaman merkezinde yer aldı ve birbirini izleyen hükümetler miras alınan bu hedefi sosyoçevresel sonuçları pahasına uygulayageldi.² Özellikle 1980’li yıllarda benimsenen neoliberal politikalar ve yasal düzenlemelerle beraber kentsel ve kırsal alanların yatırım projeleri için yeniden inşa edilmesine tanık olduk ve olmaya devam ediyoruz. Kırsal ve kentsel alanların, devlet ve şirket gibi aktörler tarafından bu alanlarda yaşayanların karar süreçlerine katılımı ve sosyoçevresel olumsuz etkiler hesaba katılmaksızın yeniden inşa edilmesi ve kullanılması hak sahiplerinin itirazlarına neden oluyor. Çok genel bir ifadeyle belirtmek gerekirse, kentsel ve kırsal alanlarda yaşayanlar ile devlet ve şirketler arasında bu alanların nasıl planlanması gerektiğine dair bir anlaşmazlık uzun yıllardır sürüyor. Yerelden yükselen çevre mücadeleleri bu anlaşmazlığın çok önemli bir yönünü oluşturuyor.

1990’lı yıllarda İzmir Bergama ve Artvin Cerattepe’de altın madenciliğine karşı verilen mücadelelerle yerel çevre hareketleri görünür hâle gelmeye başladı. O zamandan beri Türkiye’nin farklı kırsal veya kentsel alanlarında yaşayanlar buraları madencilik faaliyetlerine, enerji ve kentsel dönüşüm projelerine karşı savunuyor.

Bergamalı köylülerin 1990’lı yıllarda başlayan Avusturyalı Normandy Poseidon ve Alman Metal Mining Co. şirketlerinin ortaklığı olan Eurogold’a³ karşı yürüttüğü maden karşıtı mücadele o dönemin en önemli hak mücadelelerinden biri olarak görülüyor.⁴ Maden karşıtı bu mücadele Türkiye’de neoliberal politikaların benimsenmesinin ardından çokuluslu bir şirketin faaliyetine karşı yükselen ilk muhalefeti de ifade ediyor.⁵ 1992 yılından beri köylülerin sürdürdüğü eylemler 1999 yılı sonunda şirketin binlerce zeytin ve çam ağacını kesmesi üzerine birçok sivil toplum kuruluşunun, çevre aktivistlerinin, insan hakları savunucularının

Yatırım projelerine karşı tabandan yükselen "Kimin için?" ve "Ne pahasına?" soruları devletin yükümlülüklerini ele aldığımız kadar şirketlerin insan hakları ve çevre bağlamındaki sorumluluklarını düşünmeyi ve gündeme almayı gerektiriyor.

ve uluslararası aktörlerin katılımıyla kitleselleşti.⁶ 1994 yılında başlayan hukuk mücadelesinde birçok kazanım olmasına rağmen mahkeme kararları uygulanmadı.⁷

Cerattepe'de önce Kanadalı şirket Cominco, ardından yine Kanadalı başka bir şirket Inmet Mining tarafından yürütülmek istenen⁸ altın madenciliği faaliyetine karşı Artvinlilerin 1990'ların başında başlayan ve halen devam eden mücadelesi, Türkiye'deki en uzun soluklu yerel çevre mücadelesi.⁹ Artvin'deki yerel mücadele 1995 yılında kurulan Yeşil Artvin Derneği ile birçok aktörü bir araya getirmeyi başardı. Dernek, maden projelerini durdurmak üzere hem gerçekleştirdiği protestolar hem de hukuksal yollarla Artvin'deki mücadeleyi yaklaşık 30 yıldır sürdürüyor. Aynı zamanda, biriktirdiği tecrübe sayesinde Türkiye'nin farklı yerlerinde başlayan çevre mücadelelerine destek oluyor. 30 yıla yaklaşan bu süre zarfında Yeşil Artvin Derneği maden projelerini durdurmak üzere pek çok dava açtı ve bu davaların takibini yaptı. 2015 yılında 61 avukatın dahil olduğu 751 kişi ve 8 kuruluşla birlikte açtığı ÇED kararı iptal davası Türkiye'nin en büyük çevre davası olarak değerlendiriliyor.¹⁰ Ancak, Cerattepe maden karşıtı mücadelenin sayısız hukuki kazanımına rağmen Bergama mücadelesinde olduğu gibi mahkeme kararları uygulanmıyor. 2017 yılından beri Cerattepe'de bakır madeni faaliyetine devam ediliyor.

Hızlı ekonomik büyüme ve kalkınma modeline dayalı bu yatırım projeleri

vatandaşların karar alma süreçlerine katılımı olmadan veya önceden onlarla istişare edilmeden ve onların itirazlarına rağmen yürütülüyor. Bu projelerin yarattığı geri dönülemez ekolojik ve çevresel yıkım, toplumsal adaletsizlikler, kötü çalışma koşulları, toplumsal muhalefete yönelik sınırlamalar insan hakları ve çevre ihlalleri olarak karşımıza çıkıyor. Bu yatırım projelerine karşı tabandan yükselen "Kimin için?" ve "Ne pahasına?" soruları devletin insan hakları ve çevresel etkilere dair yükümlülüklerini ele aldığımız kadar şirketlerin insan hakları ve çevre bağlamındaki sorumluluklarını düşünmeyi ve gündeme almayı gerektiriyor.

1970'lerde Batılı şirketlerin gelişmekte olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımlarının olumsuz etkileri, iş dünyasının insan haklarıyla ilgili rolleri ve sorumlulukları hakkındaki tartışmaların başlatıcısı olarak kabul ediliyor. Bu dönemde hem BM hem de OECD bünyesinde çokuluslu şirketler için davranış standartları oluşturma çalışmaları başlatılıyor. BM bünyesindeki çalışmalar uzun bir seyir izlerken OECD bünyesindeki çalışmalar 1976 yılında tamamlanıyor. 1976 yılında kabul edilen OECD Çokuluslu Şirketler Rehberi (*OECD Guidance for Multinational Corporations*) bugün iş dünyası ve insan hakları alanının temel referans metinlerinden biri.

Özellikle 1990'ların başından itibaren çokuluslu şirketlerin ulusal sınırlar dışında gerçekleştirmeye başladıkları üretimle birlikte, Uzak Doğu başta olmak üzere tedarik zincirindeki kötü

çalışma koşullarını ortaya çıkartan haberler ve STK raporları önemli bir kırılma yarattı. Bu döneme kadar kurumsal sosyal sorumluluk temelli¹¹ olarak ele alınan şirketlerin rolleri ve sorumlulukları insan hakları ekseninde tartışılmaya başlandı. 2000 yılında ise insan hakları hem BM hem de OECD'nin çokuluslu şirketlerle ilgili metinlerine girdi. Önce Haziran 2000'de OECD Çokuluslu Şirketler Rehberi güncellendi ve "Genel Politikalar" başlıklı II. Bölüm'de insan haklarına atıf eklendi. Ardından Temmuz 2000'de BM bünyesinde Küresel İlkeler Sözleşmesi (*Global Compact*) duyuruldu. İnsan hakları, çalışma standartları ve çevre alanlarında 9 ilkeyi¹² içeren Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin ilk iki ilkesi insan haklarına ilişkindi.¹³ İş dünyasını insan hakları konularına dahil etmede önemli bir adım olan Küresel İlkeler Sözleşmesi iş dünyasının tek taraflı beyanı ile dahil olduğu bir öğrenme forumu olarak tasarlanmıştır.

Şirketlerin insan haklarını ihlal etmekten kaçınmaları, faaliyetlerinin insan hakları üzerindeki olumsuz etkilerini önlemeleri ve azaltmaları bir sorumluluk olarak 2011 yılında BM bünyesinde kabul edilen Rehber İlkeler¹⁴ ile tanımlandı. 2005 yılında BM Genel-Sekreteri'nin İnsan Hakları ve Ulusötesi Şirketler ve Diğer Ticari İşletmeler konusundaki Özel Temsilcisi olarak atanan John Ruggie ve ekibinin yoğun istişare sürecine dayanan çalışması olan Rehber İlkeler, bugün şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğuna ilişkin uluslararası kabul görmüş bir çerçeve sağlıyor.¹⁵

İnsan hakları-iş dünyası¹⁶ başına odaklanan bu araştırmamızda neden olduğu hak ihlallerini belgelemek istediğimiz beş farklı maden, enerji ve mega altyapı projesine, iş dünyası-insan hakları ilişkisindeki temel referans

metni olan Rehber İlkeler perspektifinden bakıyoruz.

Rehber İlkeler, devletlerin uluslararası insan hakları hukuku uyarınca kendi sınırları ve/veya yetki alanındaki herkesi şirketler de dahil olmak üzere üçüncü tarafların insan hakları ihlallerinden koruma yükümlülüğü olduğu ilkesine dayanıyor. Devletlerin bu yükümlülüğünden veya bunu yerine getirmeye istekliliğinden bağımsız olarak büyüklüğüne, sektörüne, nerede faaliyet gösterdiğine, sahipliğine ve yapısına bakılmaksızın şirketlerin de insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu olduğunu küresel bir standart olarak kabul ediyor.

"İnsan haklarına saygı gösterme sorumluluğu" şirketlerin faaliyetlerinin insan hakları ve çevre üzerindeki mevcut ve olası etkilerini bilmeleri, ihlalleri önlemeleri ve azaltmaları ile yarattıkları olumsuz etkileri ele almaları gerektiği anlamına geliyor. Bunun için şirketlerden faaliyetlerinin olumsuz insan hakları ve çevresel etkilerini tanımlamaları ve ayrıca bu olumsuz etkileri ele almaya elverişli politika ve prosedürleri izlemeleri bekleniyor.

Şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluklarını ele alan bu çalışmada, odaklanılan beş projeden hareketle Rehber İlkeler'de ortaya konulan bu iki temel beklentiye araştırdık.

Araştırma metodolojisinde benimsemiş kriterlere uygun olabilecek projeleri, ortak görüş yaratmak amacıyla ilgili sivil toplum aktörlerini ve yerel paydaşları davet ettiğimiz bir toplantıda değerlendirdik. Araştırma kapsamında odaklandığımız 3. Havalimanı, Galataport İstanbul (Salıpaazarı Kravaziyer Limanı), Hunutlu Termik Santrali, Kirazlı Altın Madeni ile Yusufeli Barajı ve HES projelerini 03 Haziran 2021 tarihinde gerçekleşen bu toplantı sonucunda belirledik.

Araştırma ekibi olarak odaklandığımız beş projenin insan hakları ve çevre üzerindeki etkilerini masabaşı araştırmasıyla tanımladık. Tanımladığımız bu bulguları ilgili sivil toplum aktörleriyle paylaşarak onların değerlendirme ve geri bildirimlerini araştırmaya yansıtık. Şirketlerin insan hakları politika ve prosedürleri bağlamında, 5'i bu projeleri üstlenen yatırımcı şirket, 14'ü yatırımcı şirketlerin iş ortağı ve ana şirketi ve 3'ü de finansman sağlayan banka olmak üzere toplam 22 şirket ve bankanın insan hakları yaklaşımını inceledik.¹⁷ Bu incelemeye başlamadan önce ilgili şirketleri ve bankaları araştırma, metodolojisi ve araştırmada benimsenen göstergeler hakkında e-posta yoluyla bilgilendirdik¹⁸ ve geri bildirimde bulunabileceklerini ilettik. Şirket ve bankaların hiçbirini geribildirimde bulunmadılar.

Projelerin "halkın rızası"ndan yoksun olarak doğması

Türkiye'de vatandaşların ve sivil toplumun karar alma süreçlerine katılımı olmadan veya onlarla önceden istişare etmeden tepeden inme yöntemlerle duyurulan yatırım kararları karşısında yükselen çevre itirazı ve mücadelesi hem kırsal ve kentsel alanının korunması talebini hem de paydaşların karar alma süreçlerine katılma talebini içeriyor.¹⁹

90'lardan bugüne baktığımızda paydaşların çevre mücadeleleriyle gerçekleştirdikleri itirazların ve taleplerinin nadiren kabul gördüğünü, bu durumda da kimi zaman yatırım kararının askıya alındığını kimi zaman da iptal edildiğini söyleyebiliriz. Büyük çoğunlukta ise vatandaşların ve sivil toplumun itirazlarına rağmen yatırım kararı sosyoçevresel yıkıcı etkileri göz ardı edilerek agresif bir kararlılıkla sürdürülüyor. Böylece, araştırmada odaklanılan projelerin de dahil olduğu kamusal katılımı dışlayan yatırım projeleri "halkın rızası"ndan yoksun

doğuyor ve ısrarla devam ediyor.

"Halkın rızası" (*social license to operate*) Rehber İlkeler'in kabul edilmesiyle sonuçlanan söylemsel sürecin bir parçası. Rehber İlkeler'e arka plan sağlayan BM bünyesindeki çalışmalar da kavramsallaştırıldığı şekliyle *halkın rızası* şirket faaliyetlerinden etkilenen halkın endişelerine kulak verilmesi, bunlara çözüm getirilmesi ve insan haklarına saygı gösterilmesiyle elde edilebiliyor ve sürdürülebiliyor.

Çalışmada odaklanılan projelerin tamamı için vatandaşlar ve STK'lar tarafından projenin ihalesinin ve/veya ÇED kararının iptali için açılmış davalar var. Devlet kurumlarına karşı açılan bu davalar ilgili paydaşların insan hakları ve çevre üzerindeki etkilerine dair itirazlarını ve endişelerini içeriyor. Kamu yararını koruma hedefiyle açılan bu davalar "yurttaş davası"²⁰ olarak tanımlanıyor ve yerelde yaşayanların bu yatırım projelerine rızalarının olmadığını kamuoyuna duyurmakta temel bir işlev görüyor.

Yatırımcı şirketler ve bu şirketlere finansman sağlayan bankalar ise iptal davalarında somutlaşan, projenin yerine getirilmesi durumunda ortaya çıkabilecek insan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri değerlendirdiklerine dair herhangi bir paylaşım da bulunmuyorlar. Aksine, yatırımcı şirketlerin bu davalarda verilen yürütmeyi durdurma kararlarını uygulamadıkları, üst dereceli mahkemelerdeki itiraz süreçleri devam ederken yerel mahkemelerin davayı reddeden kararları sanki kesinleşmiş gibi faaliyetlerine devam ettikleri durumlar söz konusu. Eğer projenin yapım işleri bölümlere ayrılabilirse bu durumda yatırımcı şirketlerin devam eden dava konusu olmayan kısımlarla ilgili faaliyetlerine devam ettiklerine de sıklıkla rastlanıyor. ÇED kararlarının iptali davalarında ise şirketler dava devam

Politika ve yaklaşımlarını web sayfalarında paylaşan yatırımcı şirketler ve bankalar faaliyet gösterdikleri ülkelerin mevzuatına uymayı taahhüt ediyor, ancak uluslararası kabul görmüş insan hakları standartlarına uyacağını taahhüt etmiyor.

ederken yeni ÇED raporu hazırlatarak açılmış davaların konusuz kalmasına neden olacak adımlar atabiliyorlar.

Türkiye'deki bağlama bakıldığında halkın rızasının olmayışı –Rehber İlkeler anlamında– daha ziyade devletin yükümlülükleriyle ilişkili olarak ele alınmayı gerektiriyor. Ancak, araştırmamızın bulguları, şirketlerin hareket-sizlikleri veya dahiliyetleri nedeniyle devletin yükümlülüklerinin şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluklarıyla birlikte de düşünülmesi gerektiğini gösteriyor.²¹

Projelerin yapılmasını kolaylaştıracak şekilde değiştirilen mevzuattan yararlanma

Çalışmada odaklanılan projelerin çoğunluğunda ilgili mevzuatın yatırım projesinin yapılmasını kolaylaştırılacak şekilde değiştirildiğini görüyoruz. Bu mevzuat değişiklikleri sivil toplumla yürütülmüş anlamlı bir istişare sürecini²² içermediği gibi insan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerin öncelikli olduğu bir planlamaya ve politikaya da dayanmıyor.

Söz konusu mevzuat değişikliklerinde iki eğilim görülüyor. Bunlardan biri yatırım kararları henüz kamuoyuna açıklanmadan bu kararların önünü açacak mevzuat değişikliğinin yapılması. Buradaki gizli niyet çoğu durumda açıkça telaffuz edilmiyor. Ancak, Galataport İstanbul Projesi ile ilgili olarak gündeme gelen Kıyı Kanunu'nda 2010 yılında yapılması önerilen değişikliğin gerekçesinde belirtildiği gibi "yeni yatırımların hızla gerçekleş-

mesi" ifadesinde somutlaşabiliyor.

Diğer eğilim ise, yatırım projelerine karşı vatandaşlar ve STK'lar tarafından açılan davalarda dayanılan yasa maddelerinde veya mahkemelerin iptal gerekçesi yaptığı maddeleri kapsayan değişiklikler yapılması. Bu değişikliklerle iptal edilen projelerin yeni ihalelerinin önündeki hukuki engeller kalkıyor. Böylece mevzuat projelere uygun hâle getiriliyor.

Mevzuat değişikliklerinin imkânlı kıldığı projeleri üstlenen şirketler, faaliyetleri ile araştırmada işaret ettiğimiz çevresel bozulma ve buna bağlı doğal hayat, iklim, sağlık ve geçim kaynakları üzerindeki etkilere, ayrıca tarihi/kültürel dokunun bozulması gibi olumsuz insan hakları ve çevresel etkilere neden oluyorlar.

Öte yandan, kolaylıkla gerçekleştirilen mevzuat değişiklikleriyle projelere yapılabilirlik sağlanması insan hakları ve çevreye yönelik ihlallerin de kolaylıkla meydana gelebileceğini gösteriyor. Araştırmamızın bulguları yatırımcı şirketlerin ve finansman sağlayan bankaların bunu bir risk olarak tanımlamadıklarını gösteriyor. Politika ve yaklaşımlarını kurumsal web sayfalarında paylaşan yatırımcı şirketler ve finansman sağlayan bankaların tamamı faaliyet gösterdikleri ülkelerin mevzuatına uymayı taahhüt ediyorlar. Ancak hiçbiri, ülke mevzuatının uluslararası insan hakları standartlarından daha zayıf olması veya birbiriyle çatışan yükümlülüklerin olması durumunda uluslararası kabul görmüş

insan hakları standartlarına uyacağını taahhüt etmiyor.²³

Anlamli istişare süreçlerinin ve bilgi edinmenin zayıflığı

Vatandaşların ve sivil toplumun karar alma süreçlerine katılımı olmadan veya onlarla önceden istişare etmeden tepeden inme yöntemlerle duyurulan, dolayısıyla halkın rızasından yoksun yatırım projelerini uygulayan yatırım şirketleri paydaşlarla anlamli istişare süreçleri yürütmüyorlar.

Yatırımcı şirketler, yürüttükleri istişare süreçleri ve paydaş katılımı konusunda kurumsal web sayfalarında sınırlı bilgi paylaşıyorlar. Bu sınırlı bilgi ÇED süreçlerindeki halkın katılımı toplantısının veya muhtarla kurulan iletişimin istişare süreci olarak anlaşıldığını, paydaş haritalamasının sivil toplumu dahil etmeyerek dar bir şekilde yapıldığını gösteriyor. İstişare ve katılım süreçlerinde hak sahipleri ve paydaşların itiraz ve endişelerinin nasıl değerlendirildiğine ve dikkate alındığına ise kurumsal web sayfalarında yer vermiyorlar.

Bunun yanı sıra, araştırma kapsamındaki projelerin tamamında şeffaflık önemli bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Örneğin, araştırma kapsamındaki projelerden birini üstlenen şirketin kurumsal web sayfası bulunmadığı için projeye ilişkin hiçbir bilgiye ulaşamıyoruz. Bu şirketi oluşturan ana şirketlerin kurumsal web sayfasında ise projeye ilişkin teknik bilgi dışında bilgi yer almıyor. Araştırma kapsamında belirlenen 22 şirket ve bankadan üçünün kurumsal web sayfası yok; bir Çin bankasının kurumsal web sayfası Çince dışında bir dil seçeneği içermiyor; bir şirketin de mevcut kurumsal web sayfasına veri toplama sürecimizde erişilemiyordu. Kurumsal web sayfası olan projeler ise ekonomik "kazanımları" ile sınırlı bilgi paylaşıyorlar.

Olumsuz insan hakları ve çevresel etkilerin ele alınmaması

Çalışmada odaklanılan projelerin tamamı için vatandaşlar ve STK'lar tarafından projenin ihalesi ve/veya ÇED kararına karşı açılmış iptal davaları var.²⁴ Bu davaların dayanağını projelerin gerçekleştirilmesinin neden olacağı insan hakları etkileri ve çevresel etkiler oluşturuyor.

Bu projelerin yatırımcı şirketleri ve finansman sağlayan bankalarının kurumsal web sayfalarında paylaşılan bilgi ve belgelere bakıldığında bu davalardan bahsetmediklerini görüyoruz. Bu durum, davaların şirketlere veya bankalara değil devletin ilgili kurumlarına/birimlerine karşı açılmış olmasıyla açıklanabilse de faaliyetleri ve hizmetleriyle işaret edilen insan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri ortaya çıkaracak olanlar bu şirketler ve bankalar.

Rehber İlkeler'de şirketlerin insan haklarına saygı gösterme zorunluluğu "temel ilke" olarak tanımlanıyor. Rehber İlke 11'de bunun, şirketlerin insan haklarını ihlal etmekten kaçmaları ve kendilerinin de dahil olduğu insan hakları üzerindeki olumsuz etkileri ele almaları, karşılık vermeleri gerektiği anlamına geldiği ifade ediliyor.

Dolayısıyla, araştırmamız kapsamındaki şirket ve bankaların insan haklarına saygı gösterme sorumluluğuna uygun olarak davrandıklarını göstermeleri gerekiyor. Bunun için de vatandaşlar ve STK'ların işaret ettiği insan hakları ve çevre üzerindeki etkileri ciddiye aldıklarını ve bunları önleme ve azaltma da dahil olmak üzere nasıl politika ve süreçlerle ele aldıklarını açıklamaları gerekiyor. Ancak, araştırmamız kapsamında şirket ve bankaların kurumsal web sayfalarında bu yönde bir bilgiye rastlamadık.

İptal davalarını ve bu davalarda ileri

sürülen dayanakları şirketler ve bankalar kendi sorumluluk alanlarında görmüyorlar. Şirket ve bankaların bu sebeple harekete geçmediklerini varsaysak da kendi sorumluluk alanındaki olumsuz etkiler için insan haklarına saygı gösterme sorumluluğuna uygun şekilde hareket ettiklerini de söylemek mümkün değil. Araştırmamız kapsamındaki şirket ve bankaların hiçbirinin, Rehber İlke 17'de belirtildiği gibi faaliyetlerinin insan hakları ve çevre üzerindeki etkilerini değerlendirmeye yönelik bir durum tespit süreci yok.²⁵

Projelere karşı toplumsal itirazların işitilmemesi

Toplumsal itirazlar karşısında şirketler ve bankaların ilgili paydaşları dinlemek ve onlarla anlamlı bir iş-tişare süreci sürdürmek konusunda pasif kaldıklarını gördük. Örneğin, Adana'ya Temiz Hava Kampanyası bileşenleri, Hunutlu Termik Santrali Projesi'ni üstlenen şirket ile finansman sağlayan bankalara gönderdikleri çok sayıdaki mektuba ve görüşme talebine yanıt alamıyor.

Projelere karşı yapılan barışçıl protestolara idari yetkililer tarafından izin verilmediği, bu protestoların engellendiği, güç kullanılarak dağıtıldığı, protestoculara idari para cezası kesildiği durumlarda da engelleme ve müdahaleler karşısında şirketler sessiz kalıyorlar, barışçıl protesto ve basın açıklamalarının yapılabilmesi için adım atmıyorlar, etki gücünü kullanmıyorlar. Aksine, hak savunucularını hedef gösteren açıklamalarda bulunuyorlar veya idari yetkililerle işbirliği içerisinde oluyorlar.

Örneğin, Kirazlı Altın Madeni Projesi'ne karşı hak savunucuları tarafından tutulan nöbete müdahale edilmesi, nöbet alanına gidilmesinin engellenmesi, nöbete katılan hak savunucularına idari para cezası kesilmesi karşısında şirket, ifade öz-

gürlüğü ve barışçıl protesto hakkının kullanılmasını sağlamak adına adım atmadı. Aksine, bu süreçte hak savunucuları ve STK'ları hedefleyen, onları itibarsızlaştıran iletişim kampanyaları yürüttü. Ana şirketin CEO'su ve yerel şirket yetkilileri verdikleri röportajlarla hak savunucuları ve STK'ları hedef gösteren söylemlerde bulundular.

3. Havalimanı Projesi'nde işçilerin şantiye içerisinde gerçekleştirdiği protestoya jandarma müdahalesi gerçekleşti. Jandarma şirkete ait şantiye alanında bulunan işçi yatakhanelerine, yatakhanelerin kapılarını kırarak girdi. Gözaltına alınan işçilerin yatırımcı şirket İGA Havalimanı İşletmesi'ne ait servis araçlarına bindirilerek karakola götürüldüğüne dair görüntüler sosyal medyada paylaşıldı.

İnsan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri ele almaya elverişli politika ve prosedürlerin bulunmaması

Rehber İlkeler'e göre uygun politika ve süreçler olmaksızın şirketler insan haklarına saygı gösterme sorumluluğunu yerine getiremezler.²⁶ Öncelikle, şirketler insan haklarına saygı gösterme sorumluluğunu yerine getirmek için bir politika taahhüdünde bulunmalıdırlar. İkinci olarak, insan hakları etkilerini belirlemek, önlemek, azaltmak ve bu etkilerin nasıl ele alındığını açıklamak için şirketler insan hakları durum tespit süreci oluşturmalı ve bunu sürekli yapmalıdırlar. Son olarak, neden oldukları veya katkıda buldukları olumsuz insan hakları etkilerinin düzeltilmesini sağlayacak süreçlere sahip olmalıdırlar.

İnsan hakları politikası

Araştırma kapsamında belirlenen şirket ve bankalardan sadece iki şirketin (Alamos Gold ve Kolin İnşaat) insan hakları politikası var. Ancak, insan hakları politikası olan bu şirketlerin yönetim kurulu başkanlarının mesa-

Araştırma kapsamında belirlenen 22 şirket ve bankadan sadece iki şirketin (Alamos Gold ve Kolin İnşaat) insan hakları politikası bulunuyor.

jında insan haklarına saygı gösterme taahhüdü yer almıyor.

Kurumsal web sayfalarında yer alan beyan ve politikalarında Rehber İlkeler'e atıf yapan tek şirket Alamos Gold. Araştırmamız kapsamında belirlenen şirket ve bankalardan dördü²⁷ Küresel İlkeler Sözleşmesi imzacısı.²⁸ Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin ilk iki ilkesi insan haklarına ilişkin olmasına rağmen, imzacı şirketlerin insan hakları politikası bulunmuyor. Yönetim Kurulu Başkanı mesajlarında Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin 10 ilkesine bağlı oldukları beyanı yer alıyor. Ancak, insan haklarına saygı gösterme beyanı yer almıyor.

Kurumsal web sayfalarında insan hakları politikasının bulunmadığı durumlarda genellikle vizyon-misyon kısmında, çevre ve sürdürülebilirlik yaklaşımları/politikalarında ve sürdürülebilirlik raporlarında insan hakları ile ilişkili hususların izini sürebilmek mümkün. Ancak, bu durumda da insan haklarının çalışma hayatıyla sınırlı bir şekilde ve eşitlik/ayrımcılık yasağı ile kadının güçlendirilmesi bağlamında ele alındığını gördük. Halbuki Rehber İlkeler'de şirketlerin uluslararası düzeyde kabul edilmiş tüm insan hakları üzerinde fiili bir etkisi olabildiği için saygı gösterme sorumluluğunun uluslararası düzeyde kabul edilmiş tüm insan haklarını kapsamaması gerektiği ifade edilmekte.²⁹

Şirketlerin sıklıkla kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik çalışmalarını insan hakları alanında-

ki somut eylemlerine örnek olarak gösterdiklerine rastlanıyor. Kurumsal sosyal sorumluluk çalışmalarının örnek olarak sunulması şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk ile insan haklarına saygı gösterme sorumluluğunu karıştırdıklarını gösteriyor. Kurumsal sosyal sorumluluk şirketlerin faaliyetlerinin topluma ve çevreye fayda sağlama-sı ile ilgiliyken, insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu şirketlerin başkalarının insan haklarını ihlal etmekten ve neden olmaktan kaçınmaları, dahil oldukları insan hakları üzerindeki olumsuz etkileri önlemeleri veya azaltmaları gerekliliği olarak tanımlanıyor. Dolayısıyla, şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk çalışmalarının olması insan haklarına saygı gösterdikleri anlamına gelmiyor.

Öte yandan, şirketlerin sürdürülebilirlik yaklaşımları ve politikaları sadece iklimsel ve çevresel etkileri odağa alıyor. Dolayısıyla uluslararası düzeyde kabul edilmiş tüm insan hakları yelpazesini içermiyor.

İnsan hakları durum tespit süreci

İnsan hakları politikası bulunan her iki şirket de bu politikalarında insan haklarına saygı gösterme sorumluluğunun temel unsurlarından biri olarak faaliyetlerinin insan hakları ve çevre üzerindeki etkilerini değerlendirmeye yönelik bir insan hakları durum tespit sürecini tanımlamıyorlar. Bu şirketlerden Kolin İnşaat, çalışmalarının çevre üzerindeki etkilerini tespit edeceğini ve olumsuz etkileri en aza indirecek her türlü önlemi alacağını beyan ediyor. İGA Havalimanı İşlet-

mesi ve Limak İnşaat ise faaliyetlerinin ekonomik, sosyal, çevresel etkilerini azaltacaklarını açıklıyor. Önlem almak ve azaltmak için nasıl bir süreç öngördükleri gibi detaylar ise kurumsal web sayfalarında yer almıyor.

Araştırma kapsamındaki şirketlerden Alamos Gold ve İGA Havalimanı İşletmesi ilgili projeler için ÇSED yaptırdıklarını açıklıyorlar. Bahsedilen ÇSED raporlarına Alamos Gold'un web sayfasından erişilmezken İGA Havalimanı İşletmesi kurumsal web sayfasında bölümler hâlinde paylaşıyor. Rehber İlkeler'de şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu kapsamında düzenlenen insan haklarına ilişkin özen yükümlülüğü,³⁰ mevcut ve potansiyel insan hakları etkilerini ve çevresel etkileri değerlendirmeyi, bulguları bütünleştirmeyi ve bunlara göre hareket etmeyi, sonuçları izlemeyi ve etkilerin nasıl ele alındığını duyurmayı içeren bir insan hakları durum tespit sürecini gerektiriyor.³¹ Bahsedilen çevre ve insan hakları durum değerlendirmesi tek seferlik değildir; şirketlerin faaliyetleri boyunca süreklilik göstermesi gerekir. Bu bağlamda faaliyete başlamadan önce yerine getirilmesi gereken bir gereklilik olan ÇED veya ÇSED³² insan hakları durum tespit sürecini karşılamıyor.

Olumsuz insan hakları etkilerini düzeltmeyi sağlayacak süreç

Operasyonel düzeyde şikâyet mekanizmasının olduğu bilgisini sadece üç şirket paylaşıyor. Ancak, her üç şirketin kurumsal web sayfasında şikâyetlerin ele alınma sürecine dair bilgi yer almıyor. Bu nedenle şikâyet mekanizmalarının tasarım aşamasına paydaşların dahil edilmediği, diyalog ve arabuluculuk esaslı olup olmadığı, bağımsızlığı, olumsuz etkilerin düzeltilmesini içerip içermediği gibi parametreler temelinde etkililiğine dair bir değerlendirme yapmak mümkün olamıyor.

Bu şirketlerden biri olan İGA Havalimanı İşletmesi'nin kurumsal web sayfasında şikâyet mekanizmasının oluşturulduğu açıklanıyor ve şikâyet mekanizmasına başvurular için e-posta adresi şirketin kurumsal web sayfasında paylaşılıyor. Ancak, şikâyet mekanizması için belirtilen e-posta adresi, müşteri ilişkileri için de geçerli. Limak İnşaat'ın kurumsal web sayfasındaki "Paydaş Katılımı ve Öneri/Şikâyet Politikası"nda "Tüm paydaşlara, faaliyetlerin toplum, çevre veya yaşam kalitesi üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkiye sahip olduğuna inanılıyorsa yazılı ve/veya sözlü öneri/şikâyette bulunma imkânı tanınır" şeklinde bir ifade yer alıyor. Ancak, bu imkânın nasıl kullanılacağına ilişkin bilgi bulunmuyor. 2020 ESG Raporu'nda Alamos Gold'un bir şikâyet mekanizması olduğu belirtiliyor. Bu sürecin nasıl işlediğine, şikâyet mekanizmasının yapısına, başvuruya dair bir bilgi veya yönlendirme bulunmuyor. Raporun son sayfasında yer alan iletişim bilgileri arasında şikâyet mekanizmasının iletişim bilgileri bulunmuyor.

3. HAVALİMANI PROJESİ

Kronoloji

- 15 Haziran 2009** 1/100 bin ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı kabul edildi.
- 30 Ekim 2010** Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan "İnşallah yakında İstanbul'da üçüncü bir havalimanı görürseniz şaşırmayın." açıklamasında bulundu.
- 11 Mayıs 2011** Dönemin Başbakanı Erdoğan Asya ve Avrupa yakasına iki yeni şehir inşa edileceğini ve 60 milyon yolcu kapasiteli bir havalimanı yapılacağını açıkladı.
- 13 Şubat 2012** Anadolu Ajansı Editörler Masası'nın konuğu olan dönemin Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım "3.Havalimanı için yerimizi belirledik ama şimdilik izninizle açıklamıyoruz." dedi.
- 13 Ağustos 2012** Bakanlar Kurulu 3. Havalimanı'nın yerini ilan etti.
- 24 Ocak 2013** DHMİ ihale ilanı yayınladı. İhalenin 3 Mayıs 2013 tarihinde yapılmasına karar verildi.
- 13 Nisan 2013** AK-TEL Mühendislik'e yaptırılan ÇED raporu tamamlandı. ÇED İnceleme-Değerlendirme Komisyonu toplantısı yapıldı. Bu toplantı ardından proje halkın görüş ve önerilerini almak amacıyla askıya çıkarıldı.
- 3 Mayıs 2013** Proje halen askıdayken ihaleye çıkarıldı. İhale kapalı teklif alma usulü ile yapıldı. İhaleyi Limak-Cengiz-Mapa-Kolin-Kalyon ortak girişimi kazandı.
- 21 Mayıs 2013** Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından "ÇED olumlu" kararı çıkarıldı.
- 9 Eylül 2013** "ÇED olumlu" kararının yürütmesinin durdurulması için İstanbul Bölge İdare Mahkemesi'ne başvuruldu.
- 20 Eylül 2013** Davaya bakan İstanbul 4. İdare Mahkemesi davalı idarelerden bilgi, belge ve savunma istedi.
- 19 Kasım 2013** Devlet ve İGA Havalimanı İşletmesi arasında içeriği kamuya açıklanmayan bir uygulama sözleşmesi imzalandı.
- 12 Aralık 2013** Projenin yapılacağı bölgede yer alan köylere istimlak yazıları gönderilmeye başlandı. Köylüler bedellerin beklenenin çok altında olduğunu ifade ettiler.
- 17 Ocak 2014** 3. Havalimanı bölgesi için acele kamulaştırma kararı Resmi Gazete'de yayımlandı.
- 21 Ocak 2014** İstanbul 4. İdare Mahkemesi 3. Havalimanı ile ilgili incelemeleri yetersiz buldu, bilirkişi keşfi yapılanaya kadar ÇED olumlu kararının yürütmesini durdurdu.
- 26 Ocak 2014** Acele kamulaştırma kapsamına alınan 5 köyden insanlar yol kapatarak eylem yaptılar.
- 24 Şubat 2014** Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İstanbul Bölge İdare Mahkemesi'ne yürütmenin durdurulmasına itiraz çağrısında bulundu. Bu sırada şirket yeni bir ÇED raporu çalışmasına başladı.
- 11 Mart 2014** İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin verdiği yürütmeyi durdurma kararı "projenin uzun süre sürüncemede kalacağı ve açıkça hukuka aykırılık bulunmadığı" gerekçesiyle kaldırıldı. Bunun üzerine yeni bir ÇED raporuna duyulan bürokratik ihtiyaç ortadan kalktı.
- 4 Nisan 2014** 3. Havalimanı Projesi'ni hukuka uygun hâle getirebilmek için Sulak Alanlar Yönetmeliği'nde değişiklik yapıldı.
- 7 Nisan 2014** 3. Havalimanı'nın temeli dönemin Başbakanı tarafından atıldı.
- 19 Nisan 2014** Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelikle 3. Havalimanı gibi yap-işlet-devlet modeline dayanan projelere dair önemli bir taahhüt verildi. Buna göre ihale sahibi şirketle devlet arasında imzalanan sözleşme vaktinden önce şirket tarafından feshedilirse devlet ana kredinin yüzde 85'ini Hazine olarak üstlenecek; eğer sözleşme feshinde şirketin kusuru yoksa devlet kredinin tamamını üstlenecek.
- 16 Haziran 2014** TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu hiçbir imar planına uymayan 3. Havalimanı Projesi'nin büyük bir imar suçu teşkil ettiğine dair dönemin Çevre ve Şehircilik Bakanı İdris Güllüce'ye hitaben açık bir mektup yayımladı.
- 16 Eylül 2014** TMMOB'a bağlı üç meslek odası projenin "evrensel şehircilik plan ve ilkeleri ile kamu yararına aykırı olduğu" gerekçesiyle dava açtı.
- 11 Ocak 2015** 3. Havalimanı hakkında TMMOB'un açtığı davada Ankara 6. İdare Mahkemesi idare lehine karar verdi.
- 15 Mayıs 2015** İstanbul 4. İdare Mahkemesi bilirkişi heyeti oluşturularak 3. Havalimanı alanında inceleme yapılmasını istedi.
- 15 Haziran 2015** İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin kararı üzerine proje alanında bilirkişi incelemesi gerçekleştirildi.
- 22 Mart 2016** Bilirkişi raporunda 6 uzman olumlu, 1 uzman olumsuz yönde görüş bildirdi.
- 30 Mart 2016** İstanbul 4. İdare Mahkemesi "ÇED olumlu" kararının iptali istemiyle açılan davayı reddetti.
- 9 Nisan 2016** Hükümet havalimanı yatırımlarına vergi ve prim desteği kararı aldı.
- 23 Haziran 2016** 3. Havalimanı Projesi'ne malzeme üretmek için Tekirdağ Saray'da 100 hektarlık ormanlık alana maden ocağı izni çıktı.
- 3 Ağustos 2016** Danıştay 14. Dairesi, İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin kararına davacılar tarafından yapılan itirazı reddetti.
- 14 Eylül 2018** İşçiler iş cinayetleri, çalışma şartlarının ağırlığı, ücretlerini alamamaları, şantiye içi servislerin yetersizliği, yemek ve barınma koşullarının kötülüğü sebepleriyle bir protesto düzenlediler.
- 15 Eylül 2018** Jandarma ve polis işçilerin koşullarına baskın yaptı.
- 29 Ekim 2018** 3. Havalimanı açıldı.

"Cumhuriyet tarihinin en büyük ihalesi" olarak tanıtılan³³ 3. Havalimanı Projesi'nin ihalesi 2014 yılında Cengiz, Mapa, Limak, Kolin ve Kalyon şirketlerinin oluşturduğu İGA³⁴ konsorsiyumuna henüz ÇED kararı olmadan verildi. Proje yap-işlet-devret modeliyle Arnavutköy-Göktürk-Çatalca kavşağında Akpınar ve Yeniköy mahalleleri arasında yaklaşık on bin futbol sahası büyüklüğündeki 7650 hektarlık bir araziye inşa edildi. İnşaat maliyeti 10 milyar doları bulan³⁵ 3. Havalimanı'nın açılışı 29 Ekim 2018 tarihinde yapıldı.

3. Havalimanı için devlet, şirkete toplamda 6,3 milyar avro değerinde talep garantisi verdi.³⁶ Talep garantisiyle havalimanından elde edilen gelir, ihalede belirlenen tutarın altında kaldığında DHMİ'nin şirkete ödeme yapacağı; belirlenen tutarın üstüne çıktığında İGA'nın, DHMİ'ye bu farkı ödeyeceği kararlaştırıldı.³⁷ 2019 yılı

Aralık ayında Kolin İnşaat şirketindeki paylarını devrederek ortaklıktan çıktı, şu an 3. Havalimanı'nın işletmesini konsorsiyumda yer alan diğer dört şirket yürütüyor.

3. Havalimanı Projesi, 3. Köprü ve Kanal İstanbul Projeleri beraber paket bir program olarak tanıtıldı. Havalimanı, 3. Köprü'ye Kuzey Marmara Otoyolu ile bağlandı. Kanal İstanbul Projesi'nin yeri de buradaki bağlantı yollarına uygun şekilde belirlendi. Birbirinden bağımsız düşünemeyeceğimiz bu üç projenin uzun vadede İstanbul'un kuzeyini yerleşime açacağı, ticari anlamda bir cazibe merkezi hâline getireceği ve buradaki ekosistemi olumsuz etkileyerek bölgede 2-3 milyon nüfuslu yeni bir şehir yaratacağı öngörülüyor.³⁸

İstanbul'un kuzeyinde yer alan bu bölge İstanbul'un ekolojisi, su kaynakları ve yaban hayatı açısından oldukça önemli bir noktada. Ormanlarla iç içe geçmiş ya da ormanlara komşu olan ekosistemlere, nesli tehlike altında olan birçok türe ev sahipliği yapıyor.³⁹ Uzmanlar başlangıçtan beri, İstanbul'un kuzeyini mega projelerle yerleşime açmanın ekolojik anlamda önemli sonuçlar doğuracağını, bölgede yaşayan canlıların suya erişimlerini ve beslenmelerini zorlaştırarak habitat parçalanmasına neden olacağını vurguluyor.⁴⁰ 3. Havalimanı Projesi'nin ÇED raporunda da inşaat için bölgedeki bazı ağaçların ve endemik bitkilerin taşınacağı belirtildi.⁴¹ Havalimanı inşaatı başlamadan önce Terkos havzasını besleyen 2,5 milyon ağacın, 70 sulak alanın ve 8 derenin yok olmasına neden olacağı öngörüldü.⁴² Sulak Alanlar Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikle 3. Havalimanı Projesi hukuka uygun hale getirildi.⁴³

Ekolojik etkilerinin yanı sıra 3. Havalimanı Projesi'nin halk sağlığı ve geçim kaynakları üzerinde olumsuz etkile-

ri olacağı gündeme geldi. Projenin inşaatı sırasında oluşan hafriyattan yayılan toz havaya karıştı;⁴⁴ bu kirli partiküller bölgede geçimini tarımla sağlayanların ürünlerine yapışarak mahsullerin verimini olumsuz etkiledi. İnşaat sırasında havaya karışan bu kirli partiküllerin ve yeraltı sularına karışan arsenik gibi zehirli maddelerin uzun vadede bölgedeki kanser hastalığının artışı tetikleyeceği de uzmanlar tarafından belirtiliyor.⁴⁵

Projenin inşaat faaliyeti süresinde güvencesiz çalışma koşulları sebebiyle işçi ölümleri gerçekleşti ve bunlara ilişkin kayıtlar sendikalar ve kamuoyu ile şeffaf bir şekilde paylaşılmadı, iş cinayetleri sonrasında da şantiyede gerekli önlemler alınmadı. Havalimanının açılışından kısa bir zaman önce işçilerin çalışma koşulları nedeniyle gerçekleştirdiği protesto, jandarma tarafından sert müdahalelerle bastırıldı, protestoya katılan çok sayıda işçi gözaltına alındı ve aralarında sendika temsilcilerinin de olduğu gözaltına alınan işçilerden otuz altısı tutuklandı.

Olumsuz İnsan Hakları ve Çevresel Etkiler

Katılım ve bilgi edinme

3. Havalimanı'nın inşa edildiği bölgede yaşayanlar, projeden olumsuz etkilenecek birincil grup olmasına rağmen projeye ilgili karar süreçlerine katılamadı. Proje için ilk adım Bakanlar Kurulu kararıyla 13 Ağustos 2012 tarihinde projenin inşa edileceği yerin belirlenmesiyle atıldı.

2013 yılı Nisan ayında yapılan ÇED İnceleme-Değerlendirme komisyonu toplantısının ardından proje, ÇED Yönetmeliği gereğince halkın görüş ve önerilerini almak amacıyla askıya çıkarıldı. Askı süresi tamamlandığında halktan gelen görüşlerin ÇED raporuna yansıtılması kanuni bir zorunluluk

olmasına rağmen askı süresi devam ederken proje ihaleye çıkarıldı. Bu durum, kanuni zorunluluğa uyulmamasının yanında proje sürecine halkın katılımının önemsenmediğinin de bir göstergesi olarak kabul ediliyor.

İhalenin ardından yap-işlet-devlet modeliyle yapılan ve "millete hediye" olarak tanıtılan 3. Havalimanı Projesi için DHMİ ve İGA Havalimanı İşletmesi arasında bir uygulama sözleşmesi⁴⁶ imzalandı.⁴⁷ Ancak, bu sözleşmenin içeriği kamuya açıklanmadı.

Proje inşaatı için bölgede kesilecek ağaç sayısı da ne resmi makamlar ne de şirket tarafından net bir şekilde belirtilmedi. Bununla ilgili mecliste Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yanıtlaması için verilen soru önergesi şu şekilde yanıtlandı: "Proje nedeniyle kesilen ve kesilecek ağaç sayıları henüz bilinmemekte ve kesin rakam proje tamamlanmasından sonra belirlenecek olup kesilecek her ağacın yerine de 5 katı ağacın dikilmesi planlanmıştır."⁴⁸

Projeye karşı açılan davalar

3. Havalimanı Projesi'nin ihale süreci hukuka aykırı şekilde başlatıldı⁴⁹; Çevre Kanunu ve kanunun uygulama yönetmeliği olan ÇED Yönetmeliği ile mahkeme kararlarına uyulmadan inşaat faaliyetine devam edildi.

ÇED Yönetmeliği'ne göre "ÇED olumlu" kararı veya "ÇED gerekli değildir" kararı alınmadıkça yatırıma başlanamaz ve ihale edilemez iken 2013 yılı Ocak ayında DHMİ, ÇED raporunun askı süresi devam ederken ihale ilanı yayımladı ve ihalenin 3 Mayıs 2013 tarihinde gerçekleşeceği kararlaştırıldı. 3 Mayıs 2013 tarihinde Cengiz-Mapa-Limak-Kolin-Kalyon Ortak Girişimi ihaleyi kazandı. Projenin ÇED raporu ise 2013 yılı Nisan ayında tamamlandı.

Çevre Mühendisleri Odası 2013 yılın-

da ihalenin ve ÇED olumlu kararının yürütmesinin durdurularak iptali için idare mahkemesinde davalar açtı.⁵⁰ Bu davalar Ankara ve İstanbul İdare Mahkemeleri arasında dolaştı, her iki ildeki mahkemeler kendilerinin yetkili olmadığını söyledi. Çevre Mühendisleri Odası'nın açtığı davalarda yargı süreci yetkili mahkemenin bulunamaması nedeniyle uzarken, bir grup yurttaş tarafından ÇED olumlu kararının iptali talebiyle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na karşı açılan davada İstanbul 4. İdare Mahkemesi 21 Ocak 2014 tarihinde, 3. Havalimanı'nın yapımı ile ilgili ÇED raporunu yetersiz bulup bilirkişi keşfi yapılanaya kadar projenin durdurulmasına karar verdi.⁵¹ Bu karar üzerine DHMİ projeye ilgili süreçlerin planlandığı şekilde devam ettiğine ve mahkeme kararının yetkililerce tanınmadığına dair açıklamada bulundu.⁵²

İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin verdiği yürütmenin durdurulması kararına Çevre ve Şehircilik Bakanlığı itiraz etti. Bu itiraz sonucunda Bölge İdare Mahkemesi 11 Mart 2014'te İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin verdiği yürütmenin durdurulması kararını "projenin uzun süre sürüncemede kalacağı ve açıkça hukuka aykırılık bulunmadığı" gerekçesiyle kaldırdı.⁵³

ÇED olumlu kararının yürütmesinin durdurulması kararı sonrası 2014 yılı Mart ayında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2009/7 genelgesine dayanarak "yedeğinde tutmak üzere" yeni bir ÇED raporu hazırlamıştı.⁵⁴ Çevre Mühendisleri Odası, yeni ÇED raporunun da hukuka aykırı bir şekilde hazırlandığını belirtti.⁵⁵

2014 yılında İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin yürütmeyi durdurma kararıyla birlikte talep ettiği yeni bilirkişi ve keşif raporu ise ancak 2016 yılı Mart ayında tamamlandı.⁵⁶ Bilirkişi raporunda altı uzman olumlu, bir uzman olumsuz yönde görüş bildirdi.⁵⁷ Davayı

açan yurttaşlar bilirkişi raporu üzerine yaptıkları açıklamada bilirkişi raporunun dava açıldıktan yıllar sonra temin edilmiş olmasının ve bu süreçte proje inşaatının devam etmesinin hukuka olan güveni bir kez daha zedelediğinin altını çizdi.⁵⁸

Acele kamulaştırma: Geçim kaynaklarına ve sosyal ilişkilere yönelik olumsuz etkiler

3. Havalimanı'nın bulunduğu bölgede uzun yıllardır geçimini hayvancılık, tarım ve balıkçılık faaliyetleriyle sürdüren kişiler yaşıyordu. Proje için yapılan acele kamulaştırma bu bölgede yaşayanların geçim kaynaklarını ve sosyal hayatlarını önemli derecede etkiledi.

Acele kamulaştırma, 1983 yılında kabul edilen Kamulaştırma Kanunu'nda yer alan bir uygulama.⁵⁹ Acele ve istisnai hâllerde başvurulabilecek olan bu uygulamaya son yıllarda ekonomik yatırımların hemen hemen hepsinde başvurulduğu görülüyor. Acele kamulaştırma, idareye sağladığı imkânlarla yatırımın gerçekleştirilmesini hızlandırıyor, itirazların hızla bertaraf edilmesinde etkili oluyor. Acele kamulaştırma durumunda, acele kamulaştırma kararı ile taşınmaza idare el koyuyor ve dilediği işlemi (yol yapımı, inşaat gibi) hemen yapabiliyor.

3.Havalimanı'nın inşa edileceği yer belirlendikten sonra Bakanlar Kurulu'nun acele kamulaştırmaya dair 2 Ocak 2014 tarihli kararı 17 Ocak'ta Resmi Gazete'de yayımlandı.⁶⁰ Bu kararla 3. Havalimanı'nın inşaat faaliyetinin başlayacağı alanı kapsayan Arnavutköy ilçesi, İmrahor, Tayakadın ve Yeniköy köyleri, Eyüp ilçesi, Ağaçlı, Akpınar ve İhsaniye köylerindeki bazı taşınmazlar TOKİ tarafından acele kamulaştırıldı. Bölgede yaşayanlar verilen bu kararı geçim sağladıkları toprakların, evlerinin ellerinden alınması ve tazminatın arazi rayiç bedelinin altında olması nedenleriyle

protesto etti.⁶¹ Büyük bir çoğunluğu hayvancılık ve tarım faaliyetiyle geçinen bölge halkı, acele kamulaştırma sonrası meraların kapatıldığını ve hayvanları otlatacak alanlar kalmadığını ifade etti.⁶² Aynı zamanda, inşaatın deniz ekosisteminde yarattığı kirlilik sebebiyle bölgede geçimini balıkçılıkla sağlayanlar denize dökülen inşaat molozları sebebiyle mağduriyet yaşadı.⁶³

İklimsel ve çevresel etkiler

3. Havalimanı'nın inşaatı süresince proje alanında kalan köyler şantiyeye çevrildi.⁶⁴ Çevrede yaşayanlar inşaatın gerçekleştiği alanda yer alan köylerde hafriyat kamyonlarının dolaşması, inşaatın çevreye bıraktığı hafriyat atıklarının artması, ormansızlaşma ve denizde meydana gelen kirlilikten şikâyetçiydi.⁶⁵

3. Havalimanı inşaatı için bölgede 2 milyona yakın ağaç kesildiği ve bölgenin önemli ölçüde ormansızlaştığı belirtiliyor.⁶⁶ Kesilen ağaçlar bölgenin flora ve faunasını olumsuz etkiliyor. Proje alanı, aynı zamanda, kuşların göç yollarında yer aldığından ormansızlaştırma kuşların yaşam alanlarının kaybolmasına neden oluyor.⁶⁷ Toplamda 2,5 milyon ağaç ile 660 hektar göl alanı barındıran 3. Havalimanı arazisi iki büyük kuş göç yolunun üstünde bulunuyor.⁶⁸ Uzmanlar, projenin en büyük zararı sulak alanlara vereceğini vurguluyor ve ayrıca Türkiye'nin taraf olduğu RAMSAR Sözleşmesi (Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme) kapsamında sulak alanlar ile kuş göç yollarını koruma altına alma taahhüdünü hatırlatıyor. Buna karşın 3. Havalimanı faaliyete geçtiğinden beri uçaklar kuş sürülerine çarparak göç yolları ve yaşam alanları burada yer alan kuş türlerinin zarar görmesine ve yolcuların uçuş güvenliğinin risk altına girmesine neden oluyor. Uzman-

İnşaatın sürdüğü 2014-2018 yılları arasında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın kayıtlarına göre 27 işçi, CİMER'in açıklamasına göre 52 işçi, Ulaştırma Bakanlığı'nın kayıtlarına göre 30 işçi, İSİG Meclisi'nin kayıtlarına göre 37 işçi iş cinayetleri nedeniyle hayatını kaybetti.

lar ve hak savunucuları, başlangıçtan beri 3. Havalimanı için ilan edilen yerin Karadeniz'den gelen kuzey rüzgarlarına açık bir alan olduğunu, meteorolojik değerlendirmeler bakımından da yer seçimi itibarıyla yanlış bir alanın seçildiğini vurguluyor.⁶⁹

Projenin inşaat alanındaki hafriyat, köylerdeki yaşayışı ve köylerin ekosistemini geri dönülmez şekilde etkiliyor. 3. Havalimanı tanıtım kitapçığında hafriyat ile ilgili olarak şu ifadeler yer alıyor: "2200 kamyon vızır vızır çalıştı", "Hemen her gün neredeyse günün 20 saati çalışıldı."⁷⁰ 3. Havalimanı'na bağlantı yolları inşa etmek üzere köylerin çevresinde hafriyat kamyonları, dozerler, iş makineleri çalıştı ve bunların yarattığı toz hava kirliliğini artırdı.⁷¹ Uçakların yakıt ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla bölgede inşa edilen ikmal limanı ilave dolgu projesi de kirlilik yaratarak çevreyi ve denizi felakete sürüklemeye devam etti.⁷² Çevre köylerde yaşayanlar, çevreye atılan çöp sorununun çözümü için yetkililerin sorumluluklarını yerine getiremediğini ifade ediyorlar.⁷³

3. Havalimanı inşaatı öncesinde köylülerin denize girebildikleri yerlere inşaat faaliyeti sebebiyle giriş çıkışlar yasaklandı.⁷⁴ Köylerde gezen özel güvenlikler ve inşaat alanına yakın yerlere asılan "Giriş kesinlikle yasaktır." yazılı tabelalar sebebiyle köylüler inşaat alanı çevresine yaklaşamadıklarını ve inşaat sebebiyle köyler arasında kapanan bağlantı yollarından mağdur olduklarını anlatıyor.⁷⁵

Bunlara ek olarak, 3. Havalimanı çevresinde projenin doğuracağı yeni arazi kullanımının da uzun vadede bölgedeki iklimsel değişiklikleri ve çevresel tahribatı daha da derinleştireceği öngörülüyor.⁷⁶

Çalışma koşulları ve iş cinayetleri

3. Havalimanı inşaatında kayıtlı olarak çalışan işçi sayısı 36 bindi.⁷⁷ Proje inşaatında ise 247 farklı taşeron şirketin (alt yüklenicinin) iş yaptığı belirtiliyor.⁷⁸

İnşaatla çalışmak üzere başka şehirlerden İstanbul'a gelen işçilere sunulan barınma ve beslenme koşulları oldukça sağlıksızdı. Taşeron şirketler çoğu zaman işçilere maaşları zamanında ödemedi.⁷⁹ Kötü çalışma koşulları işçilerin protestolarına neden oldu. Şantiyede güvencesiz ve sağlıksız koşullarda zaman baskısına dayalı bir şekilde devam eden inşaat faaliyeti sırasında iş cinayetleri meydana geldi. İşçilerin uzun saatler dinlenmeden, zor koşullarda çalışmalarını iş cinayetlerinin sayısının artmasına neden oldu. İnşaatın sürdüğü 2014-2018 yılları arasında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın kayıtlarına göre 27 işçi;⁸⁰ CİMER'in açıklamasına göre 52 işçi;⁸¹ Ulaştırma Bakanlığı'nın kayıtlarına göre 30 işçi;⁸² İSİG Meclisi'nin kayıtlarına göre 37 işçi⁸³ iş cinayetleri nedeniyle hayatını kaybetti.

29 Ekim 2018 tarihindeki açılışın ertesinde taşeron şirket DSG inşaat bünyesinde çalışan üç işçi, birikmiş maaşlarının ödenmesini talep ettiğinden şantiyeden zorla dışarı çıkarılmaya

çalışıldı.⁸⁴ Aynı zamanda, havaalanının açıldığı gün açılış sebebiyle yemekhanelerin kapatılması, bunun yerine yemek çadırlarının açılması sebebiyle işçiler yemek için uzun saatler beklemek zorunda kaldı. İşçiler, yemek dağıtımındaki düzensizlik, organizasyon sorunları sebebiyle o gün aç kaldıklarını belirttiler.⁸⁵

Protestolar ve hak savunucuları

İşçiler kötü çalışma koşullarını sıklıkla protesto etti. Henüz havalimanına gitmek üzere ulaşım sistemi dahi tamamlanmadan⁸⁶ işçiler havalimanı açılışının 29 Ekim 2018 tarihine yetiştirilmesi baskısıyla uzun saatler çalışmak ve gece mesaisi yapmak zorunda bırakıldı.⁸⁷ Fazla mesaiye kalmayan işçiler, işten çıkarılmakla tehdit edildi.⁸⁸ Çalışma koşullarının açılışa yakın daha

da ağırlaşması üzerine protestoların en geniş kapsamlısı, havalimanı açılışından kısa bir süre önce gerçekleşti.

14 Eylül 2018 tarihinde işçiler iş cinayetleri, çalışma şartlarının ağırlığı, maaşlarının gecikmeli ödenmesi ya da hiç ödenmemesi, servislerin yetersizliği ve şirket tarafından bu konudaki taleplerinin karşılanmaması, yemek ve barınma koşullarından kaynaklı karşılaştıkları kötü koşullar sebepleriyle bir protesto düzenledi.⁸⁹ İşçilerin protesto- suna müdahale etmek üzere şantiyeye çok sayıda jandarma ve TOMA getirildi ve işçilere biber gazıyla müdahale edildi.⁹⁰ Protestonun ertesi sabahında jandarma, protestoların kanuna aykırı olduğunu gerekçe göstererek işçilerin koşullarına baskın yaptı.⁹¹ Baskın sırasında 543 işçi gözaltına alındı. Gözal-

tına alınan işçilerin yatırımcı şirket İGA Havalimanı İşletmesi'ne ait servis araçlarına bindirilerek karakola götürüldüğüne dair görüntüler sosyal medyada paylaşıldı.⁹² İşçiler gözaltı sırasında betonda uyumak zorunda kaldı, aç bırakıldı, uzun süre kelepçeyle bekletildi.⁹³ Aralarında sendika temsilcilerinin de olduğu gözaltına alınan işçilerden otuz altısı tutuklandı.⁹⁴ Hazırlanan iddianamede "Görevi Yaptırmamak İçin Direnme," "İş ve Çalışma Hürriyetinin İhlali," "Kamu Malına Zarar Verme," "Toplantı ve Yürüyüşlere Silah 23. Maddede Belirtilen Aletlerle Katılma" suçları kapsamında cezalandırma talep edildi.⁹⁵ İddianamede güvenlik kameraları görüntüleri, video görüntüleri, Whatsapp yazışmaları, jandarmanın kendisinin tuttuğu olay tutanakları suça delil gösterildi.⁹⁶

Kötü çalışma koşullarını protesto eden işçiler ana akım medyada itibarsızlaştırılmaya çalışıldı.⁹⁷ Bilinen bir köşe yazarı işçilerin çalışma koşullarını protesto etmelerinin normal bir durum olmadığını ve işçilerin 4 yıl bu çalışma koşullarına dayandık, 5 hafta daha dayanabiliriz demesinin daha doğru olacağını belirtti; işçilerin protesto sebeplerini "sudan sebepler" olarak değerlendirdi.⁹⁸

İnsan Haklarına Dair Şirket Taahhütleri

İstanbul'a yeni bir havalimanı inşa edilmesi ve işletilmesi için 2013 yılında açılan ihaleyi Cengiz İnşaat-MAPA İnşaat-Limak İnşaat-Kolin İnşaat ve Kalyon İnşaat'tan oluşan ortak giri-

şim kazandı. Ortak girişimi oluşturan şirketler 3. Havalimanı olarak bilinen cumhuriyet tarihinin en büyük projesini inşa etmek ve 25 yıllığına işletmek için merkezi İstanbul'da bulunan İGA Havalimanı İşletmesi A.Ş. unvanlı bir şirket kurdular.⁹⁹

3. Havalimanı'nın "İstanbul Havalimanı" adıyla 29 Ekim 2018 tarihinde uçuşa açılışından sonra 2019 yılında şirketin ortaklık yapısında değişiklik oldu. Kolin İnşaat şirketteki hisselerini devrederek şirketten ayrıldı.¹⁰⁰ Kolin İnşaat'ın 3. Havalimanı Projesi'nin inşaat aşamasında şirket ortağı olması nedeniyle Kolin İnşaat'ın kurumsal web sayfasını da araştırma kapsamında inceledik.

İGA Havalimanı İşletmesi A.Ş.

3. Havalimanı'nın inşası ve işletmesi için kurulan İGA Havalimanı İşletmesi A.Ş.'ye (İGA Havalimanı İşletmesi) ait bilgilere şirketin kurumsal web sayfasından erişilebiliyor.¹⁰¹

Veri toplama süreci öncesinde, 10 Eylül 2021 tarihinde diğer ilgili şirketler ve bankalar için olduğu gibi İGA Havalimanı İşletmesi ile paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.¹⁰²

İnsan hakları politikası

İGA Havalimanı İşletmesi'nin kurumsal web sayfasında yer alan politikalar arasında insan hakları politikasını tespit edemedik. Şirketin sürdürülebilirlik raporunda, raporun GRI'ın¹⁰³ kurumsal sürdürülebilirlik standartlarının temel (core) seçeneği esas alınarak hazırlandığı belirtiliyor.¹⁰⁴ 2019 yılı sürdürülebilirlik raporunda¹⁰⁵ GRI standartlarının raporun hangi bölümünde ele alındığını gösteren referans tablosunda insan hakları için "Çalışanlar" başlıklı bölüme atıf yapıldığını gördük.¹⁰⁶

Şirketin yönetim kurulu¹⁰⁷ ile İcra Kurulu Başkanı ve Genel Müdür'ün¹⁰⁸ mesajlarında şirketin insan hakları-

na saygı gösterme sorumluluğundan bahsedilmiyor.

İnsan hakları durum tespit süreci

Şirketin kurumsal web sayfasında insan hakları politikasına erişemediğimiz için olumsuz etkilerin şirket tarafından nasıl ele alındığını değerlendiremedik. Bununla birlikte kurumsal web sayfasında erişilebilen Çevre ve Sürdürülebilirlik Politikası'nda¹⁰⁹ şirket, havalimanının komşu olduğu yerel halkın sosyoekonomik durumunun güçlendirilmesine katkıda bulunmayı ve faaliyetleri sırasında oluşabilecek olumsuz etkileri etkin bir şekilde azaltmayı taahhüt ediyor.

Şirketin kurumsal web sayfasında paylaşılan *Hayaldi Gerçek Oldu* başlıklı e-kitapta 2015 yılında hem inşaat hem de işletme aşamasını kapsayacak şekilde çevresel ve sosyal etkilerin çok detaylı olarak değerlendirildiği ifade ediliyor.¹¹⁰ Bahsedilen "çok detaylı" değerlendirmenin ÇSED olduğu anlaşılıyor. ÇSED'e önem verildiğini göstermek üzere "2013 Mayıs'ında ihale konsorsiyum tarafından kazanıldığında Yönetim Kurulu'nun ilk kararı, en üst seviyede uluslararası standartlarda ÇSED yapılması oldu" deniliyor.¹¹¹ Mayıs 2015 tarihli ÇSED'e bölümler hâlinde kurumsal web sayfasından erişilebiliyor.¹¹²

Şirketin kurumsal web sayfasındaki sürdürülebilirlik sekmesinde Çevre Yönetimi Birimi başlığında şu paylaşım yapılıyor: "İstanbul Yeni Havalimanı Projesi, inşaat ve işletme döneminde gerçekleştirilmesi planlanan çalışmalara ilişkin, Çevresel ve Sosyal Etki Boyutlarının belirlenebilmesi için Türk Mevzuatları kapsamında değerlendirilen Çevresel Etki Değerlendirme Raporu (ÇED) ve buna bağlı olarak boşlukların doldurulması ve raporun uluslararası mevzuatlar ve standartlar çerçevesinde değerlendirilebilmesi maksadı ile IFC (International Finance

Corporation) Standartlarında Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirme Raporu (ÇSED) hazırlanmıştır."¹¹³

Bu bilgi, Türkiye mevzuatındaki ÇED süreçlerinin uluslararası standartlarla uyumlu olmadığını kabulünü içeriyor. Bu uyumu sağlamak için atıf yapılan ÇSED ise Rehber İlkeler'de tanımlanan insan hakları durum tespit sürecini karşılamıyor. Her şeyden önce, insan hakları durum tespit sürecinin süreklilik arz eden niteliğinin aksine ÇSED de ÇED gibi projenin başlangıcında tek seferlik olmak üzere yapılıyor. Bu nedenle, yapıldığı tarih itibarıyla mevcut ve muhtemel etkileri kapsıyor; projenin yürütüldüğü sürede karşılaşılan durumları kapsıyor.

Hayaldi Gerçek Oldu başlıklı e-kitapta, İGA Çevre ve Sürdürülebilirlik Departmanı'nın kurulduğu ve bu departmanın 3. Havalimanı'nın çevresel, sosyal, ekolojik, sürdürülebilirlik ile ilgili alanlarda inşaat ve işletme dönemi etkilerini uluslararası standartlarda yönetmek için çalışmalarına başladığı, bu departmanın stratejiler ve politikalar geliştirdiği¹¹⁴ ve etkilerin tüm paydaşlarla birlikte yönetildiği ifade ediliyor.¹¹⁵ Kurumsal web sayfasında yer alan dokümanların içeriğinde bu strateji ve politikaların bazıları için açıklayıcı bilgi yer alıyor. Ancak bu bilgi şirket tarafından sürdürülebilirlik politikası için yapılan çalışmaların şirket faaliyetinin insan hakları ve çevre üzerindeki etkisini esas almadığını, projeye olan riskler temelinde olduğunu gösteriyor.¹¹⁶ Bununla birlikte, kurumsal web sayfasında yer alan bilgi ve belgelerden etkilerin paydaşlarla birlikte nasıl yönetildiğine ilişkin veriye erişemedik. Paydaşlarla birlikte yürütülen süreç olarak sadece kurumsal sosyal sorumluluk projeleri paylaşılıyor.

2019 yılı sürdürülebilirlik raporunda "Paydaş Haritamız" başlığıyla payla-

şılan tabloda paydaş olarak sadece kamu kurumları ile bazı havayolu şirketleri yer alıyor.¹¹⁷ Bunun yanı sıra şirketin kurumsal web sayfasında yer alan bilgilerde, *Hayaldi Gerçek Oldu* başlıklı e-kitapta ve 2019 yılı sürdürülebilirlik raporunda paydaş olarak "komşu mahallelerdeki yerel halk"tan bahsediliyor. Bunun haricinde uzmanlar, sivil toplum kuruluşları, sendikalar, hak savunucuları şirketin paydaş tanımlamasında yer almıyor.

Şirketin kurumsal web sayfasındaki sürdürülebilirlik sekmesinde "Ekoloji & Sosyal Yönetimi" birimi başlığında "Havalimanı inşaat alanına komşu olan dokuz mahallede yaşayan yerel halk ve ilgili paydaşlar ile şeffaf ve zamanında bilgi temini ve açık diyalog esasında anlamlı ve güvenilir ilişkiler ve projeler inşa etmek için 1 Ocak 2016 tarihinde İGA, Sosyal Yatırım Programı'nı oluşturmuştur." bilgisi paylaşılıyor.¹¹⁸ Bu birimin çalışma amacı "inşaat sahasına komşu mahallelerdeki sosyal etkiyi belirleyerek yerel halkın sosyoekonomik kalkınmasını desteklemek ve mevcut ve olası inşaat etkilerini en iyi şekilde yönetilmesini sağlamak" olarak tanımlanıyor ve bu kapsamda kanaat önderleri ile görüşüldüğü, yerel jargon kullanıldığı ve mahallelerde iletişimi kolaylaştıracak ofisler ve özel telefon hatlarının kurulduğu bilgisi paylaşılıyor. *Hayaldi Gerçek Oldu* başlıklı e-kitapta ise Sosyal Yatırım Programı çalışmalarının amacı şu şekilde açıklanıyor: "Bölgede yaşayanlara, yani havalimanının komşularına dokunmak ve arada bir köprü görevi görmektir."¹¹⁹

Olumsuz insan hakları etkilerini düzeltmeyi sağlayacak süreç

Şirket kurumsal web sayfasında yer alan açıklamalar ve dokümanlar ile çevre ve sürdürülebilirlik politikalarında sıklıkla çevresel ve sosyal etkileri en aza indirme, çevresel etkileri belirleyerek faaliyetleri sırasında oluşabile-

3. Havalimanı inşaatı.
Fotoğraf: Murat Germen

cek olumsuz etkileri etkin bir şekilde azaltma beyan ve taahhüdünde bulunuyor. Şirketin bu beyan ve taahhüdü uyarınca olumsuz etkileri düzeltmek için nasıl bir süreç benimsediğine ilişkin bilgiye şirketin kurumsal web sayfasında erişemedik.

Şirketin kurumsal web sayfasındaki sürdürülebilirlik sekmesinde "Ekoloji & Sosyal Yönetimi" birimi başlığında sayılan "somut çıktılar"dan biri şu şekilde açıklanıyor: "Şikâyet mekanizması oluşturuldu. Mahallelerde 3 adet halkla irtibat ofisleri kuruldu ve hem yerel halkın hem de mahalle muhtarlarının katıldığı 9 Whatsapp grubu oluşturuldu. 10.320 kişi faydalandı."¹²⁰ 2019 yılı sürdürülebilirlik raporunda şikâyet mekanizmasının 3. Havalimanı'nın çevresindeki Ağaçlı, Akpınar, Durusu, Işıklar, İhsaniye, İmrahor, Tayakadın, Odayeri ve

Yeniköy mahallelerinin sakinlerine yönelik oluşturulduğu, IFC'nin Sosyal ve Çevresel Sürdürülebilirlik Kuralları ve Performans Standartları dikkate alınarak hazırlandığı, şikâyetlerin sosyal ilişkiler sorumlusu aracılığıyla değerlendirilmeye alındığı ve gerekli aksiyonların alınması için ilgili direktörlüklere yönlendirildiği bilgisi paylaşılıyor.¹²¹ Raporda 2019 yılına ilişkin şikâyet mekanizması verileri paylaşılıyor. Buna göre, 2019 yılında toplam 100 şikâyet ve talep alınmış, bunun 42'si kapatılmış, 58'i karşılanmıştır. Şikâyetlerin konusuna, "kapatılma" ve "karşılama"nın nasıl tanımlandığına dair bilgi şirketin kurumsal web sayfasında veya sürdürülebilirlik raporunda yer almıyor.

Şikâyetlerin ele alınma sürecinin usulüne şirketin kurumsal web sayfasında erişemediğimiz için tasarım

aşamasına paydaşların dahil edilip edilmediği, diyalog ve arabuluculuk esaslı olup olmadığı, olumsuz etkilerin düzeltilmesini içerip içermediği gibi parametreler temelinde şikâyet mekanizmasının etkililiğine dair bir değerlendirme de yapamadık.

Kanun ve standartlara uyum

Şirketin sürdürülebilirlik yaklaşımı ile 3. Havalimanı'nın Çevre ve Sürdürülebilirlik Standartları'nda IFC'nin ilgili standartları, Ekvator Prensipleri, ILO'nun çocuk işçiliğinin, işyerinde ayrımcılığın ve zorla çalıştırmanın engellenmesine ilişkin olarak çıkarmış olduğu temel anlaşmalar gibi uluslararası standartların dikkate alındığı belirtiliyor.¹²² Ancak, ulusal mevzuatta bu uluslararası standartlarla çatışan yükümlülüklerin olması durumunda uluslararası kabul görmüş insan hakları standartlarına itibar edileceğine dair açık bir beyan yok.

Cengiz İnşaat ve Sanayi Ticaret A.Ş.

İGA Havalimanı İşletmesi'nin ortaklarından olan Cengiz İnşaat ve Sanayi Ticaret A.Ş.¹²³ (Cengiz İnşaat), Cengiz Holding A.Ş.'nin grup şirketlerinden biri.¹²⁴ 1987 yılında kurulan Cengiz İnşaat baraj, karayolu, demiryolu ve metro ile havalimanı gibi Türkiye'nin büyük altyapı projelerinin çoğunluğunu üstleniyor.¹²⁵

Veri toplama süreci öncesinde, 10 Eylül 2021 tarihinde diğer ilgili şirketler ve bankalar için olduğu gibi Cengiz İnşaat ile paylaşılan anket sorularına da yanıt alamadık.¹²⁶

İnsan hakları politikası

Cengiz İnşaat'ın kurumsal web sayfasında insan hakları politikasına erişemedik. Şirketin kurumsal web sayfasında üç farklı şirket politika belgesi¹²⁷ paylaşılıyor. Bunlar dışında sürdürülebilirlik raporu ve faaliyet raporu gibi raporlar ya da belgeler yer almıyor.

İnsan haklarına saygı gösterme sorumluluğu şirketin vizyon ve misyonları arasında belirtilmiyor.¹²⁸ Yönetim kurulu başkanının şirket kurumsal web sayfasında yer alan mesajında da insan haklarına saygı gösterme sorumluluğuna bir atıf tespit edemedik.¹²⁹

İnsan hakları durum tespit süreci

Şirketin kurumsal web sayfasında yer alan İş Sağlığı, Güvenliği ve Çevre Politikası'nda¹³⁰ şirket "Çevre ve insan sağlığına gelebilecek tehlikeleri daima önceden belirleyip gerekli önlemleri almak" ve "Faaliyetlerimizin insan ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini minimize etmek" taahhütlerinde bulunuyor. Ancak, belirleme ve olumsuz etkilerin en aza indirgenmesinin nasıl yürütüldüğüne ilişkin herhangi bir bilgiye şirketin web sayfasındaki politikalarda rastlamadık.

Şirketin belirtilen taahhütlerini dikkate aldığımızda, bu çalışmamızın 3. Havalimanı Projesi'nin insan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin ele aldığı "Olumsuz insan hakları ve çevresel etkiler" başlıklı kısmında tespit edilen olumsuz etkiler bakımından şirketin nasıl hareket ettiğine dair kurumsal web sayfasında bir bilgi, analiz veya açıklama tespit edemedik.

Kanun ve standartlara uyum

Şirket, kurumsal web sayfasında yer alan "Vizyon/Misyon" başlığında "Faaliyet gösterdiğimiz tüm alanlarda, yaptığımız işi en iyi şekilde, uluslararası standartlara ve Türkiye'de belirtilen mevzuatlara uygun, eksiksiz hayata geçirmekle, örnek ve öncü olmakla yükümlüyük." beyanında bulunuyor.¹³¹

Şirketin bu beyanında yer alan uluslararası standartların, uluslararası insan hakları standartları olup olmadığı net değil. Benzer şekilde, ulusal mevzuatta bu uluslararası standartlarla çatışan yükümlülüklerin olması

durumunda uluslararası standartlara itibar edileceğine dair şirketin açık bir beyanı da yok.

Mapa İnşaat ve Ticaret A.Ş.

İGA Havalimanı İşletmesi'nin ortaklarından bir diğeri olan Mapa İnşaat ve Ticaret A.Ş. (Mapa İnşaat), 1976 yılından beri inşaat, konaklama, yenilenebilir enerji, havaalanları ve hava taşımacılığı alanlarında faaliyet gösteren Mapa Grup'un grup şirketlerinden biri.¹³²

Veri toplama süreci öncesinde, ilgili diğeri şirketler ve bankalar için olduğu gibi Mapa İnşaat ile 10 Eylül 2021 tarihinde paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.¹³³

Mapa İnşaat'a ilişkin bilgilere Mapa Grup'un kurumsal web sayfasından eriştik.¹³⁴ Mapa Grup'un kurumsal web sayfasında Mapa Grup'un yatırımlarına ilişkin genel bilgi haricinde şirket politikalarına veya raporlarına dair veri yoktu. Bu nedenle, çalışmamızın şirketin insan haklarına dair taahhütlerine odaklanan bu kısma dair bir değerlendirme yapamadık.

Çalışmamız sırasında Mapa İnşaat'ın 26 Nisan 2021 tarihinde Küresel İlkeler Sözleşmesi'ne imzacı olduğunu tespit ettik.¹³⁵ Küresel İlkeler Sözleşmesi'ni 2021 yılında imzaladığı için bu ilkeler kapsamındaki raporunu şirketin önümüzdeki yıllarda yayımlaması gerekiyor.

Limak İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.

İGA Havalimanı İşletmesi'nin ortaklarından Limak İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Limak İnşaat) inşaat, turizm, çimento, altyapı ve enerji yatırımları, enerji taahhüt, havacılık ve gıda alanlarında faaliyetlerini sürdüren Limak Şirketler Grubu'nun temellerini atan şirket.¹³⁶

Veri toplama süreci öncesinde, 10

Eylül 2021 tarihinde diğeri ilgili şirketler ve bankalar için olduğu gibi Limak İnşaat ile paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.¹³⁷

İnsan hakları politikası

Limak İnşaat'a ilişkin bilgilere Limak Şirketler Grubu'nun kurumsal web sayfasından eriştik.¹³⁸ Şirketin kurumsal web sayfasında farklı konulara dair birçok şirket politikası paylaşıyor¹³⁹; ancak bunlar arasında insan hakları politikası bulunmuyor. Şirketin kurumsal web sayfasında yer alan yönetim kurulu mesajında da insan haklarına saygı gösterme sorumluluğuna bir atıf yok.¹⁴⁰

Çalışmamız sırasında Limak İnşaat'ın bağlı olduğu Limak Şirketler Grubu'nun 2014 yılında Küresel İlkeler Sözleşmesi'ne imzacı olduğunu tespit ettik.¹⁴¹ Limak Şirketler Grubu'nun kurumsal web sayfasındaki yönetim kurulu başkanı mesajında ve iş etiği kuralları politikasında¹⁴² da şirketin Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin 10 ilkesini temel sorumluluğu olarak belirlediğini gördük.

Şirketin kurumsal web sayfasında yer alan İş Etiği Kuralları Politikası, şirketin diğeri politikalarını da içeren bir metin.¹⁴³ Şirketin politika metinlerinde ve sürdürülebilirlik raporunda insan haklarının, eşitlik/ayrımcılık yasağı ve kadının güçlendirilmesi odaklarıyla ilişkili olarak ele alındığını gördük. Şirket değerleri arasında yer alan "fırsat eşitliği" ve bununla bağlantılı olarak "çeşitlilik ve hoşgörü"¹⁴⁴ ile çalışma ortamına ilişkin ilkeler¹⁴⁵ haricinde şirketin insan haklarına ilişkin beyan ve taahhütlerini çalışmamız sırasında tespit edemedik.

Şirket, "Din, dil, cinsiyet, yaş, etnik köken, fiziksel engeller gibi eşitliğe aykırı görüş ve politikaları, işe alım süreçlerimizin ve çalışanlarımızla ilgili kararların dışında tutarak her türlü ayrımcılığın karşısında durmak" şeklin-

de tanımladığı fırsat eşitliğini değerleri arasında sayıyor, bunu "çeşitlilik ve hoşgörü"¹⁴⁶ ile ilişkilendiriyor.

Çalışma ortamına ilişkin ilkeler ise ağırlıklı olarak iş yaşamında kadının güçlendirilmesi etrafında şekilleniyor. Bu başlıktaki ilkelerden ilk dördü fırsat eşitliği, kadının güçlenmesi, ayrımcılığın önlenmesi ve çeşitlilik-kapsayıcılık ile şiddet, aile içi şiddet ve cinsel dokunulmazlık ihlalinin önlenmesi.¹⁴⁷

Şirketin kurumsal web sitesinde şirketin sürdürülebilirlik raporu¹⁴⁸ aynı zamanda Küresel İlkeler Sözleşmesi kapsamındaki yıllık ilerleme bildiri olarak da sunuluyor. Raporun sonunda yer alan ve Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin referanslarının rapor içeriğinde nerede bulunduğunu gösteren tabloda insan haklarıyla ilgili iki ilke için raporun 11 farklı sayfası işaret ediliyor.¹⁴⁹ Bu sayfalara baktığımızda şirket değerleri, çalışma hayatı ve sosyal sorumluluk projelerine değinildiğini tespit ettik.

Şirketin kurumsal web sayfasında yer verilen politikalar ve raporlardaki değerler ve ilkeler sadece şirket çalışanları için öngörülüyor. İş Etiği Kuralları Politikası'nda "Tüm iş birliklerimizde, Limak değer ve ilkelerinin korunmasını esas alırken, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin (United Nations Global Compact-UNGC) ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın (United Nations Sustainable Development Goals-UN SDGs) da yaygınlaştırılmasına öncelik veriyor."¹⁵⁰ şeklinde bir ifade yer alıyor. Ancak, çalışanlar dışındaki iş ortakları, tedarikçileri ve şirketin faaliyetleri, ürünleri veya hizmetleri ile doğrudan bağlantılı diğer üçüncü kişilerin de bu değer ve ilkeleri benimsemesi gerektiği yönünde açık bir ilke veya beklentinin olduğunu tespit edemedik.

Şirketin sürdürülebilirlik raporunda, "Tüm şirketlerimizde etik ilkeler ve

kuralların tedarikçileri de kapsayacak şekilde tüm değer zincirine aktarılması" ve "Tüm tedarikçilerimizde sürdürülebilirlik bakış açısının sağlanması" Limak Şirketler Grubu için belirlenen ortak hedefler arasında sayılıyor.¹⁵¹

İnsan hakları durum tespit süreci

Şirketin kurumsal web sayfasında paylaşılan politikalar ve raporlarda olumsuz etkilerin şirket tarafından nasıl ele alındığını tespit edemedik.

Şirketin kurumsal web sayfasında yer alan İş Etiği Kuralları Politikası'nda "Tüm faaliyetlerimizin ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerinin ölçme ve değerlendirmesini yaparak; olumsuzlukları azaltmaya yönelik iyileştirme aksiyonları alır, düzenli olarak uluslararası standartlara uyumlu sürdürülebilirlik raporlarımızı yayınlıyoruz."¹⁵² şeklinde bir beyan bulunuyor. Buna karşılık faaliyetlerin ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerinin ölçme ve değerlendirmesinin sonuçlarını şirket kurumsal web sayfasında paylaşmıyor.

Şirketin kurumsal web sayfasında paylaşılan politikalardan bir diğeri ise Paydaş Katılımı ve Öneri/Şikâyet Politikası.¹⁵³ "Limak faaliyetlerinden etkilenen ve etkilenme potansiyeli olan tüm paydaşlar"a yönelik olarak hazırlandığı anlaşılan bu politika metninin içeriğinde ise insan hakları durum tespit süreci gibi olumsuz etkilerin tespit edilmesine yönelik ilkeler ve süreçler net bir şekilde yer almıyor. Örneğin, politika metninde "Tüm paydaşlara, faaliyetlerin toplum, çevre veya yaşam kalitesi üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkiye sahip olduğuna inanılıyorsa yazılı ve/veya sözlü öneri/şikâyette bulunma imkânı tanınır." şeklinde geçmesine rağmen bu başvurunun nasıl yapılacağı belirtilmiyor.

Şirketin kurumsal web sayfasında yer alan Sürdürülebilirlik Politikası'nda¹⁵⁴ ve şirketin sürdürülebilirlik raporun-

da "Paydaşların istek ve beklentilerini dikkate alarak, karar alma süreçlerinde paydaş katılımının desteklenmesine önem vermektedir."¹⁵⁵ açıklaması yer alıyor. Ayrıca sürdürülebilirlik raporunun "paydaş ilişkileri" başlığında şirketin kilit paydaşlarını tanımladığı belirtiliyor ve şirketin kilit paydaşlarına yönelik mevcut iletişim platformları ve iletişim sıklığı tablo olarak paylaşılıyor.¹⁵⁶ Paydaş İletişim Platformları olarak adlandırılan tabloya baktığımızda yerel halk, sektörel kuruluşlar/sivil toplum kuruluşları ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ile diyalog süreçlerinin bilgilendirme/aydınlatma temelinde tanımlandığını görüyoruz. Geri bildirim kanallarına dair bir bilgi verilmiyor olması ve tanımlı bir sürecin de bulunmaması burada belirtilen diyalogun tek taraflı olduğu sonucunu ortaya çıkarıyor. Öte yandan, şirket geribildirim kanallarını kullanması gerekmesine rağmen kullanmadığının farkında. Limak Şirketler Grubu için belirlenen ortak hedefler arasında bu farkındalık "Dış paydaşlar için geribildirim yönetim sistemlerinin oluşturulması ve düzenli takip edilerek raporlanması" şeklinde belirtiliyor.¹⁵⁷

Şirketin sürdürülebilirlik raporunda rapora dahil olan şirketler ve bu şirketlerin üstlendiği projeler belirtiliyor.¹⁵⁸ Raporun içeriğine dahil olan projeler arasında 3. Havalimanı projesi sayılmıyor.

Şirketin kurumsal web sayfasında sürdürülebilirlik raporuna ilaveten bir Sürdürülebilirlik Envanteri Raporu yer alıyor.¹⁵⁹ "Söylemden Eyleme" başlıklı bu raporda şirketin 2015-2019 yılları arası dönemdeki SDG'lerin¹⁶⁰ perspektifinden değerlendiriliyor. Bu rapora dahil olan şirketler ve bu şirketlerin üstlendiği projeler arasında da 3. Havalimanı projesi yer almıyor.¹⁶¹

Kanun ve standartlara uyum

Şirketin değerleri ve sorumlulukları

arasında sayılan "Hukuka Uyum", faaliyet gösterilen tüm ülkelerdeki kanunlara ve uluslararası hukuk kurallarına uymak ve faaliyetlerini tüm bu kanun, kural ve düzenlemelere uygun yürütmek şeklinde tanımlanıyor.¹⁶²

Farklı yargı alanlarındaki kanunlar arasında bir çelişki olması durumunda ise çalışanların şirketin hukuk departmanına başvurularının beklediği İş Etiği Kuralları Politikası'nda belirtiliyor.¹⁶³ Ulusal mevzuatta uluslararası insan hakları standartları ile çatışan yükümlülüklerin olması durumunda uluslararası kabul görmüş insan hakları standartlarına itibar edileceğine dair açık bir beyan yok.

Kolin İnşaat Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş.

İGA Havalimanı İşletmesi'nin ortaklarından olan ve 1977 yılında kurulan Kolin İnşaat Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Kolin İnşaat), ulaştırma ve altyapı, tarım ve enerji ile bina, konut ve endüstriyel tesis alanlarında faaliyet gösteren Koloğlu Holding A.Ş.'nin öncü şirketi.¹⁶⁴

Veri toplama süreci öncesinde, 10 Eylül 2021 tarihinde diğer ilgili şirketler ve bankalar için olduğu gibi Kolin İnşaat ile paylaşılan anket sorularına da yanıt alamadık.¹⁶⁵

İnsan hakları politikası

Kolin İnşaat'a ilişkin bilgilere Kolin Şirketler Grubu'nun kurumsal web sayfasından¹⁶⁶ erişilebiliyor. Şirketin kurumsal web sayfasında paylaşılan şirket politikalarından¹⁶⁷ biri insan hakları politikası.¹⁶⁸

Şirketin insan hakları politikasında, insan haklarının şirket için öncelikli bir konu olduğu belirtiliyor. Şirket insan hakları politikasında yer verilen hususları bir ilke olarak değil, hedef olarak tanımlıyor. Örneğin, "Kolin İnşaat bu politikayla İnsan haklarını gözetmeyi

ve insana yakışır bir iş ortamı sunmayı, çalışma ortamında çalışanlara sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı sunma konusunda gerekli aksiyonları almayı' hedeflemektedir." deniliyor.

Şirketin insan hakları politikasında Kolin İnşaat'ın "faaliyetlerini Türkiye'nin taraf olduğu Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi'ne¹⁶⁹ uyumlu olarak devam ettirmeyi" hedeflediği ifade ediliyor.

Şirketin kurumsal web sayfasındaki Sürdürülebilirlik Politikası'nda¹⁷⁰ yer verilen ilkelerden biri İnsan Hakları Politikası ile yaklaşımını paydaşlarına duyurmak, çalışanlarına ve tedarik zincirine bu anlayışı aktarmak. İnsan hakları politikasında ayrıca Kolin İnşaat'ın alt işverenler, tedarikçiler ve hizmet sağlayıcılarından insan haklarına uygun hareket etmelerini beklediği ve herhangi bir aykırılık fark edildiğinde gerekli uyarıların yapılacağı yer alıyor. Şirketin insan hakları politikasından ayrı bir Tedarik Zinciri Politikası da kurumsal web sayfasında paylaşılıyor.¹⁷¹ Tedarik zinciri politikasında şirketin birlikte çalıştığı tedarikçi, alt yüklenici ve hizmet sağlayıcılarından beklentileri sıralanıyor.

Şirketin bir insan hakları politikası olmasına rağmen şirket yönetimi tarafından yapılan açıklamalarda insan haklarına saygı gösterme sorumluluğundan bahsedilmiyor.¹⁷²

İnsan hakları durum tespit süreci

Kolin İnşaat'ın insan hakları politikasında insan hakları durum tespit süreci tanımlanmıyor. Öte yandan, kurumsal web sayfasında yer alan "Çevre Yaklaşımımız ve Politikamız" başlığında Kolin İnşaat'ın çalışmalarının çevre üzerindeki etkilerini tespit edeceğini ve olumsuz etkileri en aza indirecek her türlü önlemi alacağını beyan ediliyor.¹⁷³

Ancak, şirketin kurumsal web sayfasında sürdürülebilirlik raporu gibi raporlar da yer almadığı için şirketin faaliyetlerinin insan hakları ve çevre üzerindeki mevcut ve olası olumsuz etkilerini nasıl ele aldığını çalışmamızda değerlendiremedik. Kurumsal web sayfasında tamamlanan ve devam eden projelere ilişkin açıklamalar bulunsa da bu açıklamaların projelerin teknik yanları ile sınırlı olduğunu tespit ettik.¹⁷⁴

Bu bağlamda, kurumsal web sayfasındaki 3. Havalimanı projesi ile ilgili açıklama, çalışmamızın insan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini ele aldığımız "Olumsuz insan hakları ve çevresel etkiler" başlıklı kısmında raporladığımız olumsuz etkilerle ilgili bir bilgi içermiyor.¹⁷⁵

Şirketin hem insan hakları politikasında hem de sürdürülebilirlik politikasında paydaşların beklentilerini dikkate alarak paydaş katılımına önem vermeyi ve paydaşlar ile uzun dönemli ilişki kurmayı önemsemeyi bir hedef olarak tanımladığını gördük. Fakat, bu çalışma kapsamında görüşülen hak savunucuları, projenin olumsuz etkileri konusunda şirketin kendileriyle diyalog kurmadığını belirtti.

Olumsuz insan hakları etkilerini düzeltmeyi sağlayacak süreç

Şirket, çalışmalarının çevre üzerindeki etkilerini tespit edeceğini ve olumsuz etkileri en aza indirecek her türlü önlemi alacağını beyan ediyor olsa da şirketin bu olumsuz etkileri düzeltmeyi sağlamak için nasıl bir süreç oluşturduğuna dair bilgiye erişemedik.

Sürdürülebilirlik, insan hakları ve tedarik zinciri politikalarında bu politikaların güncellenmesinden Sürdürülebilirlik Komitesi'nin sorumlu olduğu belirtiliyor. Kurumsal web sayfasında paylaşılan bilgi ve belgeden bahsedilen komitenin kimlerden oluştuğu

veya çalışma esaslarını, yetkilerinin kapsamını değerlendiremedik. Örneğin, şirket içi ve üçüncü kişilerin insan haklarıyla ilgili şikâyet ve bildirimlerini alma ve değerlendirme yetkisine sahip olup olmadığıyla ilgili hususu tespit edemedik.

Kanun ve standartlara uyum

Şirket "Çevre Yaklaşımımız ve Politika-mız" alt başlıklı açıklamada ve sürdürülebilirlik, insan hakları ve tedarik zinciri politikalarında yasalara uyum hedefini açıklıyor. Diğer yandan, insan hakları politikasında ise "faaliyetlerini Türkiye'nin taraf olduğu ILO ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uyumlu olarak devam ettirmeyi" hedeflediği ifade ediliyor. Yasaların bu atıf yapılan uluslararası standartlarla çatışan yükümlülüklerin olması durumunda uluslararası standartlara itibar edileceğine dair açık bir beyan yok.

Kalyon İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.

İGA Havalimanı İşletmesi'nin ortaklarından, 1974 yılında Gaziantep'te kurulan Kalyon İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Kalyon İnşaat) inşaat, yatırım-işletme, gayrimenkul, enerji ve sanayi alanlarında faaliyet gösteren Kalyon Holding'in öncü şirketi.¹⁷⁶

Veri toplama süreci öncesinde, 10 Eylül 2021 tarihinde diğer ilgili şirketler ve bankalar için olduğu gibi Kalyon İnşaat ile paylaşılan anket sorularına da yanıt alamadık.¹⁷⁷

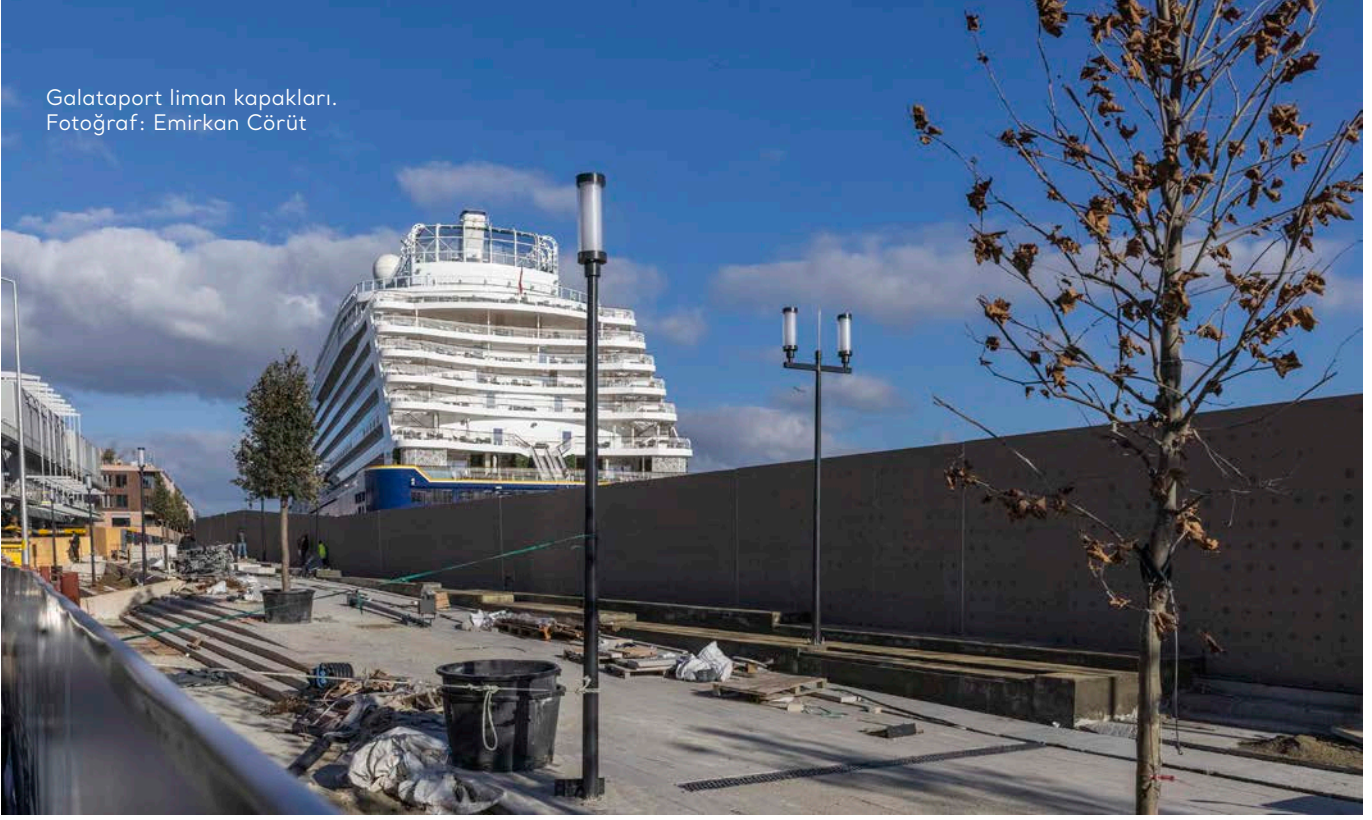
İnsan hakları politikası

Kalyon İnşaat'a ilişkin bilgilere Kalyon Holding'in kurumsal web sayfasından¹⁷⁸ erişilebiliyor. Şirketin kurumsal web sayfasında insan hakları politikası yer almıyor. Şirketin kurumsal web sayfasında iki farklı şirket politika belgesi¹⁷⁹ paylaşılıyor. Bunlar dışında sürdürülebilirlik raporu ve faaliyet raporu gibi raporlar/belgeler şirketin kurumsal web sitesinde bulunmuyor.

İnsan haklarına saygı gösterme sorumluluğu şirketin değerleri arasında açıkça belirtilmiyor.¹⁸⁰ Şirket "Dürüst, Adil, Saygılı Olmak" başlığında "Sosyal, kültürel ve politik değerlere saygı duyuyoruz." beyanında bulunuyor. Şirket kurumsal web sayfasında yer alan yönetim kurulu başkanı mesajında da insan haklarına saygı gösterme sorumluluğuna yapılan bir atıf tespit edemedik.¹⁸¹

Şirketin kurumsal web sayfasında paylaşılan sınırlı bilgiler nedeniyle bu çalışmada şirketin insan hakları ve çevre üzerinde sebep olduğu olumsuz etkileri nasıl ele aldığını ve olumsuz etkilerin düzeltilmesini sağlayacak bir sürecin olup olmadığını değerlendiremedik. Aynı zamanda, web sayfasındaki sınırlı bilgiler sebebiyle çalışmamızın kanun ve standartlara uyumlu ilgili bölümü için bir değerlendirmede bulunamadık.

**GALATAPORT
İSTANBUL
(SALIPAZARI
KRUVAZİYER
LİMANI PROJESİ)**

Kronoloji

- 1892 – 1957** İstanbul Limanı'nın yapımına Galata rıhtımı ile başlandı. 1910 ve 1928'de Salıpzararı'ndaki antrepolar eklendi. 1957'de Salıpzararı rıhtımı yapıldı ve liman bugünkü hâlini aldı.
- 7 Temmuz 1993** Galataport İstanbul'un bulunduğu alan Beyoğlu 1 No'lu Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından Beyoğlu kentsel sit alanı ilan edildi.
- 15 Aralık 1994** Galataport İstanbul'un bulunduğu alan, Bakanlar Kurulu kararıyla turizm alanı ilan edildi.
- 18 Mart 2002** Karaköy-Tophane arasındaki 1,2 km'lik sahil şeridini kapsayan, resmi adıyla Salıpzararı Kruvaziyer Limanı Projesi kamuoyuna ilk defa duyuruldu.
- 5 Nisan 2004** Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'te değişiklik yapıldı. Değişiklik, Galataport İstanbul'un hayata geçirilmesinin önünü açtı.
- 17 Eylül 2005** Galataport İstanbul'un ilk ihalesi yapıldı. Yap-İşlet-Devret modeli çerçevesinde açılan bu ihaleyi Royal Caribbean Girişimi kazandı.
- 3 Temmuz 2005** TBMM'de kabul edilen bir torba yasayla ÖİB kruvaziyer liman konusunda değişiklik yapma yetkisi verildi.
- 6 Ocak 2006** Danıştay 6. Dairesi, Salıpzararı bölgesinde kruvaziyer yat limanı yapımına ilişkin imar planındaki değişikliği onaylayan Kültür ve Turizm Bakanlığı işleminin yürütmesini durdurdu.
- 16 Eylül 2013** ÖİB tarafından yeni bir imar planı yapıldı ve ikinci ihale süreci başladı. 2013 yılında işletme hakkı devri çerçevesinde açılan ikinci ihaleyi Doğuş Holding kazandı, sonrasında Bilgili Holding'le ortaklık kurdu.
- 11 Eylül 2015** Galataport İstanbul için ÇED olumlu raporu verildi.
- 7 Şubat 2016** Salıpzararı'ndaki antrepolar yıkılmaya başlandı. Aralarında İstanbul Modern'in de bulunduğu antrepolar endüstriyel miras olarak kabul ediliyordu.
- 16 Şubat 2017** Türkiye'nin ilk modern deniz yolcusu uğurlama ve karşılama salonu olan Karaköy Yolcu Salonu yıkıldı. Karaköy Yolcu Salonu, korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilmişti.
- 1 Mart 2017** 1907-1911 yılları arasında gümrük binası olarak inşa edilen, kültür varlığı olarak tescilli Paket Postanesi yıkıldı.
- 26 Nisan 2017** İnşaat faaliyeti sırasında kültür varlıklarının yıkılması ve Kemankeş Caddesi'nde oluşan çatlaklar nedeniyle Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi yetkililer hakkında suç duyurusunda bulundu.
- 18 Ocak 2020** Kültür ve Turizm Bakanlığı, Galata'dan Taksim'e uzanan bir güzergâhta "Beyoğlu Kültür Yolu" projesinin gerçekleştirileceğini duyurdu. Beyoğlu Kültür Yolu'nun başlangıcının da Galataport İstanbul olacağı açıklandı.
- 20 Mart 2020** COVID-19 pandemisine ilişkin olarak şantiyede hiçbir önlem alınmadığı gerekçesiyle 40 işçi iş bırakma eylemi gerçekleştirdi. Bu eylemden yaklaşık bir ay sonra bir işçi COVID-19 sebebiyle hayatını kaybetti.
- 25 Ocak 2021** Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, civardaki binalara verdiği zarar sebebiyle projeye yönelik maddi tazminat davası açtı.
- 29 Ekim 2021** Büyük bir kısmı tamamlanan Galataport İstanbul'un açılışı gerçekleşti.

Galataport İstanbul,¹⁸² Karaköy rıhtımından Mimar Sinan Üniversitesi Fındıklı Kampüsü'ne kadar uzanan ve 2013 yılından beri Doğu Grubu'nun Bilgili Holding ortaklığıyla yürüttüğü bir mega altyapı projesi. Galataport İstanbul kruvaziyer terminali, otel, restoran alanlarını kapsayan ve İstanbul'a 1,5 milyon turist kazandıracak bir turizm kompleksi olarak tanıtılıyor. Projeye, Galata rıhtımından başlayan, Salıpazarı'ndaki antrepo alanlarını ve Salıpazarı rıhtımını içine alan İstanbul Limanı'nın turizm odaklı yeniden işlevlendirilmesi amaçlanıyor. Projenin duyurulduğu 2002 yılından itibaren projenin gerçekleştirilmesi sırasında kentsel kültürel mirasın korunmaması ve kamu yararı yerine ticari kaygıların gözetildiği kanısı sebebiyle projeye itiraz ediliyor.

İlk duyurulduğundan beri, projenin yapılmasını imkânlı kılacak iki önemli mevzuat değişikliği yapıldı. İnşaat sürecinde Karaköy Yolcu Salonu ve Paket Postanesi gibi kültürel değere sahip yapılar yıkıldı ve projenin çevresindeki mülkiyet ilişkileri değişmeye başladı. Kötü çalışma koşulları sebebiyle proje inşaatında çalışan işçiler, pek çok insan hakları ihlaline maruz bırakıldılar.

Olumsuz İnsan Hakları ve Çevresel Etkiler

Projenin yapılmasını imkânlı kılacak şekilde değiştirilen mevzuattan yararlanma

Galataport İstanbul Projesi'nin bulunduğu alanın önce 1993 yılında Beyoğlu 1 No'lu Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından Beyoğlu kentsel sit alanı, daha sonra 1994 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla turizm alanı ilan edilmiş olması ve 2005 yılındaki yasa değişikliğiyle de özelleştirme kapsamına alınmış olması projeye dair çok sayıda soru sorul-

masına neden oldu.¹⁸³ İç içe geçen bu sorunlar dolayısıyla TMMOB'a bağlı Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Çevre Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi'nin yanı sıra İBB de birçok idari dava açtı.¹⁸⁴ Açılan bu davalar imar planı, proje ve yönetmelik iptallerine neden oldu.

Bu yargısal süreçlerin yanı sıra, yapılan iki önemli mevzuat değişikliği ile proje imkânlı kılındı. 2004 yılında Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'te yapılan değişikliklerle mevzuata "kruvaziyer liman" tanımı getirildi ve bu limanların kıyılarda, sahil şeritlerinde, dolgu alanlarında yapılandırılmasına olanak sağlandı.¹⁸⁵ 2005 yılında çıkarılan torba yasayla (5398 sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun) ÖİB'e kruvaziyer liman konusunda imar değişikliği yapma yetkisi verildi.¹⁸⁶ Bu iki değişiklik, projeyi tarif etti ve şekillendirdi.

Benzer örneklerine sıklıkla rastlandığı gibi Galataport İstanbul Projesi'nin hayata geçirilmesi de "yeni yatırımların hızla gerçekleşmesi"ni¹⁸⁷ imkânlı kılacak mevzuat değişiklikleri ile mümkün olabildi. İleri sürülen itirazları bertaraf etmenin bir yolu olarak kullanılan mevzuat değişiklikleri, projenin hukuka uygun olmasını değil, hukukun projeye uygun olmasını gözetiyor.

Kamu yararı yerine ekonomik/ticari menfaatlerin öncelendiği mevzuat değişikliklerinin imkânlı kıldığı projeleri üstlenen şirketler, Galataport İstanbul Projesi'nde olduğu gibi, tarihi/kültürel dokunun bozulması, kamusal alanların bu niteliğini kaybetmesi, soylulaştırma gibi toplumsal/gündelik hayatı doğrudan etkileyen olumsuz insan hakları etkilerine yol açıyor.

Tarihi/kültürel dokunun bozulması ve kamusal alanın bu niteliğini kaybetmesi

Galataport İstanbul Projesi'nin içerdiği alan sadece bir liman değerine sahip değil. Bu alan, Tarihi Yarımada ile bütünleşen Beyoğlu bölgesi içinde, Beyoğlu kentsel sit alanının önemli bir parçası.¹⁸⁸ Çevresinde 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar yapılan Tophane-i Amire (1563-1566), Kılıç Ali Paşa Külliyesi (Cami 1581, Medrese 1588, Hamam ve Türbe 1588), Tophane Çeşmesi (1732), Tophane Kışlalari (1790-92), Nusretiye Camisi (1852), Tophane Kasrı (1852) ve Saat Kulesi'ni (1850)¹⁸⁹ içeren tarihi bir doku var. Sedat Hakkı Eldem'in tasarladığı Salıpazarı'ndaki antrepolar ise endüstri mirası niteliğinde.¹⁹⁰

1940'lı yıllarda Galata rıhtımı yapılırken Türkiye'nin ilk modern deniz yolcusu uğurlama ve karşılama salonu olarak inşa edilen ve kültür varlığı olarak tescil edilen Karaköy Yolcu Salonu¹⁹¹ 2017 yılı Şubat ayında yıkıldı. Yıkımın ardından Mimarlar Odası tarafından verilen tepki üzerine

projenin geliştirme ve işletmesinden sorumlu Salıpazarı Liman İşletmeciliği ve Yatırım A.Ş. salonun can güvenliği sebebiyle yıkıldığını ve özgün yapısına uygun olarak yeniden inşa edileceğini açıkladı.¹⁹²

2017 yılı Mart ayında proje alanı içerisindeki bir başka kültür varlığı olan Paket Postanesi¹⁹³ yıkıldı. Karaköy Yolcu Salonu'nun yanında yer alan Paket Postanesi, 1911 yılında inşa edilmiş tescilli bir kültür varlığıydı. Yıkımın ardından Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi düzenlediği basın açıklamasında şunu belirtti: "Yıkım kararı olmadan, güçlendirilerek korunmasına dair raporlar bulunmasına rağmen üç cephesinin dış duvarları tamamen yıkılmıştır."¹⁹⁴

Bu iki kültür varlığının proje inşaatı sırasında yıkılması ve projenin yer aldığı Karaköy Kemankeş Caddesi'nde oluşan çatlaklar sebebiyle Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi yetkililer hakkında suç duyurusunda bulundu.¹⁹⁵ Suç duyurusunun ardından İstanbul 2 No'lu Koruma Kurulu, proje

Paket Postanesi.
Fotoğraf: SALT Araştırma, Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi

faaliyeti sırasında kültürel varlıkların yıkılmasının kurulun daha önceden verdiği karara aykırı olduğu gerekçesiyle Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na muhalefetten sorumlular hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunulmasına karar verildi.¹⁹⁶ İBB de inşaatı yaptığı denetleme sırasında tarihi yapılara verilen zararı tespit edince inşaatı mühürleyerek durdurdu.¹⁹⁷ Başlatılan bu işlemlerin akıbeti bilinmemektedir. İBB'nin mühürleyerek inşaatı durdurmasından bir süre sonra inşaatı devam edildi.

Proje alanı içerisinde yer alan kültür varlıklarının yıkılmasının yanı sıra zemin faaliyeti sırasında enjekte edilen beton, bölgedeki yapılara zarar verdi ve Karaköy Kemankeş Caddesi'ndeki yollarda çatlaklara sebep oldu. Kemankeş Caddesi'nde yer alan Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi binasının bitişik olduğu komşu yapıyla arasındaki derzlerde açılmalar oldu ve bu açılmalar bölgede yer alan başka binalar arasında da meydana geldi.¹⁹⁸ Ayrıca Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi binasının önünde bulunan yolda çatlaklar oluştu.

Projeye yönelik en temel itirazlardan biri de sahil şeridi kullanımının kısıtlanacağı. Proje, bir kentsel kültürel mirası koruma projesi gibi sunulsa da aslında kentin önemli bir kamusal mekânının ticarileştirildiği bir alışveriş kompleksi ve liman terminali.¹⁹⁹

Akademisyen Murat Güvenç, alışveriş merkezlerinin yarı kamusal alan olarak kabul edildiğini hatırlatıyor.²⁰⁰ Şehir Plancısı Akif Burak Atlar ise, Galataport İstanbul'un projede "karma kullanım" olarak sunulduğuna, bu şekilde fonksiyona ilişkin olarak geniş bir kullanım alanı tanımlayıp fonksiyonunun belirlenmesinin ise tamamen yatırımcıya bırakıldığına işaret ediyor.²⁰¹ Dolayısıyla 1,2 km'lik kıyı hattı (kamusal mekân) doğrudan halkın

kullanımına değil, bir ticari mekâna bırakılıyor. Meslek örgütleri, uzmanlar ve aktivistler anayasada yer alan kıyıların kamu yararına tahsisi ve kıyılardan herkesin eşit ve serbestçe yararlanması ilkesini vurguluyor, kıyıya erişimin bu alışveriş kompleksi ile kesintiye uğramasına, kıyıya erişecek kesimlerin tüketim kapasitesiyle sınırlandırılmasına itiraz ediyor.²⁰²

Değişen mülkiyet ilişkileri ve projenin geçim kaynaklarına etkisi

Galataport İstanbul'un başlangıç olarak belirlendiği kültür yolu güzergâhındaki alanların mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredildi. Beyoğlu Kültür Yolu'nun başlangıcı olan Galataport İstanbul'un bulunduğu alanın mülkiyeti de İBB'den Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne geçti.²⁰³

Projenin inşaatının başlamasıyla beraber Karaköy ve çevresindeki mekânlar da dönüşüme uğramaya başladı. Bu dönüşümün, özellikle burada uzun yıllardır çalışan küçük ölçekli esnafın geçim kaynağı üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu gözleniyor. Projenin başlamasıyla beraber Karaköy ve civarındaki binaların kira bedelleri artmaya başladı, bu kafeleri işle-ten kiracılara tahliye davası açıldı.²⁰⁴ Galataport İstanbul açıldıktan sonra ise Karaköy'de artan kira bedellerini ancak büyük işletmelerin karşılayabileceği belirtiliyor.²⁰⁵

Katılım ve bilgi edinme

Projenin ilk ihalesini kazanan Ofer ailesinin hükümet üyeleriyle yakın ilişkileri olduğuna dair kamuoyuna yansıyan tartışmalar, projenin ilk ihale süreciyle ilgili belirsizlikler ve açık olmayan bir bilgi edinme ve katılım süreci olduğunu gösterdi.²⁰⁶

Projenin ikinci ihalesini Doğu Holding ve Bilgili Holding ortaklığı kazandıktan sonraki dönemde de açık ve net bilgilendirmeler yapılmadı, projeye ilgili

süreçlere kamusal katılım sağlanmadı. Projenin inşaat faaliyeti sırasında proje alanı içinde yer alan tarihi yapıların yıkılmayacağı söylenmesine rağmen 2017 yılında tarihi Karaköy Yolcu Salonu ve Paket Postanesi yıkıldı.

Çalışma koşulları ve COVID-19

Ülkenin farklı yerlerinden İstanbul'a göç eden pek çok işçi taşeron olarak projenin şantiyesinde çalıştı.²⁰⁷ İnşaat sürecinde işçiler şantiye önünde taşeron firmaların maaşlarını ödememesi, kıdem tazminatı ödememek için baskı uygulayarak işçilerin işten uzaklaştırılması, sendikali²⁰⁸ oldukları için işten çıkarılmaları, kötü çalışma koşullarında çalıştırılmaları, iş güvenliğinin sağlanmaması, iş kazaları/cinayetleri meydana gelmesine rağmen bu tür kazaları önlemek için şantiyede önlem alınmaması nedenleriyle pek çok eylem yaptılar.²⁰⁹ Emeğin Gücü Derneği temsilcileri, Doğu Grubu yetkilileri ile yaptıkları görüşmelerde şirketin sorumluluk almadığını ve işçileri talepleri için alt yüklenicilere yönlendirdiğini belirtiyor.²¹⁰

2020 yılı Nisan ayında, COVID-19 pandemisine ilişkin olarak şantiyede hiçbir önlem alınmaması gerekçeyle 40 işçi iş bırakma eylemi gerçekleştirdi.²¹¹ 2020 yılı Nisan ayında ise şantiyede çalışan Hasan Oğuz adlı işçi COVID-19 sebebiyle hayatını kaybetti. Basına yansıyan haberlerden Hasan Oğuz'un hastalık belirtileri koronavirüs olduğunu göstermesine rağmen, ölüm raporunda ölüm sebebi olarak bulaşıcı hastalık yazıldığı anlaşılıyor.²¹² Bu ölümün ardından Galataport İstanbul'un inşaat faaliyetleri durduruldu ve Galataport İstanbul yönetimi bununla ilgili bir açıklama yaptı. Açıklamada Galataport İstanbul'un inşaat faaliyeti sırasında COVID-19 salgınına karşı gerekli tüm tedbirlerin alındığı, çalışma alanlarında hijyen ve dezenfeksiyon kurallarının titizlikle uygulandığı, tüm çalışan-

lara maske, eldiven ve dezenfektan kullanma zorunluluğu getirildiği belirtildi.²¹³

İnsan Haklarına Dair Şirket Taahhütleri

ÖİB tarafından 16 Mayıs 2013'te gerçekleştirilen Salıpazarı Kruvaziyer Limanı Projesi (Galataport İstanbul) ihalesini kazanan Doğu Holding A.Ş., Bilgili Holding A.Ş.'ye bağlı BLG Gayrimenkul Yatırımları ve Ticaret A.Ş.²¹⁴ ile ortaklık gerçekleştirdi.

Galataport İstanbul'un geliştirilmesi ve işletmesi için 13 Şubat 2014 tarihinde Salıpazarı Liman İşletmeciliği ve Yatırımları A.Ş. kuruldu.²¹⁵ 14 Şubat 2018 tarihinde yapılan unvan değişikliği ile şirketin unvanı Galataport İstanbul Liman İşletmeciliği ve Yatırımları A.Ş. olarak değiştirildi.²¹⁶

Galataport İstanbul Liman İşletmeciliği ve Yatırımları A.Ş.

Galataport İstanbul Liman İşletmeciliği ve Yatırımları A.Ş.'ye (Galataport İstanbul Liman İşletmeciliği) ait kurumsal bilgilere, Galataport İstanbul'un web sayfasından erişilebiliyor.²¹⁷ Ancak burada, şirkete ilişkin genel bilgi haricinde şirket politikaları veya raporları bulunmuyor. Bu nedenle, şirketin insan haklarına dair taahhütlerini bu çalışmada değerlendiremedik.

Veri toplama süreci öncesinde, 10 Eylül 2021 tarihinde ilgili diğer şirketler ve bankalar için olduğu gibi Galataport İstanbul Liman İşletmeciliği ile paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.²¹⁸

Doğu Holding A.Ş.

ÖİB tarafından açılan Salıpazarı Kruvaziyer Limanı Projesi ihalesini kazanan Doğu Holding A.Ş. (Doğu Grubu), Galataport İstanbul'un geliştirilmesi ve işletilmesi için kurulan

Galataport İstanbul liman kapakları.
Fotoğraf: Emirkan Cörüt

Galataport İstanbul Liman İşletmeciliği'nin de hâkim ortağı.

1951 yılında kurulan Doğu Grubu, otomotiv, inşaat, medya, yeme-içme, turizm-perakende, gayrimenkul ve enerji olmak üzere altı ana sektörde faaliyet gösteriyor.²¹⁹

Veri toplama süreci öncesinde, 10 Eylül 2021 tarihinde diğer ilgili şirketler ve bankalar için olduğu gibi Doğu Holding A.Ş. ile paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.²²⁰

İnsan hakları politikası

Doğu Grubu'nun kurumsal web sayfasında insan hakları politikasına erişemedik. İnsan haklarına saygı gösterme sorumluluğu, kurumsal web sayfasının "Değerlerimiz" ve "Doğuşlu

Olmak" başlıkları altında da belirtilmiyor.²²¹ Doğu Grubu Yönetim Kurulu Başkanı ve CEO'sunun yayımlanan mesajında şirketin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğundan bahsedilmiyor.²²²

Kurumsal web sayfasında yer alan şirket politikaları/belgelerinde²²³ insan hakları, eşitlik/ayrımcılık yasağı ve kadının güçlendirilmesi odaklı ele alınıyor.

İnsan hakları ile ilişkili bilgiye erişilebilecek olan bu politika/belgelerden 2020 Global Compact İlerleme Raporu'na Kurumsal Sosyal Sorumluluk sekmesinin altında yer verilirken erişilebilen diğer tüm politika/belgeler İnsan Kaynakları sekmesi altında yer alıyor. Hem kurumsal web sayfasında

erişilebilen sekme hem de metinlerin içeriği insan haklarına ilişkin konuların esas olarak çalışan ilişkileri temelinde ele alındığını gösteriyor. Örneğin, "İş'te Eşitlik Bildirgesi"nin ilk maddesi şu: "İnsan haklarına saygılıyız. Tüm çalışanlarımıza eşitlik temel ilkesi ile davranırız."²²⁴

"Çalışma İlkeleri ve Etik Kurallar" da ise İnsan Kaynakları başlıklı III. bölümde "Eşit Davranma İlkeleri" alt başlığında "... İşe alımdan yükselmeye, performans yönetiminden ücretlendirmeye tüm istihdam koşullarında ayrımcılık yapılmasını engeller, değerlendirmelerde sadece kurum değerlerine uygunluğa, performans ve potansiyele odaklanılır."²²⁵ denirken, hemen ardından gelen "İnsan Onurunun Korunması" alt başlığında "Tüm çalışanlarımıza insan onuruna yakışan iş ve çalışma koşulları sunarız. Çalışanlarımız için güvenli ve sağlıklı çalışma ortamları sunmak, tüm çalışanlarımıza fırsat eşitliği ilkesi ile yaklaşmak ve kendilerini özgürce ifade edebilecekleri ortamlar yaratmak en önemli önceliğimizdir. Tüm grup şirketlerimizin çalışma ofislerinde, restoranlarımızda, otellerimizde, mağazalarımızda, servis sağlayıcılarımızda – kısacası tüm çalışma mekânlarımızda iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini uyguluyor."²²⁶ deniliyor.

İnsan haklarının eşitlik/ayrımcılık yasağı ve kadının güçlendirilmesi odaklı ele alındığını gösteren bir başka beyan da 2020 Global Compact İlerleme Raporu'nda yer alıyor. Rapor da değer zincirinde yer alan iş ortakları ile hizmet ve mal alınan tedarikçilerin ortak hassasiyet göstermelerinin beklendiği konular belirtiliyor.²²⁷ Bunlardan biri de insan hakları ve insan hakları için "İş süreçlerimizin her aşamasında insan haklarına saygılıyız ve hiçbir koşulda cinsiyet, yaş, din, dil, ırk, etnik köken vb. ayrımı yapmadan tüm paydaşlarımıza ve çalış-

şanlarımıza eşit davranırız." şeklinde özetleniyor.

Eşitlik/ayrımcılık yasağı ve kadının güçlendirilmesi odağı haricinde 2020 Global Compact İlerleme Raporu'nda çocuk işçi ve zorla çalıştırmaya dair beyanlar bulunuyor.²²⁸

Rehber İlkeler şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu için uluslararası düzeyde kabul edilmiş insan haklarını temel alıyor.²²⁹ Doğuş Grubu'nun da faaliyet gösterdiği sektörler ve operasyon haritası²³⁰ dikkate alındığında daha geniş bir yelpazedeki insan haklarına odaklanılmış olması bekleniyor. Kurumsal web sayfasından eriştiğimiz politika/belgelerde benimsendiğini gördüğümüz eşitlik/ayrımcılık yasağı ve kadının güçlendirilmesi odaklı yaklaşım Rehber İlkeler karşısında oldukça sınırlı kalıyor.

Rehber İlkeler karşısında oldukça sınırlı kalan bu yaklaşımı yansıtan politika/belgeler, iş ortakları ve tedarikçiler söz konusu olduğunda beklenti seviyesinde kalıyor. "Çalışma İlkeleri ve Etik Kurallar"da, tüm iş ortaklarından iş etiği kuralları ve destekleyen uygulama prensiplerine uymalarının beklendiği ifade ediliyor.²³¹ 2020 Global Compact İlerleme Raporu'nda ise insan hakları ile çocuk işçi ve zorla çalıştırma, değer zincirinde yer alan iş ortakları ile hizmet ve mal alınan tedarikçilerinin ortak hassasiyet göstermelerinin beklendiği konular arasında sayılıyor.²³² "İş'te Eşitlik Bildirgesi"nde iş ortakları ve tedarikçilerin bunlara uymaları beklenmiyor. Bunun yerine, Doğuş Grubu'nun, birlikte çalıştığı iş ortaklarında ve tedarikçilerde bunların yaygınlaştırılması için öncü olacağı belirtiliyor.²³³

"Çalışma İlkeleri ve Etik Kurallar"da "Tedarikçilerimizi ve iş ortaklarımızı seçerken; faaliyetlerini yasa ve yö-

Rehber İlkeler'e göre ulusal mevzuatta uluslararası insan hakları standartları ile çatışan yükümlülüklerin olması durumunda şirketler, uluslararası kabul görmüş insan hakları standartlarına itibar etmeli.

netmeliklere uygun sürdürmelerine; çalışanların haklarını gözetmelerine; sosyal, çevresel ve ekonomik uygunluk –sürdürülebilirlik ilkelerine– dikkat ederek karar verir ve bu ilkeleri gözeterek çalışır, başka bir gizli amaç taşımaz.” ifadesi yer alıyor. Ayrıca, “İşbirliği yapacağımız tedarikçilerin değerlerimizle örtüşen ilkeleri benimsemiş ve etik beklentilerimizi anlamış olmalarına önem veririz.” deniliyor.²³⁴ Aynı zamanda, 2020 Global Compact İlerleme Raporu’nda tedarikçilerin seçiminde insan hakları, çalışan hakları, çalışan sağlığı ve güvenliği, çevresel etkiler gibi unsurların da seçim kriterleri arasında bulunduğu ifadesi yer alıyor.²³⁵

Bu ilke ve kuralların, tedarikçiler ve diğer üçüncü taraflarla imzalanan sözleşmelerin bir parçasını oluşturup oluşturmadığına ilişkin bilgiye ise şirketin kurumsal web sayfasından erişemedik.

Doğuş Grubu’nun beyanına göre 2020 itibarıyla Doğuş Holding’in tedarik zincirinde 259 onaylı tedarikçi bulunuyor ve bu tedarikçilerinin standartlarını yükseltmek amacıyla Doğuş Grubu tarafından denetimler yürütüldüğü belirtiliyor.²³⁶ Ancak, bu denetimlere dair bir detay kurumsal web sayfasında paylaşılmıyor. Bu nedenle bu denetimlerin insan hakları konularını kapsayıp kapsamadığı veya denetimlerde tespit edilen uyumsuzlukların nasıl ele alındığı bilinmiyor.

İnsan hakları durum tespit süreci
Şirketin kurumsal web sayfasında in-

san hakları politikasına erişemediğimiz için olumsuz etkilerin nasıl ele alındığını değerlendiremedik.

2020 Global Compact İlerleme Raporu’nda 2019 yılında bildirim kutuları oluşturularak tehlikeli bir durum oluştuğunda bildirim yapılmasına imkân sağlandığının beyan edildiğini gördük.²³⁷ Ancak, bildirimlerin ele alınma süreçleri hakkında kurumsal web sayfasında herhangi bir bilgi verilmediği için bu süreci, Rehber İlkeler’de belirtilen insan hakları durum tespit süreci bağlamında değerlendiremedik.

Bununla birlikte, anılan raporda 2020 yılı içinde olumsuz bir bildirim ile karşılaşmadığı belirtiliyor. Galataport İstanbul Projesi’nde COVID-19 nedeniyle bir taşeron firma işçisinin ölümünün olumsuz bildirim olarak değerlendirilmeyip 2020 Global Compact İlerleme Raporu’nda da raporlanmamış olması,²³⁸ bildirim sürecinin sadece Doğuş Grubu şirketleri için mevcut bir uygulama olduğunu, iş ortaklıklarını kapsamadığını gösteriyor.

2020 Global Compact İlerleme Raporu’nda paydaş katılımı alt başlığında kilit paydaşlar tanımlanıyor ve kilit paydaşlarla farklı iletişim araçları üzerinden diyalog kurulduğu belirtiliyor.²³⁹ Faaliyetlerinden olumsuz etkilenenler, sivil toplum ve hak savunucuları kilit paydaşlar arasında yer almıyor.

Olumsuz insan hakları etkilerini düzeltmeyi sağlayacak süreç

Kurumsal web sayfasında şirketin insan hakları politikasına erişemediğimiz

için olumsuz etkilerin düzeltilmesini sağlayacak bir sürecin olup olmadığını bilmiyoruz.

"Çalışma İlkeleri ve Etik Kurallar"ın içindekiler bölümünde Etik Kurul başlığı yer alıyor.²⁴⁰ İnsan haklarına ilişkin konular, esas olarak çalışan ilişkileri temelinde eşitlik/ayrımcılık yasağı ve kadının güçlendirilmesi odaklı ele alınıyor. Bu nedenle Etik Kurul'un insan haklarına ilişkin konulara da bakabileceğini düşündük. Ancak, İçindekiler bölümünde belirtilmesine rağmen "Çalışma İlkeleri ve Etik Kurallar"da Etik Kurul'a ilişkin bir alt bölüm bulunmuyor. Bu nedenle bir değerlendirme de yapamadık.

Doğuş Grubu, 2007 yılında BM Küresel İlkeler Sözleşmesi'ni imzalamış, ilk ilerleme raporunu ise 2009 yılında sunmuş.²⁴¹ Kurumsal web sayfasından erişilen en yakın tarihli ilerleme raporu olan 2020 Global Compact İlerleme Raporu'nda Etik Kurul veya başka bir şikâyet mekanizmasına atıf yapılmıyor.

Kanun ve standartlara uyum

Rehber İlkeler'e göre ulusal mevzuatta uluslararası insan hakları standartları ile çatışan yükümlülüklerin olması durumunda şirketler, uluslararası kabul görmüş insan hakları standartlarına itibar etmeli. Ancak, kurumsal web sayfasından erişilen politika/belgelerde bu yönde bir beyana rastlamadık.

"Çalışma İlkeleri ve Etik Kurallar"da Doğuş Grubu kendi faaliyetleri bakımından yasalara uygun davranmayı öncelik olarak tanımlıyor, tedarikçi ve iş ortaklarının seçiminde de faaliyetlerini yasa ve yönetmeliklere uygun sürdürmelerinin bir kriter olduğunu belirtiyor.²⁴² 2020 Global Compact İlerleme Raporu'nda Doğuş Grubu'nun kendi faaliyetleri bakımından faaliyet gösterilen tüm ülkelerin yasal sorumluluklarını yerine getirdiğini ifade ediyor.²⁴³

BLG Gayrimenkul Yatırımları ve Ticaret A.Ş.

Ticaret sicil kayıtlarına göre Doğuş Grubu'nun Galataport İstanbul'un geliştirilmesi ve işletilmesi için ortaklık yaptığı BLG Gayrimenkul Yatırımları ve Ticaret A.Ş. (BLG Gayrimenkul) Bilgili Holding A.Ş.'nin grup şirketlerinden biri.²⁴⁴ BLG Gayrimenkul, 2013 yılında üç ortaklı bir şirket olarak kurulmuş.²⁴⁵ 2014 yılında yapılan hisse devri ile BLG Gayrimenkul'ün üç ortağı hisselerini Viyana Avusturya'da kurulu olan Galataport GMBH adlı şirkete devretmiş.²⁴⁶

Çalışmamız kapsamında BLG Gayrimenkul'ün ve Galataport GMBH'nin ayrı kurumsal web sayfalarını tespit etmedik. Bu nedenle insan haklarına dair şirket taahhütlerini bu çalışmada değerlendiremedik.

Veri toplama süreci öncesinde, 10 Eylül 2021 tarihinde diğer ilgili şirketler ve bankalar için olduğu gibi BLG Gayrimenkul ile paylaşılan anket sorularına da yanıt alamadık.²⁴⁷

BLG Gayrimenkul'ün Bilgili Holding A.Ş.'nin grup şirketlerinden biri olması nedeniyle Bilgili Holding A.Ş.'nin kurumsal web sayfasına baktığımızda, şirket politika ve belgelerinin paylaşılmadığını sadece sosyal sorumluluk başlıklı bir sekmenin olduğunu gördük.²⁴⁸ Ancak, burada yer alan bilgiler sosyal sorumluluk projelerini paylaşılmasından ibaretti ve insan haklarına dair şirket taahhütlerini değerlendirebilmemiz için yeterli veri içermiyordu.

**HUNUTLU
TERMİK ELEKTRİK
SANTRALI
PROJESİ**

Kronoloji

- 13 Haziran 2014** Projenin ÇED raporu hazırlandı.
- 14 Temmuz 2014** Proje için ÇED olumlu kararı alındı.
- 9 Temmuz 2015** Proje için EPDK'dan lisans alındı.
- 20 Haziran 2016** Hunutlu Termik Elektrik Santrali Projesi'nin iptali için dava açıldı. Ankara 2. İdare Mahkemesi davayı reddetti; bu karara itiraz edildi. Dava hâlâ temyiz aşamasında.
- 27 Eylül 2017** Projeyi gerçekleştiren şirketin hâkim ortağı olan Shanghai Electric Power'a mektup gönderildi, şirkete projenin neden olacağı olumsuz etkiler aktarıldı.
- 11 Mart 2020** 11 sivil toplum kuruluşu, projenin finansmanını sağlayan China Development Bank, ICBC ve Bank of China'ya projelerin olumsuz etkilerini anlatan bir mektup gönderdi ve yetkililerle görüşmek için randevu istedi.
- 5 Haziran 2020** İklim ve çevre koruma alanında çalışan yerel, ulusal ve uluslararası kurumların işbirliğinde Hunutlu Termik Elektrik Santrali'ne karşı kamuoyu oluşturmayı amaçlayan #AdanayaTemizHava Kampanyası başlatıldı.
- 1 Haziran 2020** Sivil toplum kuruluşları Mart 2020'de bankalara ve 2017'de Shanghai Electric Power'a gönderilen mektuplara takip mektupları gönderdi.
- 27 Temmuz 2020** Haziran 2020'de gönderilen mektuplar için hatırlatma mektubu faks olarak gönderildi.
- 28 Ağustos 2020** İnşaatı devam eden Hunutlu Termik Elektrik Santrali'nin baca tasarımında yapılan değişikliklerin ÇED raporunda yer almadığı ortaya çıktı.
- 23 Eylül 2020** Bank of China, China Development Bank ve ICBC'ye Doğu Akdeniz Çevre Dernekleri (DAÇE) adına e-posta atıldı. Bankalarla Hunutlu Santral inşaatının son durumu paylaşıldı.
- 29 Eylül 2020** Deniz kaplumbağası yuvalama sezonu olan Nisan-Eylül aylarında deniz ve karaya inşa edilen dolgunun tamamen kaldırılarak kumsalın eski hâline getirilmesi gerekirken, bunun yapılmadığı uydu görüntüleri ile ortaya çıkarıldı.
- 9 Ekim 2020** ÇED raporuna aykırı bir şekilde termik santralin bacasını değiştirilmesi üzerine Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na karşı Adana Tabip Odası, Ziraat Mühendisleri Odası, Doğu Akdeniz'deki meslek odaları ve çeşitli dernekler tarafından dava açıldı.
- 25 Kasım 2020** Sivil toplum kuruluşları ICBC'ye Hunutlu Termik Elektrik Santrali Projesi'nden çekilmelerini talep ettikleri e-posta gönderdi.
- 20 Ocak 2021** Çevre ve Tüketiciyi Koruma Derneği, Bern Sözleşmesi'ne Hunutlu Termik Elektrik Santrali'nin sözleşmeyi ihlal ettiğine dair bir şikâyet dilekçesi gönderdi.
- 10 Şubat 2021** Bern Sözleşme Sekreteryası yapılan şikâyete cevap verdi ve şikâyetin Nisan ayındaki komite toplantısında değerlendirileceği belirtildi.
- 14-15 Nisan 2021** Sözleşme Sekreteryası, Bern Sözleşmesi Daimi Komitesi'nin bu önemli yuvalama sahasının fosil yakıtlı bir enerji projesi tarafından tehlikeye atılmasından ciddi endişe duyduğunu belirtti. RAMSAR ve Barselona Sözleşme Sekreteryalarına bilgilendirme yaptı.
- 14 Mayıs 2021** Bank of China'nın kömür finanse ettiği beş ülkeden yirmi bir organizasyonun Bank of China'nın yönetim kurulu başkanına hitaben gönderdikleri e-posta kampanyasına DAÇE de katıldı. Bankadan kampanyada yer alan ülkelerdeki kömür finansmanını sonlandırması istendi.
- 17 Mayıs 2021** Pakistan, Endonezya, Vietnam, Bangladeş, Türkiye, Kenya ve Zimbabve'den sivil toplum aktörleri kendi ülkelerindeki ICBC temsilciliklerine e-posta atarak kömür yatırımlarını sonlandırmalarını talep ettiler.
- Haziran 2021** RAMSAR Sekreteryası, bu projeden haberdar edilmediğini belirtti ve konuyu takip edeceğini söyledi.
- 12 Temmuz 2021** Hunutlu Termik Elektrik Santrali inşaatının durdurulması için açılan imza kampanyasında imza sayısı 80 bine yaklaştı. Sivil toplum temsilcileri bu imzaları ICBC Genel Merkezi yetkililerine teslim etti ve termik santral finansmanından geri çekilmelerini talep etti.
- 19 Ağustos 2021** Bank of China'ya Mayıs 2021'de gönderilen mektubuna bir takip e-postası atıldı.
- Eylül 2021** Çin Devlet Başkanı'nın denizaşırı Çin yatırımlarına dair yaptığı açıklama üzerine Bank of China'ya tekrar e-posta gönderilerek Hunutlu'nun bu açıklama ile uyumlu olmadığı hatırlatıldı.
- 7 Ekim 2021** Bern Sözleşme Sekreteryası, şikâyet dilekçesinin bir üst düzeyde değerlendirmeye karar verildiğini bildirdi.
- 29 Kasım 2021** Adana İdare Mahkemesi'nde görülen ÇED iptal davasında, Bern Sözleşmesi'ne yapılan şikâyetin bekletici sebep olması ve yürütmenin durdurulması talep edildi.

Kerem Yücel, CAN Europe, 2015

Termik santral proje stokları bakımından dünyada ön sıralarda gelen Çin ve Hindistan'da hızlı bir düşüş yaşanırken 2020 yılı itibarıyla planlanan yeni kömür yatırımları büyüklüğü açısından Türkiye dünyada beşinci, Avrupa'da ilk sırada.²⁴⁹ Çin'in Kuşak ve Yol Projesi²⁵⁰ kapsamında Türkiye'deki en büyük yatırımlarından biri olan Hunutlu Termik Elektrik Santrali²⁵¹ (Hunutlu Termik Santrali) de Adana'nın Yumurtalık İlçesi Sugözü sahilinde inşaatı devam etmekte olan ve son yıllarda sıkça tartışılan bir proje.

Termik santral projesine yerel, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları itiraz ediyor. "Adana'ya Temiz Hava" adlı kampanyayla sivil toplum kuruluşları ve hak savunucuları Hunutlu Termik Santrali'nin halk sağlığı ve çevre üzerinde neden olacağı olumsuz etkilere dikkat çekiyor.²⁵² Termik santral projesinin inşaatının durdurulması için sivil toplum kuruluşları tarafından açılmış bir imza kampanyası var.²⁵³

Termik santral projesiyle sırasıyla 1,5 km, 2,6 km ve 2,8 km uzaklıkta bulu-

nan Sugözü Köyü, Herekli Mahallesi ve Demirtaş Köyü doğrudan etkilenecek. Termik santralin faaliyette olacağı süre boyunca iki bin kişinin hava kirliliğinden kaynaklı sağlık sorunları sebebiyle hayatını erken kaybedeceği öngörülüyor. Eğer kirlilik azaltılarak Dünya Sağlık Örgütü'nün tavsiye sınırı değerinin altına çekebilseydi 2019 yılında Adana'da 2.072 kişinin ölümü, yani gerçekleşen her 5 ölümden 1'i engellenebilirdi.

Hunutlu Termik Santrali, Adana ve Hatay'da faaliyette olan ve bölgeye yapılmak istenen diğer santrallerle birlikte çevresel anlamda zararlar yaratacak ve halk sağlığını kritik derecede etkileyecek.²⁵⁴ İskenderun Körfezi ve çevresinde var olan termik santraller havayı yeterince kirletirken Hunutlu Termik Santrali'nin faaliyete geçmesiyle kanser vakalarının daha da artacağı, santralden denize salınan suyun deniz ekosistemini olumsuz etkileyeceği ve uluslararası sözleşmelerin korunması altında olan yeşil deniz kaplumbağalarıyla (*Chelonia mydas*) iribaş deniz kaplumbağalarının (*Ca-*

retta caretta) tehlike altında kalacağı öngörülüyor.

Halk sağlığı ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra termik santralin ekonomik yönden sürdürülebilir olmayacağı belirtiliyor. Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF) Türkiye ve Sürdürülebilir Ekonomi ve Finans Araştırmaları Derneği (SEFİA) tarafından hazırlanan "Yenilenebilir Enerji Çağında Kömürün Fizibilitesi: Hunutlu Termik Santrali Örneği" adlı rapora göre Hunutlu Termik Santrali faaliyete geçtikten sonra 25-30 sene boyunca yatırımı geri ödeyemiyor.²⁵⁵

Termik santral projesinin lisans iptali için 2016 yılında açılmış olan dava temyiz aşamasında; davada yürütme-yi durdurma kararı da verilmediği için termik santral inşaatı halen devam ediyor. İnşaat faaliyeti öncesinde ve devam ettiği sırada bölgede yaşayanlar termik santral projesinin sebep olacağı hava kirliliği ve halk sağlığı sorunlarına yönelik aydınlatılmış bilgiye erişemiyor, şirket ÇED raporuna aykırı şekilde imar planı değişikliği yapıyor, sivil toplum kuruluşlarının projenin halk sağlığı, çevre ve iklim üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik bilimsel çalışmalarına karşın proje inşaatı devam ediyor.

Olumsuz İnsan Hakları ve Çevresel Etkiler

Katılım ve bilgi edinme

Adana'da inşaat faaliyetine devam edilen Hunutlu Termik Santrali'nde bölgede yaşayanlar termik santralin planlanması ve santrale lisans verilmesine dair karar süreçlerinde yer almadığı gibi aydınlatılmış bilgiye de erişemiyor.

Kömürlü termik santraller ve ağır sanayinin yer aldığı İskenderun Körfezi'nde hava kirliliği kritik derecede;

Adana merkezde, havadaki kirletici maddelerin (10 mikron çapında ve daha küçük partikül madde – PM10) Türkiye'de belirlenmiş sınır değerinin iki katı, Dünya Sağlık Örgütü 2021 tavsiye değerlerinin ise beş katının üzerinde olduğu belirtiliyor. Hunutlu Termik Santrali çalışmaya başladığında hava kirliliği daha da artacak ve bu durum çevre ve halk sağlığı sorunlarını beraberinde getirecek. Ancak, termik santral projesi için hazırlanan ÇED raporu projenin neden olacağı halk sağlığı sorunlarına, çevresel etkilere ve kirliliğine dair bilgileri içermiyor.²⁵⁶

Adana'da yaşayanlar termik santralin olumsuz etkilerine dair herhangi bir çalışma yapılmamasından şikâyet ediyor ve oluşacak sağlık sorunları başta olmak üzere olumsuz etkilerden endişeleniyorlar. Termik santralin olumsuz etkilerine dair bilgi paylaşımının sınırlı olması 2020 yılı Haziran ayında TBMM gündemine de taşındı. Hunutlu Termik Santrali'nin bölgede yaşayan canlılara, doğaya, halk sağlığına, tarıma ve ekosisteme yönelik zararlı etkilerinin araştırılması için mecliste soru önergesi verildi.²⁵⁷

Şirket ÇED raporuna aykırı şekilde termik santralin inşaatı sırasında baca tasarımı değişikliği yaptı ve bu değişiklikle, termik santralin baca-sı soğutma kulesinin içerisine alındı.²⁵⁸ Bu değişiklik sonrasında Hunutlu Termik Santrali şirket tarafından "ilk bacasız termik santral" olarak tanıtılmaya başlandı.²⁵⁹ Şirket bu değişiklik ile termik santralden havaya salınacak kirletici emisyonların azalacağını iddia ediyor.²⁶⁰ Buna karşın, Enerji ve Temiz Hava Araştırma Merkezi (CREA) yaptığı araştırmada termik santral bacasının soğutma kulesinin içerisinde yer almasının havaya yayılacak zararlı gazların emisyonunu azaltmayacağı, aksine bu kirliliğin sağlık etkisinde artışa neden olabileceğini gösteriyor.²⁶¹

Termik santrale karşı açılan davalar ve plan değişikliği

2014 yılında ÇED süreci başlatılan Hunutlu Termik Santrali'ne karşı açılmış olan iki dava var. Bu davalardan ilki 2016 yılında açılan lisans iptali davası.²⁶² Ankara 2. İdare Mahkemesi davayı reddetti ve bu red kararına itiraz edildi. Dava şu anda temyiz aşamasında.²⁶³

Hunutlu Termik Santrali'yle ilgili diğer bir dava, şirketin ÇED raporuna aykırı bir şekilde termik santralin bacasını değiştirmesi üzerine 2020 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na karşı Adana Tabip Odası, Ziraat Mühendisleri Odası, Doğu Akdeniz'deki meslek odaları ve çevre dernekleri tarafından açıldı.²⁶⁴

Hunutlu Termik Santrali'nin inşaatının devam ettiği dönemde santrale ait imar planlarında değişiklikler yapıldı. Yapılan değişiklikle ilgili DAÇE Platformu'ndan Sadun Bölükbaşı şu açıklamada bulunuyor: "Plan değişikliğinde santralin su alma ve su deşarj yapıları iptal edilmiş görünüyor. Bu şartlar

altında soğutmayı gerçekleştirebilmek için santralin nereden su temin edeceği belli değil. Termik santral gibi etkileri sadece bulunduğu yörede değil, çok daha geniş bir bölgede hava, su ve toprakta hissedilen bir tesisin, bu şekilde plansız ve kurlsız şekilde ilerlemesi endişe verici."²⁶⁵

Halk sağlığı üzerindeki olumsuz etkiler

Hunutlu Termik Santrali tamamlandığında Sugözü sahilinde bulunan ve faaliyetine devam eden Sugözü İthal Kömürlü Termik Santrali'nin sadece 1,8 km doğusunda ikinci bir termik santral yapılmış olacak. Böylece Adana'nın kuzeyinde yer alan Tufanbeyli Kömürlü Termik Santrali'yle ve diğer kirleticilerle birlikte Adana'nın hava kalitesi ciddi şekilde etkilenecek. Bunu ÇED raporu da teyit ediyor. Termik santral projesinin ÇED raporunda hava kirliliği ile ilgili belirtilen değerler, Dünya Sağlık Örgütü tavsiye değerlerinin 5 katı ve Türkiye'de belirlenen sınır değerlerin 2 katı.²⁶⁶

İskenderun Körfezi'nde yer alan termik

santrallerin saldığı kükürt oksit emisyonları havaya karıştıktan sonra asit yağmurları şeklinde toprağa ve suya karışıyor. Bu durum bölgedeki tarımsal verimliliğe ve biyoçeşitliliğe zarar verirken insanları doğrudan etkileyerek kanser vakalarının ve solunum sistemi hastalıklarının artmasına neden oluyor. Şu anda aktif olarak faaliyetine devam eden Sugözü Termik Santrali halk sağlığını olumsuz etkilerken Hunutlu Termik Santrali'nin ve bölgede planlanan diğer termik santral projelerinin faaliyete geçmesiyle, projede planlanan hava kirliliği arıtma ve azaltma teknolojilerine rağmen, sağlık sorunlarının derinleşeceği belirtiliyor.²⁶⁷ Hunutlu Termik Santrali lisansının iptali için açılan davada hazırlanan bilirkişi raporuna göre, bölgede 2009 yılında 5 kanser vakası ve 4 kanser tipi görülürken 2014 yılında 60 kanser vakası ve 16 kanser tipinin geliştii görüldü.²⁶⁸

Uzmanlar, ÇED raporunda Hunutlu Termik Santrali'nin havaya salacağı kirletici maddelere bağlı olarak oluşacak halk sağlığı sorunlarını tanımlayan herhangi bir tahmin çalışması yapılmadığının da altını çiziyor. Bölgede halihazırda var olan termik santraller sebebiyle artan solunum sistemi rahatsızlıklarıyla ilgili Sağlık ve Çevre Birliđi (HEAL) Türkiye danışmanı Funda Gacal şu açıklamada bulunuyor: "TÜİK verilerine göre Adana'da 2009'dan 2017'ye solunum sistemi hastalıkları kaynaklı ölümlerde yüzde 50 bir artış görüyoruz, bu oldukça endiše verici."²⁶⁹

Doğal hayat üzerindeki olumsuz etkiler

Hunutlu Termik Santrali'nin inşaatının sürdüğü Sugözü kumsalı, üç uluslararası sözleşmeyle²⁷⁰ koruma altına alınan yeşil deniz kaplumbağası (*Chelonia mydas*) ve iribaş deniz kaplumbağasının (*Caretta caretta*) en önemli yuvalama alanlarından biri. ÇED raporunda deniz kaplumbağalarına dair şu

bilgi yer alıyor: "Bu türlerden *Caretta caretta* ve *Chelonia mydas* bölgede sıklıkla görülmektedir. Koruma altında olmalarına rağmen, belirtilen canlılar oldukça yüksek hızda hareket etme kabiliyetine sahip olup inşaat ve işletme sırasında bölgeden ayrılma potansiyeline sahiptir."²⁷¹ Ancak, ÇED raporundaki bu ifadenin bilimsel bir kanıt olmaması ÇED raporunun bilimselliğine dair şüpheleri de doğruluyor.

Çevre ve Tüketiciyi Koruma Derneđi (ÇETKO), Ocak 2021'de Bern Sözleşmesi'ne Hunutlu Termik Santrali'nin sözleşmeyi ihlal ettiğine dair bir şikâyet dilekçesi gönderdi. 14-15 Nisan 2021 tarihlerindeki komite toplantısında Bern Sözleşmesi Daimi Komitesi, bu önemli yuvalama sahasının fosil yakıtlı bir enerji projesi tarafından tehlikeye atılmasından ciddi endiše duyduğunu belirtti. RAMSAR ve Barcelona Sözleşme Sekretaryalarına bilgilendirme yaptı. Haziran 2021'de RAMSAR Sekretaryası, göçmen kuşların önemli uğrak noktası ve deniz kaplumbağası yuvalama sahası olan RAMSAR Alanı 1619 Yumurtalık Lagünü'nün çok yakınındaki bu projeden haberdar edilmediğini belirtti. Tarafların, 2018 yılında deniz kaplumbağası sahaslarının daha iyi korunabilmesi ve uygunsa kıyı şeridinin RAMSAR Alanı ilan edilmesine ilişkin aldıkları XIII.24 sayılı özel kararı hatırlatarak konuyu takip edeceğini söyledi.²⁷²

7 Ekim 2021'de Bern Sözleşme Sekretaryası'ndan yanıt geldi. Sekretarya "Bern Sözleşmesi Daimi Komitesi, bu önemli yuvalama sahasının fosil yakıtlı bir enerji projesi tarafından tehlikeye atılmasından ciddi endiše duymaktadır. Bu nedenle bu şikâyet dilekçesini bir üst düzeyde değerlendirmeye karar vermiştir." dedi.²⁷³

ÇETKO'nun Bern Sözleşmesi uyarınca başlattığı şikâyet prosedürünün öncesinde Eylül 2020'de deniz kap-

2020 yılı itibarıyla planlanan yeni kömür yatırımları büyüklüğü açısından Türkiye dünyada beşinci, Avrupa'da ilk sırada yer alıyor. Hunutlu Termik Santrali'nin inşaatının devam etmesi Paris Anlaşması'nda belirlenen hedeflerle açık bir şekilde çelişiyor.

lumbağası yuvalama sezonu olan Nisan-Eylül aylarında deniz ve karaya inşa edilen dolgunun tamamen kaldırılarak kumsalın eski hâline getirilmesi gerekirken, bunun yapılmadığı uydu görüntüleri ile ortaya çıkarıldı.²⁷⁴ Deniz kaplumbağaları doğdukları kumsala yuva yapmak için tekrar geri geliyor. Dolayısıyla, üremeye devam edebilmeleri için doğdukları kumsalın korunması gerekiyor.

Ayrıca deniz suyunun ısınması ve deniz trafiği onların göç ve beslenme davranışlarını da olumsuz etkiliyor. Termik santral faaliyete geçtiğinde santralden soğutma ve proses amaçlı denize salınan toplam sıcak su miktarının yılda 1,5 milyon ton ve salınan su sıcaklığının deniz suyunun ortalama sıcaklığından 7 derece daha fazla olacağı öngörülüyor.²⁷⁵ Denize bırakılan sıcak suyun artması o bölgede deniz kaplumbağalarının göç etmesini engelleyecek ve kaplumbağaların o bölgeden ayrılmamalarına böylece de santralin yaratacağı çevresel etkilerden olumsuz etkilenmelerine neden olacak.

Diğer taraftan, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan Deniz Kaplumbağaların Korunmasına Yönelik Genelge'ye göre korunması gereken deniz kaplumbağaları yuvalama alanlarından biri olarak tanımlanan bu alana santral yapılması mevzuata aykırılık teşkil ediyor.²⁷⁶

İklim üzerindeki olumsuz etkiler

Temel amacı dünyadaki karbon emisyonlarını azaltmak olan Paris

Anlaşması ile beraber ülkelerin büyük bir çoğunluğu gelecek planlarını karbonsuzlaşma üzerine kurmaya başladı. Türkiye, Paris Anlaşması'nı ilk imzalanışından beş yıl sonra 6 Ekim 2021 tarihinde mecliste onayladı. Ancak, Türkiye'de kömürden çıkışa dair taahhüt karar alıcılar tarafından net bir şekilde dile getirilmiyor.²⁷⁷ 2020 yılı itibarıyla planlanan yeni kömür yatırımları büyüklüğü açısından Türkiye dünyada beşinci, Avrupa'da ilk sırada yer alıyor.²⁷⁸ Aslında Hunutlu Termik Santrali'nin inşaatının devam etmesi Paris Anlaşması'nda belirlenen hedeflerle açık bir şekilde çelişiyor.²⁷⁹

Öte yandan, Çin hükümeti iklim değişikliği hedeflerine ulaşma yolunda ülke dışında yeni kömürlü termik santral yatırımları yapmayacağını açıkladı.²⁸⁰ Bu açıklamaya rağmen Çin şirketleri ve bankaları tarafından yatırımı yapılan Hunutlu Termik Santrali'nin inşaatının devam etmesi tezatlık yaratıyor. Bu konuyla ilgili olarak Çin'in Hunutlu Termik Santrali'nden vazgeçip vazgeçmeyeceği belirsizliğini koruyor. Aynı zamanda, Hunutlu Termik Santrali faaliyete geçtiğinde Türkiye'nin kömüre bağımlılığının daha da artacağı, iklim değişikliği ile mücadele kabiliyetinin azalacağı, küresel ölçekte tehlike altında olan deniz kaplumbağalarının yaşam alanlarının kaybolacağı belirtiliyor.²⁸¹

Geçim kaynakları üzerindeki olumsuz etkiler

Hunutlu Termik Santrali'nin inşaatının devam ettiği İskenderun Körfezi'nin çevresi tarımsal üretim açısından

büyük öneme sahip ve bölgede yaşayanların temel geçim kaynağı tarımsal üretim.²⁸²

Bölgedeki termik santral ve sanayi faaliyetlerinden havaya karışan partiküller buğday, pamuk ve narenciye mahsullerinin üzerine yapışarak mahsullere ciddi zararlar veriyor.²⁸³ Benzer şekilde, İskenderun Körfezi'ndeki sanayi faaliyetleri sebebiyle toprak kirliliği ve topraktaki ağır metal miktarı Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği standartları aşıyor.²⁸⁴ Hunutlu Termik Santrali faaliyete geçtiğinde geçim kaynakları üzerindeki olumsuz etkilerin derinleşeceği öngörülüyor. Santral faaliyete geçtiğinde bölgede yer alan Sugözü Termik Santrali ve diğer endüstriyel faaliyetlerle birlikte hava ve topraktaki kümülatif kirlilik artacak ve bölgedeki tarımsal üretim daha çok etkilenecek.²⁸⁵

Termik santrale karşı toplumsal itirazlar

Hunutlu Termik Santrali'nin inşaatını durdurmak, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını savunmak ve santral inşaatına karşı kamuoyu yaratabilmek amacıyla ulusal ve uluslararası kurumların işbirliği ile Adana'ya Temiz Hava Kampanyası²⁸⁶ yürütülüyor. Bu kampanya kapsamında, sivil toplum kuruluşları ve hak savunucuları bilimsel çalışmalarla santralin sebep olacağı zararı göstermeye çalışıyor, basın açıklamaları düzenliyor ve bakanlıklara ve Çin hükümetine ve projeye finans sağlayan bankalara projenin durdurulması çağrısında bulunuyor.

2019 yılı Nisan ayında Çin'in uluslararası yatırımlarının konuşulacağı "Kuşak ve Yol Forumu 2019" (*Belt and Road Forum 2019*) adlı etkinlik öncesinde TEMA Vakfı, WWF-Türkiye, DAÇE,

Kerem Yücel, CAN Europe, 2015

Avrupa İklim Eylem Ağı (CAN Europe), Sağlık ve Çevre Birliği (HEAL), Hunutlu Termik Santrali'nin neden olacağı olumsuz etkileri kamuya paylaştılar.²⁸⁷ Çinli ortakların kendi ülkesinde kullandığı daha sıkı baca limitlerini Hunutlu'da uygulamadığını ve Türkiye'nin yüksek emisyon salınımına izin veren mevzuatı ile bu tür yatırımlara elverişli bir ülke hâline gelmesinden kaygılandıklarını belirttiler.²⁸⁸

Hunutlu Termik Santrali'nin inşaatının durdurulması için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na da bir çağrı yapıldı.

2020 yılı Haziran ayında Adana'daki meslek odalarının çağrısıyla bir basın açıklaması yapıldı.²⁸⁹ Yapılan basın açıklamasında, Adana'da 2003 yılından beri çalışmakta olan Sugözü Termik Santrali'nin çevreye verdiği zararlara dikkat çekildi.²⁹⁰ Adana'daki hava kirliliği ölçümlerine dayanarak burada bir termik santralin daha faaliyete geçmesinin büyük bir çevresel yıkıma ve ciddi halk sağlığı sorunlarına sebep olacağı vurgulandı.²⁹¹

Adana'ya Temiz Hava Kampanyası'yla bir araya gelen sivil toplum kuruluşları Hunutlu Termik Santrali'nin durdurulması için bir imza kampanyası başlattı ve bu kampanyayla 100 binin üzerinde imza topladı.²⁹² Kenya'daki termik santral kampanyasına finansman sağlayan ICBC'nin projeden çevresel riskler sebebiyle çekilmesi üzerine, Adana Temiz Hava Kampanyası'nı düzenleyen sivil toplum kuruluşları ICBC'ye Türkiye'deki projeden de çekilmesi için çağrıda bulundu.²⁹³

Sivil toplum kuruluşları şirket ve bankalara gönderdiği mektup ve e-postalarla Hunutlu Termik Santrali'nin neden olacağı olumsuz etkileri paylaşıyor ve projeden çekilmeleri taleplerini yineliyor.

Sivil toplum kuruluşları ilk olarak Ey-

lül 2017'de hâkim ortak konumundaki Shanghai Electric Power'a, daha sonra da Mart 2020'de projenin finansmanını sağlayan Çinli üç bankaya mektup göndermiş ve projenin olumsuz etkilerini, projeye karşı yereldeki girişimleri anlatmış; yetkililerle görüşmek için de randevu istemişti. Bu mektuplara dönüş alamamaları üzerine 1 Haziran 2020'de takip mektupları gönderdiler. Görüşme taleplerinin yinelenildiği bu mektupta Çin Hükümeti ve China Development Bank'ın, COVID-19 sonrası Kuşak ve Yol Girişimi dahilinde planladığı projelerine dair yüksek kalite notuna değinildi. Aynı zamanda, dünya çapında 265 organizasyonun Çin Hükümeti'ne COVID-19 sonrası yatırımların "yüksek kaliteli" ve "risklerin kontrol edilebilir" olması çağrısına katıldığı vurgulandı.

27 Temmuz 2020'de ise Haziran 2020'de gönderilen mektuplar için hatırlatma mektubu faks olarak gönderildi. ICBC, Bank of China ve China Development Bank'a gönderilen bir önceki mektupların ofislerine ulaştığı ancak görüşme talebine hâlâ yanıt alınmadığı belirtildi. Gönderilen bu fakstan yaklaşık iki ay sonra, Eylül 2020'de DAÇE adına Bank of China, China Development Bank ve ICBC'ye e-posta atıldı. Bankalarla Hunutlu Termik Santrali inşaatının son durumu paylaşıldı. Onlara daha önce gönderilen mektuplara değinildi ve projenin ilerlediği, biyoçeşitlilik, hava kirliliği gibi olası etkileri belirtildi. Bankalardan projenin devam etmemesine destek vermeleri talep edildi.

Bu e-postadan iki ay sonra, Kasım 2020'de sivil toplum kuruluşları ICBC'ye bir e-posta gönderdi. E-postada bankanın Kenya Lamu'daki projeden çekilme kararının öğrenildiği belirtildi ve Hunutlu Termik Santrali Projesi'nden de çekilmeleri talep edildi.

Bank of China'nın kömür finanse ettiği beş ülkeden yirmi bir organizasyon

Sivil toplum kuruluşları Eylül 2017'de hâkim ortak konumundaki Shanghai Electric Power'a, daha sonra da Mart 2020'de projenin finansmanını sağlayan Çinli üç bankaya mektup göndermiş ve projenin olumsuz etkilerini, projeye karşı yereldeki girişimleri anlatmıştı.

bankanın yönetim kurulu başkanına e-posta göndererek bu ülkelerde kömür finansmanını sonlandırmasını istedi. 14 Mayıs 2021 tarihinde DAÇE de bu kampanyaya katılarak e-posta attı. Bank of China'ya yönelik bu kampanyanın ardından 17 Mayıs 2021'de Pakistan, Endonezya, Vietnam, Bangladeş, Türkiye, Kenya ve Zimbabve'den sivil toplum aktörleri kendi ülkelerindeki ICBC temsilciliklerine e-posta atarak kömür yatırımlarını sonlandırmalarını talep ettiler. DAÇE de bu e-postayı ICBC Türkiye temsilciliğine atarak kampanyaya katıldı.

Mayıs 2021'de Bank of China'ya Mayıs 2021'de gönderilen mektubuna bir takip e-postası atıldı, yirmi bir sivil toplum aktörü adına atılan daha önceki e-postaya cevap alınmadığı ve bu e-postaya da cevap alınmazsa Bank of China'nın kömür yatırımlarını ve zararlarını anlatan bir web sitesi açılacağı bildirildi.²⁹⁴

Son olarak, Çin Devlet Başkanı'nın denizaşırı Çin yatırımlarına dair yaptığı açıklama üzerine Eylül 2021'de Bank of China'ya tekrar e-posta gönderilerek Hunutlu'nun bu açıklama ile uyumlu olmadığı hatırlatıldı. Yine yirmi bir sivil toplum aktörünün ortak kampanyası kapsamında Türkiye'den DAÇE adına mektup gönderildi.

İnsan Haklarına Dair Şirket Taahhütleri

Kömürlü termik santral olarak işletmeye açılacak olan Hunutlu Termik

Santrali, EMBA Elektrik Üretim A.Ş. tarafından Adana ili Yumurtalık ilçesi, Sugözü köyüne inşa ediliyor.

EMBA Elektrik Üretim A.Ş.'nin ortakları Shanghai Electric Power Co. Ltd., Avic-Intl Project Engineering Company ve yerel yatırımcılar. Hunutlu Termik Santrali'nin finansmanı ise China Development Bank, Bank of China ve ICBC tarafından Kuşak ve Yol Girişimi altında sağlanıyor.

2013 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından duyurulan Kuşak ve Yol Girişimi, Asya-Avrupa hattında ağırlıklı olarak ulaştırma ve enerji yatırımlarına dayanan bir yatırım girişimi. Amacı Çin'in, Güneydoğu Asya, Güney Asya ve Afrika'yı limanlarla, Orta Asya, Ortadoğu ve Avrupa'yı demiryollarıyla birleştirip yol üzerindeki ülkelerle, yapacağı yatırımlar aracılığıyla karşılıklı bir bağlılık ağı oluşturmak. Yaklaşık 70 ülkeyi kapsayan bu girişimde Türkiye, Kuşak ve Yol güzergâhının Orta Koridor olarak adlandırılan hattı üzerinde yer alıyor.

EMBA Elektrik Üretim A.Ş.

2011 yılında Türkiyeli yatırımcılar tarafından kurulan ve merkezi İstanbul'da bulunan EMBA Elektrik Üretim A.Ş.'nin²⁹⁵ (EMBA Elektrik) ortaklık yapısı 2013 yılında değişti. Bu değişiklikte Shanghai Electric Power Co. Ltd. ile Avic-Intl Project Engineering Company hissedar olarak şirkete katıldı.²⁹⁶ 2016 yılında Türkiyeli yatırımcı ortaklardan üçü hisselerini Shanghai Electric Power Co. Ltd.'ye devrederek ortaklıktan ayrıldı.²⁹⁷ Bu hisse devri

sonunda Shanghai Electric Power Co. Ltd. şirkette hâkim ortak konumuna geldi.

Veri toplama süreci öncesinde, ilgili diğer şirketler ve bankalarda olduğu gibi EMBA Elektrik ile 10 Eylül 2021 tarihinde paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.²⁹⁸

EMBA Elektrik'in kurumsal web sayfasında²⁹⁹ şirkete ve Türkiye'deki yatırımlara ilişkin genel bilgi haricinde şirket politikalarına veya raporlarına dair bilgiye ulaşamadık. Bu nedenle, çalışmamızın şirketin insan haklarına dair taahhütlerine odaklanan bu kısmına dair bir değerlendirme yapamadık.

Shanghai Electric Power Co. Ltd.

Çalışmamız sırasında 2016 yılında gerçekleşen hisse devri sonucunda EMBA Elektrik'te hâkim ortak konumuna gelen Shanghai Electric Power Co. Ltd.'nin kurumsal web sayfasının³⁰⁰ güncel olmadığını gördük. Kurumsal web sayfasında erişilebilen en yeni tarihli faaliyet raporu ve kurumsal sosyal sorumluluk raporu 2015 yılına aitti.³⁰¹ 2015 yılı faaliyet raporuna erişebilmemiz için şirketin web sayfasında verilen bağlantıda³⁰² ise faaliyet raporuna değil, 2015 Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporu'na erişildiğini fark ettik.

Veri toplama süreci öncesinde, ilgili diğer şirketler ve bankalar için olduğu gibi Shanghai Electric Power Co. Ltd. ile 10 Eylül 2021 tarihinde paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.³⁰³

İnsan hakları politikası

Çalışmamızın araştırma metodolojisi insan haklarına dair şirket taahhütlerinin değerlendirilmesinde güncel belgeleri esas alıyor. Bu nedenle, şirket kurumsal web sayfasından eriştiğimiz 2015 Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporu güncel bir belge olmadığı için bu raporu araştırma metodolojisi kap-

samında değerlendiremedik. Ancak, şirket yaklaşımı hakkında fikir edinmek amacıyla 2015 Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporu'na baktık. GRI kurumsal sürdürülebilirlik standartları esas alındığı³⁰⁴ raporda, "insan hakları" ifadesinin sadece GRI standartlarının raporun hangi bölümünde ele alındığını gösteren referans tablosunda geçtiğini gördük.³⁰⁵

Bahsedilen referans tablosuna baktığımızda da şirketin, GRI'nin insan haklarına ilişkin on iki farklı değerlendirme kriteri arasından sadece biri ile ilgili veri paylaştığını gördük. Bu da şirketin çalışanlarına insan hakları eğitimi verdiğine dair bir veriydi.³⁰⁶

Şirketin kurumsal web sayfasında paylaşılan sınırlı bilgiler nedeniyle bu çalışmada şirketin insan hakları ve çevre üzerinde sebep olduğu olumsuz etkileri nasıl ele aldığını ve olumsuz etkilerin düzeltilmesini sağlayacak bir sürecin olup olmadığını değerlendiremedik. Aynı zamanda, web sayfasındaki sınırlı bilgiler sebebiyle çalışmamızın kanun ve standartlara uyumla ilgili bölümü için bir değerlendirmede bulunamadık.

Avic-Intl Project Engineering Company

EMBA Elektrik'e 2013 yılında hissedar olarak katılan Avic-Intl Project Engineering Company'nin kurumsal web sayfasında İngilizce dil seçeneği bulunmuyor.³⁰⁷ Bu nedenle, şirket politikalarına veya raporlarına dair bilgiye ulaşamadık ve çalışmamızın şirketin insan haklarına dair taahhütlerine odaklanan bu kısmına dair bir değerlendirme yapamadık.

Veri toplama süreci öncesinde, ilgili diğer şirketler ve bankalar için olduğu gibi Avic-Intl Project Engineering Company ile 10 Eylül 2021 tarihinde paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.³⁰⁸

Ana şirket Avic International'ın kurumsal web sayfasının İngilizce dil seçeneği bulunduğundan çalışmamız sırasında Avic-Intl Project Engineering Company'ye ilişkin bilgiye erişebilmek amacıyla Avic International'ın kurumsal web sayfasına baktık.³⁰⁹ Ancak, ana şirketin kurumsal web sayfasında da şirket politikaları veya raporlarını tespit edemedik. Bu nedenle, çalışmanın şirketin insan haklarına dair taahhütlerine odaklanan bu kısma dair bir değerlendirme yapamadık.

China Development Bank

Hunutlu Termik Santrali'nin finansmanını sağlayan üç bankadan biri China Development Bank.³¹⁰ China Development Bank'ın kurumsal web sayfasında bankanın insan hakları politikalarına dair bilgi tespit edeme-

dik. Bankanın kurumsal web sayfasında misyon, vizyon ve temel değerlerine yer veriliyor.³¹¹ Bu değerlerde kalkınma ve sürdürülebilirlik odaklı bir yaklaşıma vurgu yapılıyor. Ancak, insan hakları temel değerler arasında sayılmıyor.

Veri toplama süreci öncesinde, ilgili diğer şirketler ve bankalar için olduğu gibi China Development Bank ile 10 Eylül 2021 tarihinde paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.³¹²

İnsan hakları politikası

Çalışmamız sırasında China Development Bank'ın Küresel İlkeler Sözleşmesi'ne ve UNEP FI'ye dahil olduğunu tespit ettik.³¹³ Ancak, UNEP FI'nin web sayfasında üyeler bölümünde yaptığımız aramada China Development Bank'a rastlamadık.³¹⁴

China Development Bank'ın kurumsal web sayfasından Küresel İlkeler Sözleşmesi kapsamındaki ilerleme raporlarına erişemedik. Küresel İlkeler Sözleşmesi ağıнын web sayfasına baktığımızda, China Development Bank'ın 2006 yılında Küresel İlkeler Sözleşmesi'ni imzaladığını ve ilerleme raporlarının bu web sayfasında yayımlandığını gördük.³¹⁵ Son ilerleme raporu olarak burada yayımlanan belge, 2020 Sürdürülebilirlik Raporu; ancak bu rapor, Küresel İlkeler Sözleşmesi için hazırlanmış bir rapor değil.³¹⁶ Küresel İlkeler Sözleşmesi ağıнын sayfasında yer alan bu rapora China Development Bank'ın kurumsal web sayfasından erişemedik.

2020 Sürdürülebilirlik Raporu'nda insan haklarına dair şirket taahhüt ve politikalarının ele alınmadığını tespit ettik. Raporda GRI kurumsal sürdürülebilirlik standartları esas alınıyor. GRI standartlarının şirket tarafından raporun hangi bölümünde ele alındığını gösteren referans tablosunda³¹⁷ insan hakları değerlendirmesinin raporun "Çalışan Özeni" başlıklı bölümünde yer aldığı belirtiliyor. Belirtilen bölümde ise sadece çalışan hakları konusunda toplantılar yapıldığına dair bilgi paylaşımına rastladık.³¹⁸

İnsan hakları durum tespit süreci

Bankanın kurumsal web sayfasında "yeşil büyüme", temel değerler arasında sayılıyor ve "yeşil kredi" kavramının bankanın ticari faaliyetlerin tamamına dahil edildiği ifade ediliyor.³¹⁹ Ancak, atıf yapılan yeşil kredi ile ilgili kriterlere, durum tespit süreci yürütülüp yürütülmediği gibi bilgilere kurumsal web sayfasında rastlamadık.

Bankanın kurumsal web sayfasında paylaşılan sınırlı bilgiler nedeniyle bu çalışmada bankanın insan hakları ve çevre üzerinde sebep olduğu olumsuz etkileri nasıl ele aldığını ve olumsuz

etkilerin düzeltilmesini sağlayacak bir sürecinin olup olmadığını değerlendiremedik. Aynı zamanda, web sayfasındaki sınırlı bilgiler sebebiyle çalışmamızın kanun ve standartlara uyumla ilgili bölümü için bir değerlendirme bulunamadık.

Bank of China Limited

Hunutlu Termik Santrali için finansman sağlayan bir diğer banka Bank of China Limited (Bank of China).³²⁰ Bank of China'nın kurumsal web sayfasında bankanın insan hakları politikalarını tespit edemedik. Kurumsal web sayfasından eriştiğimiz en güncel kurumsal sosyal sorumluluk raporu 2019 yılına aitti.³²¹

Veri toplama süreci öncesinde, ilgili diğer şirketler ve bankalar için olduğu gibi Bank of China ile 10 Eylül 2021 tarihinde paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.³²²

İnsan hakları politikası

2019 yılı Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporu'nda insan hakları politikasına ilişkin bilgiye rastlamadık. Raporda GRI kurumsal sürdürülebilirlik standartları esas alınıyor. GRI standartlarının şirket tarafından raporun hangi bölümünde ele alındığını gösteren referans tablosuna baktığımızda da³²³ insan hakları değerlendirmesine ilişkin standartların raporda karşılık bulmadığını gördük.

Bank of China'nın 2021 yılı Ağustos ayında UNEP FI'ye dahil olduğunu ve Sorumlu Bankacılık İlkeleri'ni (*Principles for Responsible Banking*) imzaladığını tespit ettik.³²⁴ UNEP FI'nin web sayfasında yeşil kalkınma stratejisini aktif olarak uyguladığı, yeşil finans yönetimi çerçevesi ile bununla ilişkili politika ve çalışma usulleri geliştirdiği belirtiliyor. Ancak, bankanın kurumsal web sayfasında yeşil finans yönetimiyle ilgili bilgi ve politika veya belgeye rastlamadık.

UNEP FI tarafından hayata geçirilen Sorumlu Bankacılık İlkeleri'ni Bank of China 2021 yılında imzaladığı için bu ilkeler kapsamında bir raporu³²⁵ bankanın önümüzdeki yıllarda yayımlaması gerekiyor.

Bankanın kurumsal web sayfasında paylaşılan sınırlı bilgiler nedeniyle bu çalışmada bankanın insan hakları ve çevre üzerinde sebep olduğu olumsuz etkileri nasıl ele aldığını ve olumsuz etkilerin düzeltilmesini sağlayacak bir sürecinin olup olmadığını değerlendiremedik. Aynı zamanda, web sayfasındaki sınırlı bilgiler sebebiyle çalışmamızın kanun ve standartlara uyumla ilgili bölümü için bir değerlendirme bulunamadık.

Industrial and Commercial Bank of China Limited

ICBC, Hunutlu Termik Santrali için finansman sağlayan üçüncü banka.³²⁶ ICBC'nin kurumsal web sayfasında bankanın insan hakları politikalarını tespit edemedik.³²⁷

Veri toplama süreci öncesinde, ilgili diğer şirketler ve bankalar için olduğu gibi ICBC ile 10 Eylül 2021 tarihinde paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.³²⁸

İnsan hakları politikası

ICBC Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin imzacısı değil. Sözleşmenin imzacısı olmamasına rağmen kurumsal web sayfasından eriştiğimiz 2021 Ara Dönem ESG Özel Raporu'nun hazırlanmasında dikkate alınan ilke/girişimler arasında Küresel İlkeler Sözleşmesi de sayılıyor.³²⁹ Buna rağmen özel raporun içeriğinde Küresel İlkeler Sözleşmesi'ne atıf yapılmıyor ve insan haklarına ilişkin bir değerlendirme yer almıyor.

İnsan hakları durum tespit süreci

2021 Ara Dönem ESG Özel Raporu'nun Sürdürülebilir Risk Yönetimi ile ilgili kısımda³³⁰ hem iklim hem de ESG

konularına ilişkin özen yükümlülüğü (*due diligence*) sürecinin tanımlandığını tespit ettik. Ancak, raporda bu özen yükümlülüğü sürecinin raporlanması ve kamuoyu ile paylaşılmasına dair bir beyan bulunmuyor. Bu nedenle, özen yükümlülüğü sürecinin finansman sağlanan projeler bağlamında nasıl uygulandığını bilemiyoruz. Sürdürülebilir Risk Yönetimi kısmında atıf yapılan politika ve belgeleri ise bankanın kurumsal web sayfasında bulamadık.

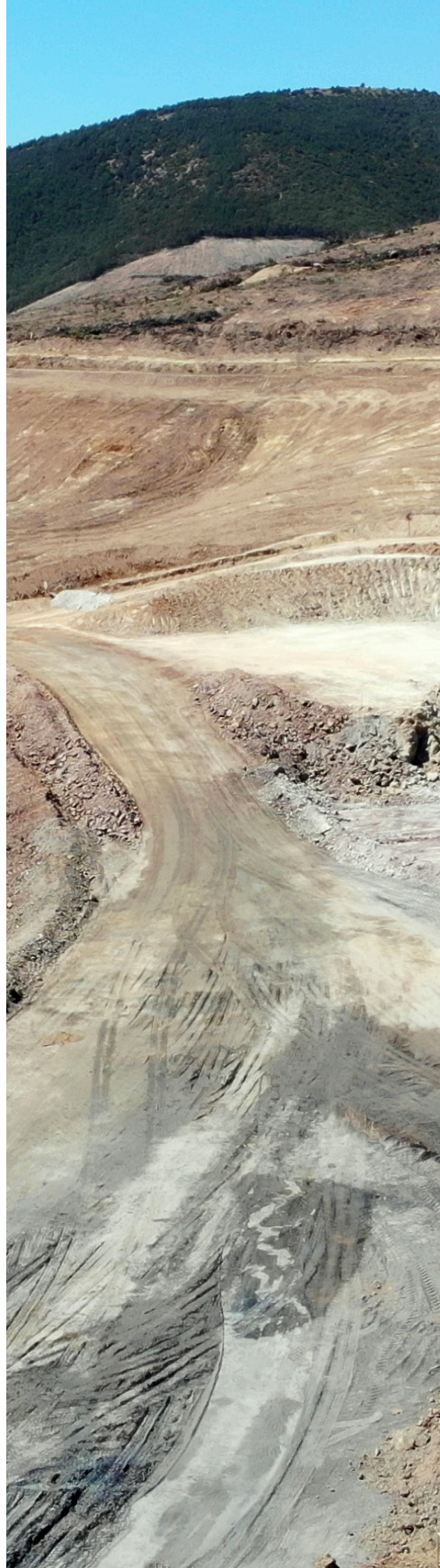
ICBC, hem Özel Rapor'da hem de kurumsal web sayfasında yeşil finansı benimsediğini açıklıyor.³³¹ Ayrıca ICBC 2014 yılında UNEP FI'ye dahil olmuş ve Sorumlu Bankacılık İlkeleri'nin de imzacısı.³³² UNEP FI'nin web sayfasından ICBC'nin 2020 yılı Yeşil Finans Özel Raporu'na erişilebiliyor.³³³ Yeşil Finans Özel Raporu'nda belirtilen politika ve belgelerin büyük çoğunluğuna ise bankanın kurumsal web sayfasından erişemedik. Finansman sağlanan projelere özgü gerçekleştirilen analizler de, eğer varsa, kurumsal web sayfasında yer almıyor. Bu nedenle, yeşil finans ile ilgili beyan, politika ve taahhütlerin uygulamasının nasıl yürütüldüğünü tespit edemedik, değerlendiremedik.

Bankanın kurumsal web sayfasında paylaşılan sınırlı bilgiler nedeniyle bu çalışmada bankanın insan hakları ve çevre üzerinde sebep olduğu olumsuz etkileri nasıl ele aldığını ve olumsuz etkilerin düzeltilmesini sağlayacak bir sürecinin olup olmadığını değerlendiremedik. Aynı zamanda, web sayfasındaki sınırlı bilgiler sebebiyle çalışmamızın kanun ve standartlara uyumla ilgili bölümü için bir değerlendirme bulunamadık.

**KİRAZLI ALTIN
MADENİ
PROJESİ**

Kronoloji

- 26 Mayıs 2004** Madencilik Kanunu'nda değişiklik yapıldı. Madencilik faaliyet alanı genişletildi; kıyı, sit, orman alanlarında izne tabi olan madencilik kolaylaştırıldı. Buraların korunma statüleri hiçe sayılarak her yer madencilik faaliyetine açıldı.
- 9 Aralık 2009** Alamos Gold, Kirazlı Altın Madeni Projesi'nin maden ruhsatını Fronteer Development Group Inc. ve Teck Resources Limited'den devraldı.
- 3 Temmuz 2012** Kirazlı Altın ve Gümüş Madeni Ocağı Projesi için ÇED olumlu raporu alındı.
- 2 Ağustos 2013** Kirazlı Altın ve Gümüş Madeni Kapasite Artışı ve Zenginleştirme Projesi için ÇED olumlu raporu alındı.
- 11 Ekim 2013** Çanakkale Belediyesi, ÇED olumlu kararına karşı dava açtı. Çanakkale İdare Mahkemesi davayı reddetti. Bunun üzerine Danıştay'a temyiz başvurusunda bulunuldu.
- 4 Şubat 2015** Madencilik Kanunu'nda yeniden değişiklik yapıldı. Ekonomik cevher tanımı kaldırıldı, her maden ekonomik değer sayıldı ve işletmeye açılması kolaylaştırıldı.
- 25 Temmuz 2018** Çanakkale Valiliği, Doğu Biga Madencilik'e gayri sihhi müessese izni verdi. Çanakkale Orman Müdürlüğü ağaç kesimine izin verdi.
- 1 Mart 2019** Doğu Biga Madencilik, inşaat faaliyetlerine başlamak için Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'ndan işletme izni aldı.
- 19 Haziran 2019** Danıştay, temyiz talebini reddetti.
- 28 Haziran 2019** Maden sahasındaki ormansızlaştırmanın drone görüntüleri yayımlandı.
- 26 Temmuz 2019** Kirazlı Altın Madeni Projesi'ne karşı Çanakkalelilerin ve Çanakkale Belediyesi'nin yanı sıra Türkiye'nin dört yanından sivil toplum kuruluşlarının, çevre aktivistlerinin ve hak savunucularının katıldığı bir nöbet (Su ve Vicdan Nöbeti) başlatıldı.
- 5 Ağustos 2019** Su ve Vicdan Nöbeti'nin 11.gününde (Büyük Su ve Vicdan Nöbeti Buluşması) farklı şehirlerden gelen on binlerce kişi Kirazlı köyündeki maden sahasına yürüdü.
- 8 Ağustos 2019** Drone görüntülerini inceleyen TEMA Vakfı, en az 195 bin ağaç kesildiğini tespit etti.
- 19 Ağustos 2019** Su ve Vicdan Nöbeti sona erdirildi. Ancak, bölgede hak savunucuları nöbet tutmaya devam etti.
- 13 Ekim 2019** Şirketin süresi dolan ruhsatı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yenilenmedi.
- 7 Kasım 2019** Nöbet tutmaya devam eden hak savunucularına, "devlet ormanlarında, orman idaresince belirlenen konak yerlerinden başka yerlerde geceleme" gerekçesiyle para cezaları kesildi.
- 8 Mayıs 2020** Nöbet tutmaya devam eden 5 hak savunucusuna salgın yasakları gerekçesiyle toplam 57.240 TL para cezası kesildi.
- 23 Mayıs 2020** Nöbet tutmaya devam eden hak savunucularına salgın yasakları gerekçesiyle bu sefer toplam 3.186 TL para cezası kesildi.
- 10 Haziran 2020** Nöbet tutmaya devam eden hak savunucularına "ormanda yürümek" gerekçesiyle 38.160 TL para cezası kesildi. Bu ceza ile birlikte toplamda kesilen cezalar 109.000 TL'ye ulaştı.
- 22 Eylül 2020** Hak savunucularının bölgede tuttuğu nöbet güvenlik güçlerince COVID-19 pandemisi kısıtlamaları gerekçe gösterilerek sona erdirildi.
- 20 Nisan 2021** Alamos Gold, Hollanda-Türkiye İkili Yatırım Anlaşması'na dayanarak Türkiye'ye karşı uluslararası yatırım tahkimi sürecini başlattığını açıkladı.

Kirazlı Altın Madeni.
Fotoğraf: Volkan İşil

Kirazlı Altın Madeni Projesi (Kirazlı Projesi), Kanadalı maden şirketi Alamos Gold'un iştiraki Doğu Biga Madencilik ile işletmeyi planladığı, 2009 yılında maden ruhsatları devralınan Kazdağları yöresindeki³³⁴ zenginleştirilmiş altın madeni projelerinden biri.³³⁵

Maden alanı Çanakkale il merkezine 25 km uzaklıkta. 2013 yılında hazırlanan ÇED raporunda buranın %97'sinin orman alanında kaldığı belirtiliyor.³³⁶ Ayrıca maden alanı Çanakkale'nin içme suyunu sağlayan tek su kaynağı Atikhisar Barajı ile aynı su havzasında yer alıyor. İşletme aşamasında altın ayrıştırması için maden sahasında yaklaşık 20 bin ton siyanür kullanılacağı belirtiliyor. Bu ise siyanürle birlikte arsenik gibi birçok ağır metalin de ortaya çıkması anlamına geliyor. Dolayısıyla, yürütülecek altın madenciliği faaliyetinin çevre, tarım ve sağlık başta olmak üzere çok ciddi risklere yol açacağı öngörülüyor.³³⁷

Olumsuz İnsan Hakları ve Çevresel Etkiler

Çevresel etkiler ve buna bağlı riskler

Uzmanlar, Kirazlı Projesi'nde yürütülecek altın madenciliği faaliyetinin çevresel bozulmaya ve buna bağlı olarak da tarım ve sağlık başta olmak üzere birçok alanda ciddi risklere yol açacağını belirtiyor.

TEMA Vakfı'nın yayımladığı rapora göre Kirazlı Projesi'nin yer aldığı Kazdağları yöresinin %79'u madenlere ruhsatlı.³³⁸ Burada Alamos Gold'un Kirazlı Projesi dışında iki ayrı maden projesi daha bulunuyor. Kirazlı Projesi'nin yakınındaki Serçiler ve Terziler köylerinde ise Koza Altın'ın altın-gümüş maden ocağı projesi hayata geçirilmek isteniyor.³³⁹ Dolayısıyla, çevresel bozulma ve riskleri sadece Kirazlı Projesi ile sınırlı olarak değil,

diğer madencilik faaliyetleriyle birlikte kümülatif olarak düşünmek gerekiyor.

Kirazlı Projesi'nin yapılacağı Kazdağları yöresi önemli doğa ve kültür alanlarından birisi. Dağ ve orman ekosistemlerini içeren Kaz Dağları, sahip olduğu biyolojik ve kültürel zenginlikle içinde bulunduğu yörenin en önemli şekillendiricisi. Bu yörede farklı statülerde çok sayıda doğa koruma alanı ile yedi alt havza bulunuyor ve aynı zamanda yörenin %43'ünü (730.588 hektar) tarım alanları oluşturuyor.³⁴⁰

Kirazlı Projesi, Çanakkale'nin içme suyunu sağlayan tek su kaynağı olan Atikhisar Barajı ile aynı su havzasında yer alıyor. Proje faaliyete geçtiğinde altının ayrıştırılması için 20 bin ton siyanür kullanılacağı belirtiliyor. Bu durum, siyanürle birlikte arsenik gibi birçok ağır metalin de ortaya çıkması anlamına geliyor. Uzmanlar siyanür atık havuzunda depolanan atıklarda ve pasa yığınlarında depolanan ekonomik olmayan kayaçlarda bulunan ağır metallerin yerüstü ve yeraltı sularının hareketiyle Atikhisar Barajı'na geleceği görüşünde.³⁴¹

Atikhisar Barajı aynı zamanda tarım arazilerinin sulanmasında da kullanılıyor ve tarım bu yörede yaşayan halkın temel geçim kaynağı. Dolayısıyla, Kirazlı Projesi sebebiyle su kaynaklarının kirlenmesinin tarımsal üretim ve yöre halkının geçim kaynağı üzerinde de etkisinin olacağı öngörülüyor.³⁴²

Bu ciddi riskler, Kirazlı Projesi'nin ilk aşamasından itibaren yerel itirazların ve ÇED raporlarının iptaline ilişkin açılan idari davaların dayanağını oluşturuyor.³⁴³

Madencilik faaliyetinin yapılmasını kolaylaştıracak şekilde değiştirilen mevzuat ve teşviklerden yararlanma Maden Kanunu ve ilgili mevzuat, Türkiye'de en sık değiştirilen mevzuat-

lardan biri. Mevzuatta 2001'den beri yirmiden fazla defa değişiklik yapıldı.³⁴⁴ Madencilik faaliyetinin yapılmasını kolaylaştırmaya yönelik olan bu değişiklikler insan hakları ve çevre üzerindeki etkilerin öncelikli olduğu bir planlamaya ve politikaya dayanmıyor. Örneğin, uzun yıllar ODTÜ Madencilik Fakültesi'nde öğretim üyeliği yapan Şebnem Düzgün bu duruma ilişkin olarak madencilik faaliyetinin bitmesi sonrasında maden alanının faaliyet öncesindeki eski değerinden ya da bundan daha yüksek bir değerden geri alınmasını garanti alacak düzenlemeler içermediğine dikkat çekiyor.³⁴⁵

İnsan hakları ve çevre üzerindeki etkilerini dikkate almaksızın madencilik kolaylaştıran bu mevzuatın sadece Doğu Biga Madencilik için değil, Türkiye'de madencilik faaliyeti yürüten tüm şirketler için insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu bağlamında dikkatle değerlendirilmesi gerekiyor.

Bakanlar Kurulu'nun, Ekonomi Bakanlığı'nın önerdiği projelere vergi, teşvikler, arazi ve bina tahsisi, denetim ve onay süreçleri ile üretim maliyetlerini yüklenme alanlarında destek vermesini imkânlı kılan Eylül 2016 tarihli torba yasa hükmünden³⁴⁶ Doğu Biga Madencilik de yararlandı. Basında şirketin bu kapsamda 865 milyon TL teşvik aldığı haberleri yer aldı.³⁴⁷

Ormansızlaştırma

Kirazlı Projesi'nin maden sahasında yapılan ağaç tıraşlaması ve toprağın üst kısmının sıyırılması, yörenin önemli

derecede ormansızlaşmasına neden oldu.

Kirazlı Projesi için verilen ÇED olumlu kararlarına karşı açılan davada yargı süreci devam ederken³⁴⁸ şirket ağaç kesimlerine (ağaç tıraşlaması ve toprağın üst kısmının sıyırılması) başladı.³⁴⁹ Çanakkale Belediyesi'nin aldığı drone görüntülerinin incelenmesi sonucunda ÇED raporunda belirtilenden daha fazla oranda (yaklaşık 4 katı kadar) ağaç kesildiği ortaya çıktı.³⁵⁰ Ağaç kesiminin yapıldığı bu alan karaçam ağaçlarına, doğal yetişmiş makilik orman örtüsüne, meşelere ev sahipliği yapan bir su havzasında yer alıyordu. Görüntüleri inceleyen TEMA Vakfı, maden sahası ve yol bağlantıları için kesilen ağaç sayısının 195.000 olarak tespit edildiğini açıkladı.³⁵¹ Bu durum, ormansızlaştırma anlamına geldiği gibi şirketin, 45.650 ağacın kesilebileceğinin belirtildiği ÇED raporuna aykırı hareket ettiğini gösteriyor.

Bu görüntülerin paylaşılmasının ardından yükselen toplumsal muhalefet üzerine Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, maden faaliyetlerinde 195 bin değil 13 bin ağaç kesildiğini, bölgede iki farklı noktada hatıra ormanı oluşturulduğunu, 14 bin fidan dikimi yapıldığını açıkladı.³⁵² Daha sonra şirket de sosyal medya hesaplarında Kirazlı projesine başlamadan önce Çanakkale bölgesinde 14 bin fidanın yer aldığı iki hatıra ormanı oluşturduklarını paylaştı.³⁵³

Akademisyen Oğuz Kurdoğlu, ağaçlandırmaların hiçbir koşulda doğal or-

Kirazlı Projesi için verilen ÇED olumlu kararlarına karşı açılan davada yargı süreci devam ederken şirket ağaç kesimlerine başladı. Ağaç kesiminin yapıldığı alan karaçam ağaçlarına, doğal yetişmiş makilik orman örtüsüne, meşelere ev sahipliği yapan bir su havzasında yer alıyordu.

Atikhisar Barajı.
Fotoğraf: Volkan Işıl

manların yerini tutmayacağına vurgu yapıyor: "Biyolojik çeşitlilik, toprak/su dengesini sağlama, toprakta besleyici maddelerin bulunma miktarları, su havzalarının korunması gibi konularda doğal ormanlar, ağaçlandırmalardan fersah fersah üstündür. (...) Kesilen orman alanları hakkında "biz kesilen ağaçlar karşılığında birkaç katı fidan dikiyoruz" denmesi büyük bir bilgisizlik ürünüdür. Bir orman ekosistemi, sayısız canlının yüzlerce yılda dayanışma ve rekabet içinde bir araya gelerek oluşturduğu bir bütündür, sayısı ve şiddeti bilinemeyecek kadar çok etkileşim içindeki binlerce alt sistemden oluşur. Orman alanını yok ettiğinizde bir sistem içindeki onlarca bitki ve hayvan türünü uzaklaştırırken, dikim yaptığınızda en fazla bir-iki bitki türünü alana getirmiş olursunuz."³⁵⁴

Anlamli istişare süreci ve bilgi edinme

Yörede yaşayanlar, hak savunucuları ve STK'lar Doğu Biga Madencilik'in maden arama ruhsatını aldığı 2009 yılından itibaren kendileriyle anlamlı

bir istişarede bulunmadığını belirtiyor. Aynı zamanda, projenin başlangıcında veya faaliyetlerinin yürütüldüğü sürede şirketin insan hakları etki analizi yaptığına dair bilgileri yok.³⁵⁵

Şirketin Kirazlı Projesi'ndeki faaliyetleri hakkında paydaşlar aydınlatılmış bilgiye erişemedi. Örneğin, ÇED raporunda maden/cevher zenginleştirme işlemlerinde siyanür kullanılacağı açık bir şekilde ifade edilmesine³⁵⁶ rağmen Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı siyanür kullanılmayacağına dair açıklamalarda bulundu.³⁵⁷ Şirket ise siyanür kullanımıyla ilgili olarak "Madencilik faaliyetlerinde altın arama ve çıkarma süreçleri boyunca siyanür ya da türevi maddeler asla kullanılmamaktadır."³⁵⁸ gibi ifadeleri öne çıkaran bir iletişim stratejisi benimsedi fakat "Maden çıkarıldıktan sonra, içerisinde bulunan metallerin (altın-gümüş) ayrıştırılması noktasında uluslararası kriterlere bağlı kalarak özel hazırlanmış korukları, sızdırmazlığı sağlanmış alanlarda ve sorumlu idarelerin denetimiyle gerçekleştirilir."³⁵⁹ şeklindeki açıklama

malarıyla ayrıştırma işleminde siyanür kullanılacağını teyit etti.

Kumarlar Köyü mera alanında inşaatı devam eden Altınzeybek-2 Göleti için de şirket anlamlı bir istişare yürütmek yerine bir karşı-medya kampanyası başlattı. DSİ ile yapılan bir protokol çerçevesinde şirketin inşa ettiği Altınzeybek-2 adıyla anılan gölet ÇED raporunda da yer almıyordu.³⁶⁰ Bu göletin şirketin iddia ettiği gibi köylere içme/sulama suyu sağlama amaçlı olmadığı, Kirazlı projesinin kullanım suyunu sağladığı, hak savunucuları tarafından çekilen belgesel ile kayıt altına alındı. Gölet inşaatında döşenen boruları takip eden hak savunucuları maden sahasına ulaştı.³⁶¹

Yöre halkı, hak savunucuları ve STK'lar gibi paydaşlar dahil olmak üzere kamuoyu Kirazlı Projesi'nin akıbeti ile ilgili bilgi edinme süreçlerinde belirsizliklerle karşılaştı ve aydınlatılmış bilgiye erişemedi. Süresi dolan ruhsatın yenilenmediğine dair basında yer alan haberler şirket tarafından ısrarlı bir şekilde reddedildi.³⁶² Basında yer alan haberlere rağmen şirketin maden sahasında varlığını sürdürmeye devam etmesine bazı vatandaşlar bilgi edinme hakkını kullanarak projenin akıbetini ilgili makamlara sordu. Bilgi edinme başvurusuna şirketin izinlerinin iptal edildiği, iş makinelerinin tahliyesinin gerçekleştirildiği, Orman Bölge Müdürlüğü'nün rehabilitasyon için bütçe planlaması yapmaya başladığı şeklinde cevap verilmesi³⁶³ şirketin şeffaf bilgi paylaşımı yapmadığını gösterdi. Bilgi edinme başvurusuna resmi makamların verdiği bu cevabı takip eden günlerde şirket müdürü Ahmet Şentürk yayımlanan bir röportajında ruhsat yenilenmemesinin söz konusu olmadığını açıkladı.³⁶⁴ Ahmet Şentürk'ün bu röportajından yaklaşık bir ay sonra Nisan 2021'de ana şirket Alamos Gold yayımladığı basın açıklamasıyla süresi dolan ruhsatlarının yenilenmediğini ve buna dayanarak

uluslararası yatırım tahkim sürecini başlattığını kamuoyuna duyurdu.³⁶⁵ Bu basın açıklamasıyla şirket 18 ay boyunca reddettiği süresi dolan ruhsatların yenilenmediğini kabul etti.

Yöre halkı ve kamuoyunun hâlâ bilgi sahibi olamadığı bir başka konu, şirket tarafından yapılan 1,5 milyar dolarlık ödeme iddiası. Mayıs 2021'de ana şirket Alamos Gold'un "2021 Yılı İlk Çeyreği" başlıklı raporunda hükümete, halka ve halkla ilişkilere 1,5 milyar dolar para verdiği basında yer aldı.³⁶⁶ Ancak, şirket bu ödemenin hangi amaçlarla yapıldığına dair yöneltilen taleplere cevap vermedi, bu konuda hiçbir zaman açıklama yapmadı.

Şirketin ÇED raporunda belirtilenden fazla sayıda ağaç kesmiş olduğu *drone* ve uydu görüntüleriyle ortaya konulmuş olmakla birlikte bu konuda şirkete bir yaptırım uygulanıp uygulanmadığı konusunda devlet yetkilileri veya şirket bu raporun hazırlandığı tarih itibarıyla henüz bir açıklama yapmadı. Dolayısıyla bu konuda da kamuoyu aydınlatılmış bilgiye erişemedi. Bu raporun hazırlandığı tarih itibarıyla şirketin faaliyetlerini durdurmasının ardından maden sahasında yapılacak rehabilitasyona ilişkin olarak da hem yöre halkı hem de kamuoyu aydınlatılmış bilgiye sahip değil.

Hak savunucularının itibarsızlaştırılması ve engellenmesi

Kirazlı Projesi'ne karşı toplumsal muhalefetin geniş kitlelere yayılması 2019 ortalarında olmakla birlikte Çanakka- le'deki STK'lar ve hak savunucularının projeye karşı yürüttüğü mücadele bu tarihin çok daha öncesine uzanıyor. 2012 yılında Kirazlı Projesi için yapılan ilk ÇED toplantısında yöre halkı jandarma baskısıyla, ikinci ÇED toplantısında ise özel güvenlik görevlilerinin engellemesi ve fiziksel müdahalesiyle karşılaştı.³⁶⁷

Şirketin ÇED raporunda belirtilenden fazla sayıda ağaç kesmiş olduğunun ortaya çıkmasıyla birlikte Kazdağları yöresinde yürütülen madencilik faaliyetleri yeniden gündeme geldi ve geniş kamuoyunun dikkatini çekti.³⁶⁸ Bu süreçte ve sonrasında şirket, ağırlıklı olarak sosyal medya hesaplarından "doğru bilinen yanlışlar", "işin doğrusu", "altın gerçekler" gibi etiketlemelerle hak savunucuları ve STK'ları hedefleyen paylaşımlarda bulundu. Kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik gibi gözükse de bu paylaşımlarda hak savunucuları ve STK'ların açıklamaları bağlamına uygun olmayan şekilde yorumlanıyor. Yanıltıcı söylem aracılığıyla kamuoyunun algısını etkilemeye yönelik bu paylaşımlarla aynı zamanda hak savunucuları ve STK'lar da itibarsızlaştırılmaya çalışılıyor.³⁶⁹

Hak savunucuları ve STK'ları hedef gösteren söylemler ana şirket üst yönetimi tarafından da destekleniyor. Ana şirket Alamos Gold'un CEO'su John McCluskey Ankara'da Reuters'a

yaptığı açıklamada protestoların siyasi motifli yanlış bilgilendirmeye dayandığını savundu ve "Bunu söylemek epeyce acımasızca olabilir ama ben tüm bu saldırının gerçekte, çevreci bir kılıfa sokulmuş çok derin bir siyasi gündem olduğuna inanıyorum" diye konuştu.³⁷⁰

2019 yılı Temmuz ayında başlayan Su ve Vicdan Nöbeti'ni Her Yer Kazdağları adıyla devam ettiren hak savunucuları ve çevreciler, 2020 yılı Eylül ayına kadar devam ettirdikleri nöbet sırasında idari makamlar ile jandarma ve polis baskılarıyla karşı karşıya kaldı. Çanakkale Orman İl Müdürlüğü ve Çanakkale Valiliği nöbet alanındaki hak savunucuları ve desteğe gelen vatandaşlara "gece ormanda konaklama" gerekçesiyle kişi başı günlük 150 TL tutarında idari para cezası kesti.³⁷¹ COVID-19 pandemisi önlemlerinin uygulamaya başladığı dönemde nöbete katılanlar, pandemi tedbirlerine uygun şekilde nöbet alanında bulunmalarına rağmen, bu kişilere Orman Bölge Müdürlüğü tarafından İl Umumi

Kirazlı Altın Madeni.
Fotoğraf: Volkan Işıl

Hak savunucularına yönelik yukarıda belirtilen engelleme ve müdahaleler karşısında Doğu Biga Madencilik sessiz kaldı, barışçıl protesto ve basın açıklamalarının yapılabilmesi için etki gücünü kullanmadı.

Hıfzısıhha Kurulu'nun kararı gerekçe gösterilerek idari para cezası kesilmeye başlandı. Kesilen idari para cezaları toplamda 500.000 TL'yi aştı. Hak savunucuları, Kasım 2021'de kesilen cezalarına itiraz etmelerine rağmen itiraz süreci tamamlanmadan haciz emirleri aldılar. Bunun üzerine kamuyuna dayanışma çağrısında bulundular.³⁷² COVID-19 pandemisi önlemlerinin aşamalı olarak gevşetilmesinden sonra da nöbet alanını ziyarete gidenlere yönelik olarak, ormanlık alanların açılmamış olması gerekçesiyle jandarma tarafından tutanak tutulmaya devam edildi.

Nöbet tutmaya devam eden hak savunucularına destek olmak için farklı şehirlerden gelenlerin nöbet alanına girişi jandarma tarafından engellendi.³⁷³ Hak savunucuları 25 Temmuz 2020 tarihinde Balabanlı tepesindeki nöbetin birinci yılını kutlamak için Kirazlı Projesi şantiyesi önünde basın açıklaması yapmak istedi. Açıklamanın bir gün öncesinde Çanakkale Valiliği'nin aldığı 7 günlük eylem yasağı kararı³⁷⁴ nedeniyle basın açıklaması yapılamadı. Nöbetin birinci yılı için Çanakkale'ye giden hak savunucuları polis ve jandarmanın müdahalesiyle karşılaştı, 20 kişi gözaltına alındı.³⁷⁵ Nöbetin³⁷⁶ 425. gününde (22 Eylül 2020) sabaha karşı nöbet alanına jandarma baskını düzenlendi ve nöbet alanı tahliye edildi, 4 hak savunucusu ise gözaltına alındı.³⁷⁷

Hak savunucularına yönelik yukarıda belirtilen engelleme ve müdahaleler karşısında şirket sessiz kaldı, barış-

çıl protesto ve basın açıklamalarının yapılabilmesi için etki gücünü kullanmadı.

İnsan Haklarına Dair Şirket Taahhütleri

Doğu Biga Madencilik Sanayi Ticaret A.Ş. (Doğu Biga Madencilik), Türkiye'de kurulmuş ve merkezi Ankara'da bulunan bir şirket. Bu çalışmanın hazırlandığı tarihte, ticaret sicil kayıtlarına göre Doğu Biga Madencilik'in tek hissedarı Hollanda'da kurulmuş olan Alamos Gold Holdings B.V adlı şirket.³⁷⁸

Çevrimiçi yayınlanan ticaret sicil kayıtlarına bakıldığında Doğu Truva Madencilik Sanayi Ticaret A.Ş. adlı şirket Ocak 2010'da hem ünvan hem de hissedar değişikliği yapıyor.³⁷⁹ Böylece şirketin yeni ünvanı Doğu Biga Madencilik Sanayi Ticaret A.Ş. oluyor; Alamos Gold Inc. (Alamos Gold) de şirketin hissedarları arasına katılıyor. Bu tarihten sonra gerçekleşen çeşitli hisse devirleri ile devralma ve birleşmeler sonucunda Alamos Gold dışındaki hissedarlar Doğu Biga Madencilik'ten ayrılıyor 2017 yılı ortasında Alamos Gold, Doğu Biga Madencilik'in tek ortağı hâline geliyor.³⁸⁰ Daha sonra Alamos Gold hisselerini Alamos Gold Holdings Coöperatief U.A.'ya devrediyor³⁸¹, çok kısa bir süre içerisinde ise şirket hisseleri Alamos Gold Holdings B.V.'ye devrediliyor.

20 Nisan 2021 tarihinde Alamos Gold tarafından yayımlanan basın

açıklamasında, Alamos Gold Holdings B.V.'nin sermayesinin tamamının Kanadalı maden şirketi Alamos Gold'a ait olduğu belirtiliyor.³⁸²

Doğu Biga Madencilik Sanayi Ticaret A.Ş.

Bu çalışmanın hazırlık aşamasında (Nisan 2021) Doğu Biga Madencilik'in kurumsal web sayfası³⁸³ aktifti. Ancak, veri toplama sürecine başlanıldığında Doğu Biga Madencilik'in kurumsal web sayfasının aktif olmadığı, "bu sayfa çalışmıyor" uyarısı ile karşılaşıldığı görüldü.³⁸⁴ Dolayısıyla, Doğu Biga Madencilik'in herkesin erişimine açık olarak yayımladıkları en son tarihli (güncel) bilgi ve belgelerin çalışmamız kapsamında incelenmesi mümkün olamadı.

Veri toplama sürecinde çevrimiçi araştırma sonucunda Doğu Biga Madencilik'in kurumsal web sayfasının kaydına bağımsız bir oluşum olan İnternet Arşivi'nin³⁸⁵ veritabanından eriştik. İnternet Arşivi'nin veritabanında Doğu Biga Madencilik'in kurumsal web sayfasının erişilen kopyası 02 Mart 2021 tarihine ait.³⁸⁶ Bu sebeple de aşağıdaki ilgili tespit ve değerlendirmelerde İnternet Arşivi'nin veritabanındaki 02 Mart 2021 tarihli kaydı esas aldık.

Veri toplama süreci öncesinde, 10 Eylül 2021 tarihinde diğer ilgili şirketler ve bankalar için olduğu gibi Doğu Biga Madencilik'le de paylaşılan anket sorularına ise yanıt alamadık.³⁸⁷

İnsan hakları politikası

Çalışmamız kapsamında Doğu Biga Madencilik'in kurumsal web sayfası ve sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlarından hareketle yaptığımız taramada Doğu Biga Madencilik'in kamuya paylaştığı herhangi bir insan hakları politikasına rastlamadık. İnternet Arşivi'nin veritabanında yer alan kurumsal web sitesi kaydında

Kirazlı Altın Madeni.
Fotoğraf: Volkan Işıl

"Sürdürülebilirlik" başlığında "İşimizin her alanında sürdürülebilir kalkınma ilkelerini benimsiyoruz. Bizim için sürdürülebilirlik, sağlık ve güvenlik, çevre yönetimi, toplum katılımı, güvenlik ve insan hakları alanlarında mükemmelliği kapsar." şeklinde bir açıklama yer alıyor.³⁸⁸ Bu açıklamanın devamında ana şirket Alamos Gold'un yıllık ESG raporlarına yönlendirme yapılıyor.

İnsan hakları durum tespit süreci

Kirazlı Projesi ile ilgili uygulanabilir bir insan hakları durum tespit sürecinin mevcut olduğuna dair bilgiye erişemedik.

Rehber İlkeler'e göre şirketler faaliyetlerinin olumsuz etkilerini belirlemek

ve önlemek için herhangi bir faaliyete başlamadan önce, potansiyel olarak etkilenen tüm hak sahibi gruplarıyla istişarelerde bulunmalı.³⁸⁹ Doğu Biga Madencilik'in İnternet Arşivi'nin veritabanında yer alan kurumsal web sayfasında "Şirket çapında sosyal sorumluluk ve çevre yönetimine olan bağlılığımız, sosyal lisansımızı geniş bir paydaş yelpazesinde sürdürmemizi sağlar." ve "Sürdürülebilirlik performansımızı geliştirmeye, ev sahibi topluluklarımızla anlamlı katılımı kolaylaştırmaya ve madenlerimizin ömrünün ötesinde uzun süreli faydalar sağlayan kalkınma girişimlerini desteklemeye devam edeceğiz." beyanları yer alıyor.³⁹⁰ Ancak, şirketin kurumsal web sayfasında yer alan bu beyanlarda paydaşların

kimleri, hangi grupları kapsadığı veya anlamlı katılımın nasıl sağlandığı açık bir şekilde belirtilmiyor.

Erişilen kurumsal web sayfasında "Sosyal Sorumluluk" başlığında her ne kadar "Önceliklerini ve beklentilerini daha iyi anlamak ve uzun vadeli ortaklıklar kurmak için ev sahibi topluluklarımızın her biriyle sürekli diyalog kuruyoruz." beyanı³⁹¹ yer alsa da bunun devamındaki açıklamaların bütününden şirketin paydaşlara yönelik ekonomik katkı odaklı bir yaklaşımı benimsediği anlaşılıyor.

Olumsuz insan hakları etkilerini düzeltmeyi sağlayacak süreç

Olumsuz insan hakları etkilerinin Doğu Biga Madencilik tarafından nasıl değerlendirildiğine ve/veya olumsuz insan hakları etkilerinin ele alınması için şirket içi bir şikâyet mekanizmasının olup olmadığına dair bilgiye çalışmamız kapsamında erişemedik. Benzer şekilde olumsuz insan hakları etkileri için paydaşların iletişime geçebilecekleri herhangi bir şirket çalışanının bilgilerini de tespit edemedik.

Çalışmamız kapsamında, Kirazlı Projesi'nin olası ve mevcut birçok olumsuz etkisini tespit ettik.³⁹² Bu olumsuz etkilerle ilgili olarak Doğu Biga Madencilik, kamuoyunu aydınlatmaya yönelik bir iletişim yaklaşımı benimsemiyor. Bu iletişimi de basın açıklamaları ile sosyal medya hesaplarından yapılan paylaşımlar ile yürütüyor. Ancak, paydaşlar tarafından işaret edilen bu olumsuz insan hakları etkilerine cevap olarak yürütülen bu iletişim, tek kanallı idi ve paydaşların katılımını ve diyalogu içermiyor.

Paydaşlarla nasıl bir diyalog kurulduğunu, nasıl bir istişare süreci yürütüldüğünü açıklayan beyan ve belgeye – eğer varsa – kurumsal web sayfasının İnternet Arşivi'nin veritabanındaki kaydından da erişemedik.

Kanun ve standartlara uyum

ÇED raporunda belirtilenden fazla sayıda ağaç kesimi gerçekleştirildiğinin Çanakale Belediyesi tarafından tespit edilmesi sonrasında Kirazlı Projesi Türkiye kamuoyunda geniş bir gündemi kapladı. Fakat, Doğu Biga Madencilik veya resmi makamlar ÇED raporuna aykırı ağaç kesimi nedeniyle Doğu Biga Madencilik'e uygulanmış bir yaptırım olup olmadığına dair bugüne kadar kamuoyuna herhangi bir açıklama yapmadı.

Doğu Biga Madencilik'in Ekim 2019'da süresi dolan ruhsatı, ilgili resmi makamlarca yenilenmediği için Doğu Biga Madencilik faaliyetlerine şu an devam edemiyor. Resmi makamlar kamuoyuna şirket ruhsatının neden yenilenmediği konusunda henüz bir açıklama yapmadı. Dolayısıyla, ruhsat yenilenmemesinin Doğu Biga Madencilik'in herhangi bir yasal yükümlülüğe uyumu ile ilişkili olup olmadığı bilinmiyor. Doğu Biga Madencilik bu süreçte yaptığı kamuoyu açıklamalarında Anayasa'ya, kanunlara ve ilgili mevzuata uygun olarak faaliyetlerini sürdürdüğüne özel bir vurgu yapıyor.³⁹³

Türkiye'de Maden Kanunu ve bununla ilişkili mevzuat yatırımcı şirketler lehine sıklıkla değiştiriliyor. Bu değişiklikler yapılırken katılımcı bir süreç işletilmiyor ve uluslararası insan hakları standartlarına uygunluk gözetilmiyor. Ayrıca Türkiye'de, Rehber İlkeler'in kabul edilmesinden bugüne kadar geçen sürede Türkiye mevzuatının uyumluluğunun ele alındığı temel değerlendirme çalışması (*baseline assessment*) da henüz yürütülmedi.

Rehber İlkeler'e göre ulusal mevzuatta uluslararası insan hakları standartları ile çatışan yükümlülüklerin olması durumunda şirketler, uluslararası kabul görmüş insan hakları standartlarına itibar etmeli. Birbiriyle çatışan yükümlülüklerin var olduğu bilinen bir alanda

faaliyet gösteren Doğu Biga Madencilik'in, uluslararası kabul görmüş insan hakları standartlarına itibar edeceğine dair bir taahhüdü/politikasına çalışmamız sırasında rastlanmadı.

Alamos Gold Holdings B.V.

Çevrimiçi şekilde erişilebilen Hollanda şirket sicil kayıtlarına göre Alamos Gold Holdings B.V.'nin şirket merkezi Amsterdam'da yer alıyor.³⁹⁴ Çalışmamız kapsamında Alamos Gold Holdings B.V.'nin kurumsal web sayfası ise tespit edilemedi. Bu nedenle insan haklarına dair şirket taahhütlerini bu çalışmada değerlendiremedik.

Alamos Gold Inc.

2010 yılında Doğu Biga Madencilik'in hissedarları arasına katılan Kanada'lı Alamos Gold,³⁹⁵ bu bölümün giriş kısmında özetlendiği gibi, 2017 yılı ortasında şirketin tek ortağı oldu. Her ne kadar Alamos Gold Haziran 2018'de hisselerinin tamamını Alamos Gold Holdings Coöperatief U.A.'ya devretmiş olsa da Alamos Gold Holdings Coöperatief U.A.'nın tek hissedarı yine Alamos Gold.

Veri toplama süreci öncesinde, 10 Eylül 2021 tarihinde diğer ilgili şirketler ve bankalar için olduğu gibi Alamos Gold ile paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.³⁹⁶

İnsan hakları politikası

Alamos Gold'un kurumsal web sayfasında insan hakları politikası³⁹⁷ yayımlanıyor. İnsan hakları politikası Uluslararası İnsan Hakları Yasası³⁹⁸ (*International Bill of Human Rights*) ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün İşyerinde Temel İlke ve Haklar Bildirgesi'ne (*International Labour Organization's Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*) atıfta bulunuyor.

İnsan hakları politikasında, politikanın Rehber İlkeler, Güvenlik ve İnsan Hakları için Gönüllü İlkeler (*Voluntary*

Principles on Security and Human Rights) ile Dünya Altın Konseyi'nin (World Gold Council) Sorumlu Altın Madencilik İlkeleri (*Responsible Gold Mining Principles*) ve İhtilafsız Altın Standardı (*Conflict-Free Gold Standard*) dikkate alınarak şekillendiği özel olarak belirtiliyor. Ancak, Rehber İlkeler'de şirketlerin insan haklarına saygı sorumluluğu bakımından özel bir yere sahip olan insan hakları durum tespit sürecinden insan hakları politikasında bahsedilmiyor.

İnsan hakları politikasında tedarikçiler ve iş ortaklarının Alamos Gold'un insan hakları taahhüdünü paylaşmalarının ve insan haklarına saygıyı destekleyen ve sürdüren politika ve süreçleri uygulamaya koymalarının beklendiği ifade ediliyor. Ayrıca, Alamos Gold'un insan haklarına yönelik taahhüdünün yükleniciler, tedarikçiler ve iş ortakları tarafından paylaşılmasının çalışma şartı olarak talep edildiği belirtiliyor.

İnsan hakları politikası, Alamos Gold'un en üst seviyesi tarafından

onaylanmamış. Kurumsal web sayfasında yer alan "CEO'muzun mesajı"nda³⁹⁹ insan haklarına saygı gösterme taahhüdünden bahsedilmiyor.

İnsan hakları politikasında politikanın tüm personele, ticaret ortaklarına ve/veya yatırımcılar, potansiyel olarak etkilenen paydaşlar gibi diğer ilgili taraflara iletildiğine dair bir açıklama yok. Ancak, 2020 ESG Raporu'nda politikanın çalışanlara iletildiği belirtiliyor.⁴⁰⁰

Alamos Gold'un tüm şirket politikaları şirketin kurumsal web sayfasında yer almadığı için diğer şirket politikaları ve iş süreçleri ile insan hakları politikasının tutarlı olup olmadığı konusunda bir karşılaştırma yapamadık. Ancak, kurumsal web sayfasındaki dokümanlardan biri olan 2019 ESG Raporu'nda Kirazlı Projesi için oluşturulduğu belirtilen Paydaş Danışma Komitesi'nin (*Stakeholder Advisory Committee*) fotoğrafına yer verildiğini gördük.⁴⁰¹ Buna göre, komitenin tamamı orta yaş üzeri erkek. Bu, insan

hakları politikasındaki "kadınların güçlendirilmesi" taahhüdü ile çelişiyor.

İnsan hakları politikasında iş ortaklarıyla yapılan sözleşmelerde insan hakları maddesi olduğu şeklinde bir açıklama yok ama Tedarik Zinciri Politikası'nda⁴⁰² bu politikanın sözleşmelerin bir parçası olduğu yazılı.

İnsan hakları durum tespit süreci

2020 ESG Raporu'nda yer alan "Yerel Toplum Katılımı, Etki Değerlendirme-leri ve Kalkınma Programlarıyla ilgili Operasyonlar" başlıklı tablodan⁴⁰³ Alamos Gold'un hiçbir projesi için insan hakları durum değerlendirme sürecinin bulunmadığı anlaşılıyor. Bu tabloda Alamos Gold'un sosyal etki değerlendirmesi sürecinin olduğu ve bu değerlendirmenin kamuya paylaşıldığı belirtiliyor. Ancak, sosyal etki değerlendirmeleri Rehber İlkeler'de tanımlanan insan hakları durum tespit sürecini karşılamıyor. Ayrıca, Alamos Gold'un kurumsal web sayfasında Kirazlı Projesi için yapılmış bir sosyal etki değerlendirmesi raporu yok. Kurumsal web sayfasında sadece ÇED raporu⁴⁰⁴ ile Ekonomik Katkı Değerlendirmesi⁴⁰⁵ bulunuyor.

Aynı ESG Raporu'nda "Yerel Topluluklar üzerindeki Önemli Mevcut ve Olası Olumsuz Etkiler" başlıklı bir tablo daha bulunuyor.⁴⁰⁶ Böyle bir tabloya yer verilmesi, faaliyetlerin insan hakları üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesine yönelik bir çerçevenin olabileceğini düşündürse de tablo içeriği, eğer varsa böyle bir çerçeve insan hakları üzerindeki olumsuz etkilerinin tespiti bakımından Rehber İlkeler ile uyumlu değil. Bahsedilen bu tabloda Alamos Gold'un dünya genelindeki tüm projeleri sekiz olumsuz etkiye göre değerlendiriliyor. Buna ilaveten Türkiye'deki üç proje⁴⁰⁷ de sanki tek bir projeymiş gibi bir arada değerlendiriliyor. Hem dünya genelindeki tüm projelerin aynı olumsuz etkilere göre

değerlendirilmesi hem de Türkiye'deki projelerin birleştirilerek değerlendirilmesi her bir projenin taşıdığı/taşıyabileceği öznel durumların göz ardı edildiğini gösteriyor. Bu durum Rehber İlkeler'deki insan hakları durum tespit sürecinin temel mantığına aykırı.

Söz konusu tabloya göre Türkiye'deki projelerin mevcut ve/veya olası herhangi bir olumsuz etkisi bulunmuyor. Buna karşın, bu çalışmamızın Kirazlı Projesi'nin insan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini ele aldığı "Olumsuz insan hakları ve çevresel etkiler" başlıklı kısmında çok farklı bir tablo ortaya çıkıyor.

Bu olumsuz insan hakları ve çevresel etkiler konusunda ise Alamos Gold insan hakları politikasında ifade edilen aksine paydaşlarla diyalog içinde olmuyor. İnsan hakları politikasında "ilgili tüm paydaşlarla istişare içerisinde olunmasını sağlamak" ve "iç ve dış paydaşlarla devam eden diyalog" gibi ifadeler yer alıyor; fakat, bu Kirazlı Projesi'ndeki fiili durumda söz konusu değil.

2020 ESG Raporu'nda Kirazlı Projesi ile ilgili olarak "Yanlış bilgiler üzerine kurulan büyük bir sosyal medya kampanyası, ulusal ilgiye ve Türkiye'deki Kirazlı projesine karşı protestolara yol açtı. Ancak Kirazlı yerel halkı, projeyi ve dünya standartlarında bir altın madeni inşa etme çabalarımızı desteklemeye devam ediyor" ifadesine yer veriliyor.⁴⁰⁸ Bu ifadenin kendisi Alamos Gold'un sadece 'yerel halkı' paydaş olarak tanımladığını gösteriyor. Halbuki yukarıda gösterilen Tablo 15'te Türkiye'de bir arada değerlendirilen projeleri için şirketin paydaş haritalamaya dayalı paydaş katılım planlarının olduğu belirtiliyor.

Protesto çağrılarının Çanakkale Belediyesi ve Çanakkale'deki sivil toplum aktörleri tarafından yapıldığı göz

önüne alındığında "yerel halk"ın da şirket tarafından sınırlı bir şekilde ele alındığı anlaşılıyor. Bu sınırlı yaklaşım, geniş paydaş kesimini dışlıyor ve insan hakları politikasındaki istişare ve diyaloga dair beyanlarla çelişiyor.

Öte yandan, diyalog ile ilgili olarak yine 2020 ESG Raporu'nda yer alan açıklamalardan, paydaş diyalogunun sadece mahalle muhtarlarından oluşan Paydaş Danışma Komitesi'yle kurulduğu, bunun da ayda bir defa yapılan toplantılar şeklinde olduğu görülüyor.⁴⁰⁹ Bu komitenin tamamının orta yaş üstü erkekten oluşması ve mahalle muhtarları ile sınırlı olması karşısında, kadınlar gibi şirket faaliyetlerinin olumsuz etkilerinden en fazla etkilenenlerin ve hak savunucuları gibi daha geniş bir paydaş grubunun "diyalogun" dışında bırakıldığı sonucuna ulaşıyor. Bu çalışma kapsamında görüşülen belediye, kent konseyi ve yerel derneklerin kendileri ile diyalog kurulmadığını belirtmesi de bu sonucu doğruluyor.

Olumsuz insan hakları etkilerini düzeltmeyi sağlayacak süreç

2020 ESG Raporu'na göre Alamos Gold'un bir şikâyet mekanizması var.⁴¹⁰ Bu bilgiye sadece ESG Raporu'nda rastlanıyor, şirket politikalarında böyle bir mekanizmadan bahsedilmiyor. ESG Raporu'nda bu sürecin nasıl işlediğine dair bir bilgi veya yönlendirme bulunmuyor. Raporun son sayfasında yer alan iletişim bilgileri arasında şikâyet mekanizmasının iletişim bilgileri yok.⁴¹¹ Burada yer alan iletişim kişilerinden "sürdürülebilirlik iletişim kişisi"nin şikâyetlerle ilgilendiği düşünülebilir. Ancak, bu iletişim kişisinin ismi belirtilmesine rağmen, verilen e-posta adresi genel bir e-posta adresi. Halbuki, Tedarik Zinciri Politikası'nda tedarik zinciri için bir şikâyet mekanizması oluşturulmuş ve politika metninde her ülke için ayrı bir iletişim bilgisi belirlenmiş. Tedarik zinciri için

tasarlanan bu yapı, paydaşların şikâyetleri için tasarlanmamış. Diğer taraftan Alamos Gold, yukarıda belirtildiği gibi Dünya Altın Konseyi Sorumlu Altın Madenciliği İlkeleri'nin imzacısı. Bu ilkeler de bir şikâyet mekanizması oluşturulmasını öngörüyor.⁴¹²

**YUSUFELİ
BARAJI VE HES
PROJESİ**

Yusufeli Barajı inşaatı (2019).
Fotoğraf: Ekin Çekiç

Kronoloji

- 1962** Yusufeli Barajı ve HES Projesi planlandı.
- 1982** Planlanan projenin "Çoruh Havzası Kalkınma Planı" kapsamında master planı hazırlandı. Çoruh Havzası Kalkınma Planı kapsamında tasarlanan 9 barajdan Muratlı Barajı 2005, Borçka Barajı 2007, Deriner Barajı 2013 ve Artvin Barajı 2015 yıllarında işletmeye alındı.
- 1986** Projenin fizibilite raporu yayımlandı.
- 1997** Yusufeli sakinleri ve yerel sivil toplum aktörleri Yusufeli İlçesini Güzelleştirme, Yaşatma ve Kültür Varlıklarını Koruma Derneği'ni kurdu.
- 26 Eylül 2001** Projenin iptal edilmesi için Yusufeli İlçesi Koruma ve Güzelleştirme Derneği, Yusufeli Belediyesi ve Yusufeli Kılıçkaya Belediyesi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına başvuruda bulundu.
- 19 Şubat 2002** Bakanlık derneğin ve belediyenin başvurusunu reddetti.
- Ağustos 2006** Hükümet barajı uluslararası finansmanlarla yapmaktan vazgeçtiğini, devlet finansmanı ile yapacağını açıkladı.
- 24 Nisan 2008** Artvin İli Yusufeli İlçesinin Merkezini Değiştirmesi Hakkındaki Kanun çıkarıldı.
- 31 Temmuz 2012** İhalenin ardından projenin iptali için açılan dava 2008 yılında çıkarılan Artvin İli Yusufeli İlçesinin Merkezini Değiştirmesi Hakkındaki Kanun gerekçe gösterilerek davanın yeniden yerleştirme kararından dört yıl sonra açılması sebebiyle mahkeme tarafından reddedildi.
- 13 Ağustos 2012** Proje için açılan ihaleyi Limak-Cengiz-Kolin'in oluşturduğu LCK Yusufeli Adi Ortaklığı kazandı.
- 22 Ekim 2012** Yusufeli Barajı ve HES Projesi sözleşmesi dönemin Orman ve Su İşleri Bakanı Veysel Eroğlu ile Limak Holding Yönetim Kurulu Başkanı Nihat Özdemir tarafından imzalandı.
- 26 Şubat 2013** Projenin temel atma töreni gerçekleştirildi.

Yusufeli'nde planlanan baraj ve HES projesi, Artvin ilinin 40 km güneybatısında ve Yusufeli ilçesinin 10 km akış aşağısında yer alıyor. 275 metre yüksekliğinde ve 2,2 milyar metreküp su depolama kapasitesine sahip olacak proje, dünyanın en büyük üçüncü ve Türkiye'nin en büyük barajı olarak tanıtılıyor.⁴¹³ Proje tamamlandığında 3.219 hektarlık alanın sular altında kalacağı⁴¹⁴ belirtiliyor. Sular altında kalacak bu alan Yusufeli ilçe merkezinin ve üç köyünün tamamını, on altı köyün ise bir kısmını kapsıyor.⁴¹⁵ Baraj inşaatının sona ermesiyle ilçe merkezi ve köyler dahil olmak üzere on binlerce kişinin yerinden edileceği, tarım arazilerinin tamamının yok olacağı⁴¹⁶ öngörülüyor.

Deriner Barajı'nın temeli atılırken Yusufeli'ne de baraj yapılacağı duyurulması sonrasında Yusufeli sakinleri ve yerel sivil toplum aktörleri Yusufeli İlçesini Güzelleştirme, Yaşatma ve

Kültür Varlıklarını Koruma Derneği'ni kurdu.⁴¹⁷ Dernek, Enerji Bakanlığı ve Devlet Su İşleri'ne karşı dava açtı, geniş çaplı mitingler düzenledi, uluslararası sivil toplum kuruluşları ile birlikte barajın çevresel ve sosyal etkilerine dikkat çektikleri baraj karşıtı kampanyalar yürüttü. Danıştay'da açtıkları davada projenin iptaline karar verilse de bu karar üst mahkeme tarafından bozuldu. Ancak, yürüttükleri mücadele sonucunda İsveç ve Fransız şirketleri ile Doğu İnşaat'ın oluşturduğu konsorsiyum projeden çekildi. 2006 yılında hükümet, barajı uluslararası finansmanla yapmaktan vazgeçtiğini, devlet finansmanı ile yapacağını açıkladı.⁴¹⁸

2012 yılındaki yeni ihalenin ardından projenin iptali için yörede yaşayan halk ve Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği tarafından tekrar dava açıldı. Mahkeme 2008 yılında çıkarılan

Artvin İli Yusufeli İlçesinin Merkezinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun'u gerekçe göstererek davanın yeniden yerleştirme kararından dört yıl sonra açılması sebebiyle davayı reddetti.⁴¹⁹

2013 yılında gerçekleşen temel atma töreninde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, canlı bağlantıda Lİmak İnşaat'ın Yönetim Kurulu Başkanı Nihat Özdemir'e projenin bitirilme süresi için "7 yıl size yakışmaz. Başbakanın talebi var." dedi ve "Bunu ne kadar daha geri çekip süratle bitireceğiz?" diye sordu. Özdemir'in belirttiği 2 yıl 9 aylık süre içinse "O zaman mevsim koşulları iyi olmaz. 29 Mayıs 2018'de mevsim koşulları baharla Artvin'de bir başka olur. Açılışını tüm çevre düzenlemesiyle bitirelim." dedi.⁴²⁰

Raporu hazırladığımız dönemde inşaat aşaması tamamlanan barajda henüz su tutma aşamasına geçilmedi.⁴²¹ Proje faaliyete geçtikten sonra Yusu-

feli ilçesinin merkezi tamamen sular altında kalacağından Yusufeli'nde yaşayanlar da yeni yerleşim yerine yerleştirilecek; ancak bu sürecin kültürel, ekonomik, sosyal, çevresel anlamda pek çok olumsuz insan hakları etkisine neden olacağı öngörülüyor. Bununla birlikte, barajın inşaatı sırasında işçiler kötü koşullarda çalışmaya devam etti ve bu süreçte pek çok iş cinayeti meydana geldi. Aynı zamanda, COVID-19 sürecinde de inşaat alanında pandemiyi önleyecek herhangi bir önlem alınmadı.

Olumsuz İnsan Hakları ve Çevresel Etkiler

Yeniden yerleştirme ve inşaat süreçlerinin iyi planlanmaması ve yönetilmemesi

Yusufeli, geçmişte de farklı nedenlerle altı kez yer değiştirmiş ve baraj projesinin faaliyete geçmesiyle ye-

Yusufeli ilçe merkezi (sağda) ve yeni yerleşim (solda) (2019).
Fotoğraf: Ekin Çekiç

dinci kez bulunduğu yerden başka bir bölgeye taşınacak olan bir ilçe. Yusufeli Barajı ve HES Projesi için ilçe merkezi ve tamamen ya da kısmi olarak su altında kalacak; köyler dahil olmak üzere 8 bin 640 hektar alanın kamulaştırılacağı ve yerinden edilen 3 bin 78 kişinin hak sahibi olarak devlet tarafından iskan edileceği belirtiliyor.⁴²² Kamulaştırma süreci DSİ, konut inşası ise TOKİ sorumluluğunda yürütülüyor. Yusufelililer, kamu kurumlarının bu süreçlerin planlanması ve yürütülmesini şeffaf ve katılımcı bir şekilde yürütmediğini belirtiyorlar.⁴²³ Birbirinden farklı işlerden oluşan ancak zincirleme bir bütün olan baraj yapımı ve yeniden yerleştirme çalışmaları süreçlerinin iyi planlanmaması ve yönetilmemesi⁴²⁴ baraj yapım sürecinde Yusufelililerin geçim kaynakları, sağlıkları ve güvenliği üzerinde de olumsuz etkilere neden oluyor.

Tarihi ve kültürel mirasın sular altında kalacak olması

Yusufeli, tarih boyunca farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış bir ilçe. İlçede pek çok önemli tarihi ve kültürel eser, yapı yer alıyor. Ersin Türk ve Aygün Erdoğan, Yusufeli üzerine yaptıkları çalışmada özellikle 9-11. yüzyıl arasında Gürcistan prenslerinin Yusufeli'nde hüküm sürdüğünü ve bu süreçte birçok kilise ve manastır inşa ettirdiklerini anlatıyorlar.⁴²⁵ Manastırların ve kiliselerin yanı sıra ilçede yine aynı yüzyıllarda inşa edilen irili ufaklı otuza yakın gözetleme kulesi ve kale de bulunuyor.⁴²⁶ Yusufeli Barajı ve HES Projesi'nin faaliyete geçip şehrin sular altında kalmasıyla şehirdeki tarihi ve kültürel miras ortadan kalkacak.⁴²⁷

Geçim kaynaklarının değişmesi

Yusufeli'nde baraj inşaatının tamamlanması ile halkın temel geçim kaynakları olan seracılık, çeltik tarımı, sebze ve meyveciliğin zarar görmesi bekleniyor. İnşaatın devam ettiği

sürede de baraj ve viyadük inşaatının tozlarının tarımsal üretime, sebze ve meyve üretimine önemli hasarlar verdiği belirtiliyor.

2000 yılında yayımlanan Yusufeli İlçesi Tarımsal Fizibilite Raporuna göre, Yusufeli Barajı ve HES Projesi faaliyete geçtikten sonra bölgede tarım yapılabilecek arazi kalmayacağı ve hayvancılık faaliyetinin sona ereceği öngörülmüyor.⁴²⁸ Yusufeli İlçe Tarım Müdürlüğü yaptığı resmi araştırmayla da bölgedeki zeytin üretiminin yüzde 86'sının, çeltik tarımının yüzde 75'inin, seraların yüzde 95'inin ve meyve ağaçlarının yüzde 69'unun sular altında kalacağını ortaya koyuyor.⁴²⁹

İklimsel ve çevresel etkiler

Çoruh havzası, baraj ve HES inşaatlarından en çok etkilenen havzalardan biri. Yusufeli Barajı ve HES Projesi de Çoruh nehri üzerinde planlanan sıralı barajlardan. Hatta, havzasında suyu en fazla tutacak baraj olması nedeniyle de bu sıralı barajlar arasında önemlisi. Çoruh Vadisi, dünyanın biyolojik çeşitlilik açısından en zengin bölgesi olan Kafkasya Sıcak noktasının içinde yer alıyor.⁴³⁰ Pek çok endemik türün bulunduğu vadinin ılıman kuşak ormanlarını Doğal Hayatı Koruma Vakfı korumada öncelikli 200 bölgeden biri ilan etti.⁴³¹ Halihazırda işletmeye alınmış barajlarla birlikte Yusufeli Barajı ve HES Projesi'nin faaliyete geçmesi sonucunda bölgedeki ekolojik zenginliğin ortadan kalkacağı öngörülmüyor. Dolayısıyla, yerleşim yerleri ve tarım alanları sular altında kalırken yerel iklim de değişecek.

Baraj inşaatının çevre ve sağlık üzerindeki olumsuz etkileri

Yeniden yerleştirme ve inşaat süreçlerinin iyi planlanmaması ve yönetilmemesi sonucunda baraj inşaatı yeniden yerleşim yerleri tamamlanmadan –diğer bir ifadeyle barajdan etkilenen yerleşim yerleri taşınmadan– baş-

Yusufeli ilçe merkezi (2020).
Fotoğraf: Ekin Çekiç

ladı, baraj inşaatı devam ederken de yeni yerleşim yeri için viyadük yapımı başladı. Tüm bu süreçlerin iç içe geçmesi sonucunda Yusufelililer günlük yaşamlarını baraj ve viyadük inşaatı ile bir arada sürdürüyor. Yusufeli İlçesini Güzelleştirme, Yaşatma ve Kültür Varlıklarını Koruma Derneği Başkanı Recep Akyürek bu durumu şu şekilde özetliyor: "Bu vadi boyunca iki taraflı yol çalışması, yukarıda yeni ilçe kazısı, aşağıda baraj kazısı, İspir tarafında yol ve barajlar kazısı. Bildiğin tozun, dumanın ortasında, bizi boğdular."⁴³² Yusufelililer COVID-19 öncesi dönemde de Yusufeli'nde maskesiz yaşamının mümkün olmadığını vurguluyorlar.⁴³³

Yusufelililerin günlük yaşamlarını baraj ve viyadük inşaatıyla bir arada sürdürüyor olması, çeşitli olumsuz etkileri ve riskleri barındırıyor: "İş

makinelere almış başını gidiyor şehrin göbeğinden. İnsanlar, koca koca çocukları dahi, anneler babalar ellerinden tutup okula götürüyor. Allah korusun çocuğum bir makinenin, iş makinesinin altında kalacak endişesiyle. Sadece trafik sorunu değil, ciddi anlamda çevre problemimiz, sağlık problemimiz, hava problemimiz var. Arabayı yıkatıyorsun, yarım saate, bir saate arabayı toz kaplıyor. Evini siliyorsun, yine yarım saate, bir saate evde yine aynı toz oluyor. Balkonlarda insanlar oturamıyorlar. Aldığımız nefes zehir. Evet, kısa vadede biz bunu algılayamıyor olabiliriz. Ama uzun vadede insanların, Yusufeli halkının hayatının son 10 yılını alıyorlar elimizden. Bitkilerde bunu çok ciddi anlamda görüyoruz. %100 verim aldığımız meyvelerde, sebzelerde şu an o oran %20-30'lara kadar düştü. Sebebi hava kirliliği."⁴³⁴

Yusufeli İlçe merkezi (2020).
Fotoğraf: Ekin Çekiç

Şantiyede işçiler arasında pandemi vakaları artınca işçilerin şantiye dışına çıkmaları yasaklandı. Vakaların artışına karşı işçiler şantiyenin kapatılıp herkesin evine gönderilmesi önerisinde bulundu; ancak bu önerileri dikkate alınmadı.

Viyadük çalışmaları sırasında vinçlerin evlerin balkonlarına girdiğinden de bahsediliyor.⁴³⁵ Ayrıca, projenin inşaatına malzeme sağlamak amacıyla kurulan beton santrali ve taş ocaklarının olduğu bölgede ise plastik malzemeler, pet şişeler, işçi elbiselerinin gölet üzerinde bir tabaka oluşturarak kirlilik yarattığı belirtiliyor.⁴³⁶

Anlamli istişare süreci ve bilgi edinme

Yusufeli Barajı ve HES Projesi'nin başlangıcından beri STK'lar ve yörede yaşayan halk ile anlamli bir istişare süreci gerçekleşmedi; halka proje ve yeni yerleşim yeri hakkındaki gelişmeler açıkça aktarılmadı.⁴³⁷ Yusufelilerin aktardıklarından, istişare süreçlerinde şirketin bir varlığı olmadığı, gerekli durumlarda belediye başkanı aracılığı ile dolaylı iletişim kurulduğu anlaşılıyor.⁴³⁸

Çalışma koşulları ve COVID-19

Yusufeli Barajı ve HES Projesi'nin inşaatındaki kötü çalışma koşulları, iş cinayetlerinin gerçekleşmesine neden oluyor. Bu çalışma koşullarına COVID-19 pandemisinin getirdiği kısıtlamalar ve sorunlar da eklendiğinde inşaatçı çalışan işçiler daha fazla olumsuz etkiyle karşı karşıya bırakılıyorlar.

Basın taramasından derlenen veriye göre, 2017 yılında baraj inşaatındaki demirleme çalışması sırasında 30 metre yükseklikten geçen hava hattı sepetinden bir işçi aşağı düştü ve hayatını kaybetti.⁴³⁹ Bu sırada hava hattı sepetine çarpan üç işçi yaralandı.⁴⁴⁰ 2019 yılında konkasör ustası, konkasörde temizlik yaptığı sırada elbisesini makinenin kapması sonucu hayatını kaybetti.⁴⁴¹ 2020 yılı Temmuz ayında baraj inşaatında meydana gelen heyelan ve taşkın sonucunda şantiye çalışanlarından bir kişi hayatını kaybetti.⁴⁴² Şantiyede çalışan işçiler, şirketin şantiyedeki tıkanan menfezleri açmayı ihmal etmesi sonucunda heyelan ve taşkın felaketinin meydana gelerek iş cinayetine sebep olduğunu açıkladılar.⁴⁴³ Aynı yılın Ekim ayında baraj gövdesi inşaatında çalışan bir işçi, hava hattıyla kaldırılan kalıbın iskeleyle çarpması sonucu iskeleden aşağı düştü ve hayatını yitirdi.⁴⁴⁴ 2021 yılı Haziran ayında köyler ve yeni şehir merkezi arasında yapılan viyadüğün inşaatı sırasında viyadüğün ayağından düşen bir işçi yaşamını kaybetti.⁴⁴⁵ Benzer şekilde, 2021 yılının Ağustos ayında da viyadük inşaatı sırasında viyadükten düşen başka bir işçi hayatını kaybetti.⁴⁴⁶

COVID-19 pandemisinin başlamasından sonra baraj inşaatında işçilerin sağlığı için herhangi bir önlem alınmadı. Baraj inşaat faaliyeti sağlıklı koşullarda devam etti. 2020 yılı Ağustos ayında Yusufeli Barajı inşaatında çalışan işçiler arasında pandemi vakalarının artması üzerine bir dizi yeni önlemler alındı.⁴⁴⁷ Bu önlemlerle işçilerin çalışma ve yaşam koşulları pandemi şartlarına uyumlu hâle getirilmedi; aksine işçilerin yaşamlarını kısıtlayan kararlar verildi. Örneğin, şantiyede işçiler arasında pandemi vakaları artınca işçilerin şantiye dışına çıkmaları yasaklandı.⁴⁴⁸ Vakaların ar-

Yusufeli Barajı şantiyesi (2019).
Fotoğraf: Ekin Çekiç

tışına karşı işçiler şantiyenin kapatılıp herkesin evine gönderilmesi önerisinde bulundu; ancak bu önerileri dikkate alınmadı. Şantiye dışına çıkmaları yasaklanan işçiler, pandemi dönemindeki bu çalışma koşullarına karşı iş bırakma eylemi gerçekleştirdiler.⁴⁴⁹

İnsan Haklarına Dair Şirket Taahhütleri

Dünyanın en büyük üçüncü, Türkiye'nin en büyük barajı olarak tanıtılan Yusufeli Barajı Limak İnşaat, Cengiz İnşaat ve Kolin İnşaat'ın oluşturduğu LCK Yusufeli Adi Ortaklığı tarafından inşa ediliyor.

LCK Yusufeli Adi Ortaklığı

Çalışmamızın veri toplama sürecinde Yusufeli Barajı'nı inşa eden LCK Yusufeli Adi Ortaklığı'nın kurumsal web sayfasını tespit edemedik. LCK Yusufeli Adi Ortaklığı'nı oluşturan şirketlerin kendi kurumsal web sayfalarında sadece Yusufeli Barajı hakkındaki ge-

nel teknik bilgilere rastladık.⁴⁵⁰ Sonuç olarak, LCK Yusufeli Adi Ortaklığı'nın insan haklarına dair taahhütlerini bu çalışmada değerlendiremedik.

Veri toplama süreci öncesinde 10 Eylül 2021 tarihinde ilgili tüm şirketler ve bankalarla anket sorularını paylaştık. Ancak, LCK Yusufeli Adi Ortaklığı'nın kurumsal web sayfası olmadığından iletişim bilgilerini tespit edemedik. Bu sebeple de anket sorularını şirket ile paylaşamadık. Bunun yerine, anket sorularımızı, LCK Yusufeli Adi Ortaklığı'nı oluşturan Limak İnşaat, Cengiz İnşaat ve Kolin İnşaat'a gönderdik.

Limak İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.

LCK Yusufeli Adi Ortaklığı'nı oluşturan Limak İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Limak İnşaat); inşaat, turizm, çimento, altyapı ve enerji yatırımları, enerji taahhüt, havacılık ve gıda alanlarında faaliyetlerini sürdüren Limak Şirketler Grubu'nun temellerini atan şirket.⁴⁵¹

Veri toplama süreci öncesinde, 10 Eylül 2021 tarihinde diğer ilgili şirketler ve bankalar için olduğu gibi Limak İnşaat ile paylaşılan anket sorularına yanıt alamadık.⁴⁵²

İnsan hakları politikası

Limak İnşaat'a ilişkin bilgilere Limak Şirketler Grubu'nun kurumsal web sayfasından⁴⁵³ eriştik. Şirketin kurumsal web sayfasında farklı konulara dair birçok şirket politikası paylaşılıyor⁴⁵⁴; ancak bunlar arasında insan hakları politikası bulunmuyor. Şirketin kurumsal web sayfasında yer alan yönetim kurulu mesajında da insan haklarına saygı gösterme sorumluluğuna dair bir atıf yok.⁴⁵⁵

Çalışmamız sırasında Limak İnşaat'ın bağlı olduğu Limak Şirketler Grubu'nun 2014 yılında Küresel İlkeler Sözleşmesi'ne imzacı olduğunu tespit ettik.⁴⁵⁶ Limak Şirketler Grubu'nun kurumsal web sayfasındaki yönetim kurulu başkanı mesajında ve İş Etiği Kuralları Politikası'nda⁴⁵⁷ da şirketin

Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin 10 ilkesini temel sorumluluğu olarak belirlediğini gördük.

Şirketin kurumsal web sayfasında yer alan İş Etiği Kuralları Politikası, başka şirket politikalarını da içeren bir metin.⁴⁵⁸ Şirketin politika metinlerinde ve sürdürülebilirlik raporunda insan haklarının, eşitlik/ayrımcılık yasağı ve kadının güçlendirilmesi odaklarıyla ilişkili olarak ele alındığını gördük. Şirket değerleri arasında yer alan "fırsat eşitliği" ve bununla bağlantılı olarak "çeşitlilik ve hoşgörü"⁴⁵⁹ ile çalışma ortamına ilişkin ilkeler⁴⁶⁰ haricinde şirketin insan haklarına ilişkin beyan ve taahhütlerini tespit edemedik.

Şirket, "Din, dil, cinsiyet, yaş, etnik köken, fiziksel engeller gibi eşitliğe aykırı görüş ve politikaları, işe alım süreçlerimizin ve çalışanlarımızla ilgili kararların dışında tutarak her türlü ayrımcılığın karşısında durmak" şeklinde tanımladığı fırsat eşitliğini değerleri arasında sayıyor, bunu ayrıca "çeşitlilik ve hoşgörü"⁴⁶¹ ile ilişkilendiriyor.

Çalışma ortamına ilişkin ilkeler ise ağırlıklı olarak iş yaşamında kadının güçlendirilmesi etrafında şekilleniyor. Bu başlıktaki ilkelerden ilk dördü fırsat eşitliği, kadının güçlenmesi, ayrımcılığın önlenmesi ve çeşitlilik-kapsayıcılık ile şiddet, aile içi şiddet ve cinsel dokunulmazlık ihlalinin önlenmesi.⁴⁶²

Şirketin kurumsal web sitesinde şirketin sürdürülebilirlik raporu⁴⁶³ aynı zamanda Küresel İlkeler Sözleşmesi kapsamındaki yıllık ilerleme bildirimi olarak da sunuluyor. Raporun sonunda yer alan ve Küresel İlkeler'in referanslarının rapor içeriğinde nerede bulunduğunu gösteren tabloda insan haklarıyla ilgili iki ilke için raporun on bir farklı sayfası işaret ediliyor.⁴⁶⁴ Bu sayfalara baktığımızda şirket değerleri, çalışma hayatı ve sosyal sorumluluk projelerine değinildiğini tespit ettik.

Şirketin kurumsal web sayfasında yer verilen politikalar ve raporlardaki değerler ve ilkeler sadece şirket çalışanları için öngörülüyor. İş Etiği Kuralları Politikası'nda "Tüm iş birliklerimizde, Limak değer ve ilkelerinin korunmasını esas alırken, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin (UNGC) ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın (UN SDGs) da yaygınlaştırılmasına öncelik veririz."⁴⁶⁵ şeklinde bir ifade yer alıyor. Ancak, çalışanlar dışındaki iş ortakları, tedarikçileri ve şirketin faaliyetleri, ürünleri veya hizmetleri ile doğrudan bağlantılı diğer üçüncü kişilerin de bu değer ve ilkeleri benimsenmesi gerektiği yönünde açık bir ilke veya beklentinin olduğunu tespit edemedik.

Şirketin sürdürülebilirlik raporunda, "tüm şirketlerimizde etik ilkeler ve kuralların tedarikçileri de kapsayacak şekilde tüm değer zincirine aktarılması" ve "tüm tedarikçilerimizde sürdürülebilirlik bakış açısının sağlanması" Limak Şirketler Grubu için belirlenen ortak hedefler arasında sayılıyor.⁴⁶⁶

İnsan hakları durum tespit süreci

Şirketin kurumsal web sayfasında paylaşılan politikalar ve raporlarda olumsuz etkilerin şirket tarafından nasıl ele alındığını tespit edemedik.

Şirketin kurumsal web sayfasında yer alan İş Etiği Kuralları Politikası'nda "Tüm faaliyetlerimizin ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerinin ölçme ve değerlendirmesini yaparak; olumsuzlukları azaltmaya yönelik iyileştirme aksiyonları alır, düzenli olarak uluslararası standartlara uyumlu sürdürülebilirlik raporlarımızı yayımlarız."⁴⁶⁷ şeklinde bir beyan bulunuyor. Buna karşılık faaliyetlerin ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerinin ölçme ve değerlendirmesinin sonuçlarını şirket kurumsal web sayfasında paylaşmıyor.

Şirketin kurumsal web sayfasında

paylaşılan politikalardan bir diğeri ise Paydaş Katılımı ve Öneri/Şikâyet Politikası.⁴⁶⁸ "Limak faaliyetlerinden etkilenen ve etkilenme potansiyeli olan tüm paydaşlar"a yönelik olarak hazırlandığı anlaşılan bu politika metninin içeriğinde ise insan hakları durum tespit süreci gibi olumsuz etkilerin tespit edilmesine yönelik ilkeler ve süreçler net bir şekilde tanımlanmıyor. Örneğin, politika metninde "Tüm paydaşlara, faaliyetlerin toplum, çevre veya yaşam kalitesi üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkiye sahip olduğuna inanılıyorsa yazılı ve/veya sözlü öneri/şikâyette bulunma imkânı tanınır." deniliyor fakat bu başvurunun nasıl yapılacağı belirtilmiyor.

Şirketin kurumsal web sayfasında yer alan Sürdürülebilirlik Politikası'nda⁴⁶⁹ ve şirketin sürdürülebilirlik raporunda "Paydaşların istek ve beklentilerini dikkate alarak, karar alma süreçlerinde paydaş katılımının desteklenmesine

Fotoğraf: Ekin Çekiç

önem vermektedir.⁴⁷⁰ açıklaması yer alıyor. Ayrıca sürdürülebilirlik raporunun "Paydaş İlişkileri" başlığında şirketin kilit paydaşlarını tanımladığı belirtiliyor ve şirketin kilit paydaşlarına yönelik mevcut iletişim platformları ve iletişim sıklığı tablo olarak paylaşılıyor.⁴⁷¹ Paydaş İletişim Platformları olarak adlandırılan tabloya baktığımızda yerel halk, sektörel kuruluşlar/sivil toplum kuruluşları ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ile diyalog süreçlerinin bilgilendirme/aydınlatma temelinde tanımlandığını görüyoruz. Geri bildirim kanallarına dair bir bilgi verilmiyor olması ve tanımlı bir sürecin de bulunmaması burada belirtilen diyalogun tek taraflı olduğu sonucunu ortaya çıkarıyor. Öte yandan, şirket geribildirim kanallarını kullanması gerekmesine rağmen kullanmadığının farkında. Limak Şirketler Grubu için belirlenen ortak hedefler arasında bu farkındalık "dış paydaşlar için geribildirim yönetim sistemlerinin oluşturulması ve düzenli takip edilerek raporlanması" şeklinde belirtiliyor.⁴⁷²

Şirketin sürdürülebilirlik raporunda rapora dahil olan şirketler ve bu şirketlerin üstlendiği projeler belirtiliyor.⁴⁷³ Raporun içeriğinde şirketin farklı projelerine dair değerlendirmeler yer alıyor ve Yusufeli Barajı ve HES Projesi de raporun kapsadığı projeler arasında sayılıyor. Ancak, birçok proje tek başına değerlendirilirken Yusufeli Barajı ve HES Projesi tekil olarak değil, Limak İnşaat'ın üstlendiği diğer projelerle birlikte kümülatif ele alınıyor.⁴⁷⁴ Bu nedenle Yusufeli Barajı ve HES Projesi'ne özgü bir değerlendirme de bulunmuyor.

Şirketin kurumsal web sayfasında sürdürülebilirlik raporuna ilaveten bir Sürdürülebilirlik Envanteri Raporu yer alıyor.⁴⁷⁵ "Söylemden Eyleme" başlıklı bu raporda şirketin 2015-2019 yılları arası dönemdeki performansı SDG'lerin perspektifinden değerlendiriliyor.

Bu rapora dahil olan şirketler ve bu şirketlerin üstlendiği projeler arasında Yusufeli Barajı ve HES Projesi yer almıyor.⁴⁷⁶

Kanun ve standartlara uyum

Şirketin değerleri ve sorumlulukları arasında sayılan "Hukuka Uyum", faaliyet gösterilen tüm ülkelerdeki kanunlara ve uluslararası hukuk kurallarına uymak ve faaliyetlerini tüm bu kanun, kural ve düzenlemelere uygun yürütmek şeklinde tanımlanıyor.⁴⁷⁷

Farklı yargı alanlarındaki kanunlar arasında bir çelişki olması durumunda ise çalışanların şirketin hukuk departmanına başvurularının beklendiği İş Etiği Kuralları Politikası'nda belirtiliyor.⁴⁷⁸ Ulusal mevzuatta uluslararası insan hakları standartları ile çatışan yükümlülüklerin olması durumunda uluslararası kabul görmüş insan hakları standartlarına itibar edileceğine dair açık bir beyan yok.

Cengiz İnşaat ve Sanayi Ticaret A.Ş.

LCK Yusufeli Adi Ortaklığı'nın ortaklarından bir diğeri olan Cengiz İnşaat ve Sanayi Ticaret A.Ş.⁴⁷⁹ (Cengiz İnşaat), Cengiz Holding A.Ş.'nin grup şirketlerinden biri.⁴⁸⁰ 1987 yılında kurulan Cengiz İnşaat baraj, karayolu, demiryolu ve metro ile havalimanı gibi Türkiye'nin büyük altyapı projelerinin çoğunluğunu üstleniyor.⁴⁸¹

Veri toplama süreci öncesinde, 10 Eylül 2021 tarihinde diğer ilgili şirketler ve bankalar için olduğu gibi Cengiz İnşaat ile paylaşılan anket sorularına da yanıt alamadık.⁴⁸²

İnsan hakları politikası

Cengiz İnşaat'ın kurumsal web sayfasında insan hakları politikasına erişemedik. Şirketin kurumsal web sayfasında üç farklı şirket politika belgesi⁴⁸³ paylaşılıyor. Bunlar dışında sürdürülebilirlik raporu ve faaliyet raporu

gibi raporlar/belgeler ise burada yer almıyor.⁴⁸⁴

İnsan haklarına saygı gösterme sorumluluğu şirketin vizyon ve misyonları arasında belirtilmiyor.⁴⁸⁵ Şirket kurumsal web sayfasında yer alan yönetim kurulu başkanının mesajında da insan haklarına saygı gösterme sorumluluğuna bir atıf tespit edemedik.⁴⁸⁶

İnsan hakları durum tespit süreci

Şirketin kurumsal web sayfasında yer alan İş Sağlığı, Güvenliği ve Çevre Politikası'nda⁴⁸⁷ şirket "Çevre ve insan sağlığına gelebilecek tehlikeleri daima önceden belirleyip gerekli önlemleri almak" ve "Faaliyetlerimizin insan ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini minimize etmek" taahhütlerinde bulunuyor. Ancak, belirleme ve olumsuz etkilerin en aza indirgenmesinin nasıl yürütüldüğüne ilişkin herhangi bir bilgiye şirketin web sayfasındaki politikalarda rastlamadık.

Kanun ve standartlara uyum

Şirket, kurumsal web sayfasında yer alan "Vizyon/Misyon" başlığında "Faaliyet gösterdiğimiz tüm alanlarda, yaptığımız işi en iyi şekilde, uluslararası standartlara ve Türkiye'de belirtilen mevzuatlara uygun, eksiksiz hayata geçirmekle, örnek ve öncü olmakla yükümlüüz." beyanında bulunuyor.⁴⁸⁸

Şirketin bu beyanında yer alan uluslararası standartların, uluslararası insan hakları standartları olup olmadığı net değil. Benzer şekilde, ulusal mevzuatta bu uluslararası standartlarla çatışan yükümlülüklerin olması durumunda uluslararası standartlara itibar edileceğine dair şirketin açık bir beyanı da yok.

Kolin İnşaat Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş.

LCK Yusufeli Adi Ortaklığı'nın ortaklarından 1977 yılında kurulan Kolin

İnşaat Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Kolin İnşaat), ulaştırma ve altyapı, tarım ve enerji ile bina, konut ve endüstriyel tesis alanlarında faaliyet gösteren Koloğlu Holding A.Ş.'nin öncü şirketi.⁴⁸⁹

Veri toplama süreci öncesinde, 10 Eylül 2021 tarihinde diğer ilgili şirketler ve bankalar için olduğu gibi Kolin İnşaat ile paylaşılan anket sorularına da yanıt alamadık.⁴⁹⁰

İnsan hakları politikası

Kolin İnşaat'a ilişkin bilgilere Kolin şirketler grubunun kurumsal web sayfasından⁴⁹¹ erişilebiliyor. Şirketin kurumsal web sayfasında paylaşılan şirket politikalarından⁴⁹² biri insan hakları politikası.⁴⁹³

Şirketin insan hakları politikasında, insan haklarının şirket için öncelikli bir konu olduğu belirtiliyor. Şirket insan hakları politikasında yer verilen hususları bir ilke olarak değil, hedef olarak tanımlıyor. Örneğin, "Kolin İnşaat bu politikayla 'İnsan haklarını gözetmeyi ve insana yakışır bir iş ortamı sunmayı, çalışma ortamında çalışanlara sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı sunma konusunda gerekli aksiyonları almayı' hedeflemektedir." deniliyor.

Şirketin insan hakları politikasında Kolin İnşaat'ın "faaliyetlerini Türkiye'nin taraf olduğu Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi'ne⁴⁹⁴ uyumlu olarak devam ettirmeyi" hedeflediği ifade ediliyor.

Şirketin kurumsal web sayfasındaki Sürdürülebilirlik Politikası'nda⁴⁹⁵ yer verilen ilkelerden biri İnsan Hakları Politikası ile yaklaşımını paydaşlarına duyurmak, çalışanlarına ve tedarik zincirine bu anlayışı aktarmak. İnsan Hakları Politikası'nda ayrıca Kolin İnşaat'ın alt işverenler, tedarikçiler ve hizmet sağlayıcılarından insan

haklarına uygun hareket etmelerini beklediği ve herhangi bir aykırılık fark edildiğinde gerekli uyarıların yapılacağı yer alıyor. Şirketin İnsan Hakları Politikası'ndan ayrı bir "Tedarik Zinciri Politikası" da kurumsal web sayfasında paylaşılıyor.⁴⁹⁶ Tedarik Zinciri Politikası'nda şirketin birlikte çalıştığı tedarikçi, alt yüklenici ve hizmet sağlayıcılarından beklentiler sıralanıyor.

Şirketin bir insan hakları politikası olmasına rağmen şirket yönetimi tarafından yapılan açıklamalarda insan haklarına saygı gösterme sorumluluğundan bahsedilmiyor.⁴⁹⁷

İnsan hakları durum tespit süreci

Kolin İnşaat'ın insan hakları politikasında insan hakları durum tespit süreci tanımlanmıyor. Bununla birlikte kurumsal web sayfasında yer alan "Çevre Yaklaşımımız ve Politikamız" başlığında Kolin İnşaat'ın çalışmalarının çevre üzerindeki etkilerini tespit edeceğini ve olumsuz etkileri en aza indirecek her türlü önlemi alacağını beyan ettiğini tespit ettik.⁴⁹⁸

Ancak, şirketin kurumsal web sayfasında sürdürülebilirlik raporu gibi raporlar da yer almadığı için şirketin faaliyetlerinin potansiyel ve mevcut insan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini nasıl ele aldığını çalışmamızda değerlendiremedik. Kurumsal web sayfasında tamamlanan ve devam eden projelere ilişkin açıklamalar bulunsa da bu açıklamaların projelerin teknik yanları ile sınırlı olduğunu tespit ettik.⁴⁹⁹

Bu bağlamda, kurumsal web sayfasındaki Yusufeli Barajı ve HES Projesi ile ilgili açıklama, çalışmamızın insan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini ele aldığımız "Olumsuz insan hakları ve çevresel etkiler" başlıklı kısmında raporladığımız olumsuz etkilerle ilgili bir bilgi içermiyor.⁵⁰⁰

Şirketin hem İnsan Hakları Politikası'nda hem de Sürdürülebilirlik Politikası'nda paydaşların beklentilerini dikate alarak paydaş katılımına önem vermeyi ve paydaşlar ile uzun dönemli ilişki kurmayı önemseyi bir hedef olarak tanımladığını gördük. Fakat, bu çalışma kapsamında görüşülen yerel dernekler, projenin olumsuz etkileri konusunda kendileriyle diyalog kurulmadığını belirtti.

Olumsuz insan hakları etkilerini düzeltmeyi sağlayacak süreç

Şirket çalışmalarının çevre üzerindeki etkilerini tespit edeceğini ve olumsuz etkileri en aza indirecek her türlü önlemi alacağını beyan ediyor olsa da şirketin bu olumsuz etkileri düzeltmeyi sağlamak için nasıl bir süreç oluşturduğuna dair bilgiye erişemedik.

Sürdürülebilirlik, İnsan Hakları ve Tedarik Zinciri Politikalarında bu politikaların güncellenmesinden Sürdürülebilirlik Komitesi'nin sorumlu olduğu belirtiliyor. Kurumsal web sayfasında paylaşılan bilgi ve belgeden bahsedilen komitenin kimlerden oluştuğu veya politikaları güncelleme dışında örneğin şirket içi ve üçüncü kişilerin insan haklarıyla ilgili şikâyet ve bildirimlerini alma ve değerlendirme yetkisine sahip olup olmadığı gibi hususları tespit edemedik.

Kanun ve standartlara uyum

Şirket "Çevre Yaklaşımımız ve Politikamız" alt başlıklı açıklamada ve sürdürülebilirlik, insan hakları ve tedarik zinciri politikalarında yasalara uyum hedefini açıklıyor. Diğer yandan, insan hakları politikasında ise "faaliyetlerini Türkiye'nin taraf olduğu ILO ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uyumlu olarak devam ettirmeyi" hedeflediği ifade ediliyor. Yasaların bu atıf yapılan uluslararası standartlarla çatışan yükümlülüklerin olması durumunda uluslararası standartlara itibar edileceğine dair açık bir beyan yok.

Öneriler

Bu araştırmada neden oldukları hak ihlallerini belgelemek istediğimiz beş farklı maden, enerji ve mega altyapı projesine, iş dünyası-insan hakları ilişkisindeki temel referans metni olan Rehber İlkeler perspektifinden baktık. Amacımız, bu gibi projeleri sadece kalkınma odaklı olarak değil, insan, çevre ve insan hakları odaklılığı ile birlikte düşünmek ve bu projelerden hareketle iş dünyası ve insan hakları başına dair şirket genel eğilimleri hakkında fikir verebilmektir. Araştırma bulguları sivil toplum aktörleriyle birlikte belirlediğimiz beş projeye odaklanıyor olsa da ortaya koyduğu sonuçların Türkiye’de faaliyet gösteren şirketlerin eğilimlerinin geniş bir göstergesi olduğuna inanıyoruz.

Hükümete

Ulusal Eylem Planı: Rehber İlkeler’in BM üyesi ülkelerde etkili ve kapsamlı bir şekilde uygulamaya geçirilmesini teşvik etmekle görevlendirilen BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin Çalışma Grubu⁵⁰¹ 2016 tarihli rehberinde⁵⁰² ulusal eylem planlarının (*national action plans*) Rehber İlkeler’in uygulanmasını teşvik etmek için önemli bir araç olabileceğini belirtiyor ve devletlere bir ulusal eylem planı hazırlaması tavsiyesinde bulunuyor. Araştırma bulgularımızın yayımlandığı tarih itibarıyla 30 ülke iş dünyası ve insan hakları alanında ulusal eylem planı geliştirdi, 15 ülke ise hazırlık çalışmalarını sürdürüyor.⁵⁰³

Ulusal eylem planının geliştirilmesi, devletlere, Rehber İlkeler dahil olmak üzere iş ve insan hakları bağlamındaki standartları içeren uluslararası ve bölgesel rehberlerle uyumun ve uygulanmasının kapsamını ulusal düzeyde gözden geçirme, boşlukları ele alma ve atılması gereken adımları belirleme fırsatı sunar.

İş dünyası ve insan hakları bağlamı Türkiye’nin açıkladığı insan hakları eylem planlarında bir başlık olarak yer almıyor. Hükümet, insan haklarına ilişkin eylem ve planlarını iş dünyası başını içerecek şekilde ele almalı ve gecikmeksizin bir ulusal eylem planı hazırlama niyetini açıklamalıdır.

Yasal ve düzenleyici önlemler: Devletler, koruma yükümlülüğü uyarınca, kendi sınırları ve/veya yetki alanındaki herkesi şirketler de dahil olmak üzere üçüncü tarafların insan hakları ihlallerinden korumalıdır. Rehber İlkeler’e göre devletlerin koruma yükümlülüğünü yerine getirebilmeleri için bir dizi yaklaşımı kullanmaları gerekir. "Bir dizi yaklaşım" Rehber İlke 3’ün açıklayıcı yorumunda, "şirketlerin insan haklarına saygı göstermesini teşvik etmek için -ulusal ve uluslararası, zorunlu ve gönüllü- akıllı önlemler karışımını düşünmesi gerektiği" olarak detaylandırılıyor.

Devletin koruma yükümlülüğü, zaruri olarak ulusal düzeyde yasal ve düzenleyici önlemlerin alınmasını içerir. Özellikle son 5 yılda giderek artan

sayıda devletin "akıllı önlemler karışımı"nın (*smart mix of measures*) ulusal-zorunlu yönüne karşılık gelen, şirketlerin insan haklarına saygı sorumluluğunu ele alan ulusal yasaları kabul ettiği görülüyor. Bu çerçevede, Türkiye de öncelikle mevzuatın Rehber İlkeler'de çerçevesi çizilen insan haklarına saygı gösterme yükümlülüğüne uygun olduğunu temin etmelidir. Ayrıca, şirketlerin faaliyetleri boyunca insan haklarına saygı göstermesi beklentisini açıkça ortaya koymalı, buna ilişkin yasal ve düzenleyici önlemleri almalıdır. Bu yasal ve düzenleyici önlemler, şirketleri insan hakları özen yükümlülüğünü yerine getirmeleri için teşvik etmeli ve yol gösterici mekanizmaları içermelidir. Alınacak yasal ve düzenleyici önlemler, öncelikle ve özellikle kamu iktisadi teşekküllerini, kamu-özel ortaklıklarını, ihracat kredileri ile kamu ihalelerini kapsamına almalıdır.

Ulusal Temas Noktası: Türkiye, OECD Çokuluslu Şirketler Rehberi'ne taraftır ve bunun bir yükümlülüğü olarak Ulusal Temas Noktası (*National Contact Point*) oluşturmuştur.⁵⁰⁴ Bir şikâyet mekanizması olan Ulusal Temas Noktası, OECD Çokuluslu Şirketler Rehberi'nin uygulanmasına ilişkin ortaya çıkan ihlal başvurularını ele almakta ve sonuçlandırmaktadır.

OECD Çokuluslu Şirketler Rehberi, şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu çerçevesi bakımından Rehber İlkeler ile uyum içerisindedir. Ulusal Temas Noktası ise Rehber İlkeler anlamında yargı-dışı şikâyet mekanizması olarak kabul edilmektedir.

Türkiye Ulusal Temas Noktası'nın yapısı, organizasyonu, değerlendirme usulüne ilişkin kuralları şeffaf bir şekilde kamuoyu ile paylaşılmamaktadır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde yer alması tarafsızlığı konusunda şüphe ve endişelere neden olmak-

tadır. Türkiye, Rehber İlkeler'de çözüm yollarına erişim bağlamında devletler ile ilgili düzenlemelere uyumlu adımları atmalı, bu çerçevede Ulusal Temas Noktası'nı da özellikle Rehber İlke 31'e uygun olarak yeniden yapılandırmalıdır.

Şirketlere

Şeffaflık, anlamlı istişare ve iletişim:

Rehber İlkeler insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu bağlamında şirketler için "bil-ve-göster" (*know and show*) yaklaşımını esas alıyor. *Bil*, şirketlerin yol açtığı insan hakları üzerindeki etkileri teşhis etmelerini, saptamalarını karşılıyor. *Göster* ise şirketin bu etkileri nasıl ele aldığını paylaşmasını, bunun iletişimini ifade ediyor.

Bil-ve-göster yaklaşımının hayata geçirilebilmesinde şeffaflık, anlamlı istişare ve iletişim önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle şirketler planladıkları projelere ya da yatırımlara dair bilgiyi açık bir şekilde kamuya paylaşmalı, şeffaf kurumsal politikalar geliştirmelidirler.

Şirketler, faaliyetleri boyunca faaliyetlerinden etkilenebilecek bireyler, topluluklar ve STK'lar, uzmanlar, hak savunucuları dahil olmak üzere ilgili tüm paydaşlarla anlamlı istişare süreçleri yürütmelidirler.

Etkilenen paydaşlar tarafından veya onlar adına insan hakları ve çevresel etkilere dair endişeler dile getirildiğinde, şirketler bunu ciddiye aldıklarını ve olumsuz etkileri nasıl ele aldığını açıklamalı, bunu kamuya açık şekilde paylaşmalıdırlar.

İnsan haklarına saygı gösterme taahhüdü:

Şirketlerin insan haklarına saygı gösterme yükümlülüğü kapsamında bir politika taahhüdü bulunmalıdır. Bu politika taahhüdünün şirketin üst

yönetimi tarafından onaylanması; şirket içi ve şirket dışı uzmanlık ile beslenmesi; personeli, iş ortakları ve ilgili diğer paydaşlarından insan hakları ile ilgili beklentilerini içermesi; kamuya açık olması ve tüm paydaşlara iletilmesi; şirketin diğer politika ve süreçleriyle uyumlu olması son derece önemlidir.

Olumsuz insan hakları ve çevresel etkilerin değerlendirilmesi: İnsan haklarına saygı gösterme sorumluluğu, şirketlerin faaliyetlerinin insan hakları ve çevre üzerindeki mevcut ve olası etkilerini bilmeleri, ihlalleri önlemeleri ve azaltmaları ile yarattıkları olumsuz etkileri ele almaları gerektiği anlamına geliyor. Bunun için şirketlerden, insan haklarına saygı gösterme taahhüdü dışında, faaliyetlerinin olumsuz insan hakları ve çevresel etkilerini tanımlamaları, insan hakları durum tespiti olarak bilinen bir iş sürecini benimsemeleri bekleniyor.

Şirketler, faaliyetlerinin insan hakları ve çevresel etkilerini belirlemek, değerlendirmek ve harekete geçmek için insan hakları durum tespit sürecini geliştirmek ve yürütmek için gerekli adımları ivedilikle atmalıdırlar.

Şirketler, insan hakları durum tespit süreci kapsamında faaliyetlerinin etkilerini değerlendirirken STK'ların insan hakları uzmanlığından yararlanmalıdırlar. Ayrıca, insan hakları ve çevresel etkilerin değerlendirmesini tüm paydaşların katılımıyla şeffaf bir şekilde yürütmeli; sonuçlarını düzenli olarak herkesin erişebileceği şekilde yayımlamalı ve duyurmalıdırlar.

Olumsuz insan hakları ve çevresel etkileri düzeltmeyi sağlayacak süreç: Şirketlerin yol açtığı insan hakları ihlallerinin mağdurları için çözüm yollarına erişim sağlamak asli olarak devletin yükümlülüğü. Bununla birlikte, eğer şirket, faaliyetinin insan hakla-

rı ve çevre üzerinde olumsuz etkisini tespit ederse, insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu gereği, çözüm yollarına erişim sağlanması için aktif katılım göstermelidir.

Bu nedenle şirketler, olumsuz etkileri düzeltmeyi sağlayacak şirket içi şikâyet mekanizmalarını oluşturmalıdırlar. Bu mekanizmanın adil, bağımsız ve tarafsız olmasını sağlamalı ve şirket faaliyetlerinden etkilenen/etkilenebilecek hak sahiplerine bu mekanizmayı duyurmalıdır. Faaliyetin insan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin engellenmediği durumlarda şirketler, etkilenen hak sahipleri ve STK'larla olumsuz etkileri azaltmaya yönelik işbirlikleri geliştirmelidir.

Sivil topluma ve uluslararası insan hakları kuruluşlarına

Sivil toplumu, şirketleri insan haklarına saygı gösterme sorumluluğunu yerine getirmek, hükümeti gerekli yasal ve düzenleyici önlemleri almaya teşvik etmek ve zorlamak için araştırma bulgularını kullanmaya davet ediyoruz. STK'lar Rehber İlkeler'in sunduğu standartları referans alarak şirket faaliyetlerinin insan hakları ve çevresel etkilerini izlemeli ve bulgularını raporlamalıdır. OECD Çokuluslu Şirketler Rehberi'ne göre STK'lar Ulusal Temas Noktası'na ihlal başvurusunda bulunabilmektedir. STK'lar, Ulusal Temas Noktası'nı aktif şekilde kullanmalıdır.

BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına ilişkin Çalışma Grubu'nu, araştırma bulgularını değerlendirmeye ve Türkiye'ye ülke ziyareti yapmaya davet ediyoruz.

OECD Sekreteryası'nı Ulusal Temas Noktaları için gönüllü gözden geçirme (*peer review*) sürecine katılması için Türkiye'yi teşvik etmeye davet ediyoruz.

Araştırma metodolojisi

Rehber İlkeler, şirketlerin yol açtığı insan hakları üzerindeki etkilerin nasıl önleneyeceği ve ele alınacağı konusunda devletlerin ve şirketlerin rollerini belirleyen küresel bir standart olarak kabul ediliyor. Devletlerin insan haklarını koruma yükümlülüğü, şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu ve hak arama yollarına erişim olmak üzere üç sütun üzerine kurulu olan Rehber İlkeler'in şirketlere odaklanan ikinci sütununda iş dünyası ve insan hakları bağı "şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu" ile temellendiriliyor. İnsan haklarına saygı gösterme sorumluluğunda şirketler için "bil-ve-göster" (*know and show*) yaklaşımı esas alınıyor. *Bil*, şirketlerin yol açtığı insan hakları üzerindeki etkileri teşhis etmelerini, saptamalarını karşılıyor. *Göster* ise şirketin bu etkileri nasıl ele aldığını paylaşmasını, bunun iletişimini ifade ediyor.

Rehber İlkeler'in esas aldığı bil-ve-göster yaklaşımından hareket ederek bu araştırmayı iki kısımda yapılandırdık.

Olumsuz insan hakları ve çevresel etkiler

Araştırmanın ilk kısmında, seçilen beş yatırım projesinin insan hakları ve çevre üzerindeki mevcut veya olası olumsuz etkileri şu parametreler çerçevesinde haritaladık: Hukuk, katılım ve bilgi edinme, çözüm yollarına erişim, geçim kaynakları, mülkiyet, yeniden yerleştirme, çevre-sağlık, kültür, hak savunucuları, çalışma koşulları ve COVID-19.

İnsan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkiler, açık kaynaklara dayalı olarak yürütülen masabaşı araştırması ile derlendi. Daha sonra bu tespitler, geribildirimlerini almak üzere ilgili sivil toplum aktörleri ile paylaşıldı. Araştırmanın ikinci kısmında şirketlerin kurumsal web sayfalarında kamuya açık yayımladıkları bilgileri referans aldığımız için sivil toplum aktörlerinin geribildirimleri sayesinde bu referansların sınırlılığının aşılması ve araştırmaya şirket faaliyetlerinden etkilenen aktörlerin perspektiflerinin yansıtılması mümkün oldu.

İnsan haklarına dair şirket taahhütleri

Araştırmanın ikinci kısmında, seçilen beş yatırım projesini gerçekleştiren şirketler ile finansman sağlayan bankaların insan hakları politikaları Rehber İlkeler perspektifinden değerlendirildi. Bu değerlendirmede SOMO⁵⁰⁵ tarafından

geliştirilen *How to Use the UN Guiding Principles in Company Research And Advocacy* başlıklı kılavuzun birinci bölümünde yer alan göstergeler uygulandı.

Şirketlerin insan hakları politikalarına ilişkin veriler 20 Eylül–11 Ekim 2021 tarihleri arasında yürütülen bir masabaşı araştırması ile derlendi. Veri toplama sürecinde şirketlerin kurumsal web sayfalarında herkesin erişimine açık olarak yayımladıkları güncel bilgi ve belgeler dikkate alındı. Bunun dışında, ilgili şirketin insan hakları raporlaması ile ilgili olarak imzacısı/üyesi olduğu bir platform (Küresel İlkeler Sözleşmesi gibi) tespit edildiğinde, bu platformlarda yayımlanan bilgiler de değerlendirme kapsamına alındı. Rehber İlkeler 16(d)'ye⁵⁰⁶ uyumun değerlendirilebilmesi amacıyla sadece herkesin erişimine açık bilgi ve belgeler dikkate alındı. Bu nedenle, araştırmanın ikinci kısmında bu kapsamda yapılan değerlendirme sonuçları şirketlerin insan hakları performansı için temsili nitelik taşıyor; şirketlerin davranışının kesin/nihai bir ölçümü değil. Bununla birlikte, bu değerlendirme, şirketleri karşılaştırma, puanlama ve sıralama amacı da taşıyor.

Değerlendirme, şirketlerin kurumsal web sayfalarında ve/veya imzacısı/üyesi oldukları tespit edilen platformlarda erişime açık olan politika belgeleri, faaliyet raporu ve sürdürülebilirlik raporları gibi belgeler referans alınarak yapıldı. Araştırma kapsamında uygulanan göstergelere ilişkin her bir şirket verisinin kaydı tutuldu ve kaynağı belgelendi.

Araştırmanın ikinci kısmına başlanmadan önce, 10 Eylül 2021 tarihinde, araştırma kapsamı ve değerlendirme parametrelerine dayanarak hazırlanan anket soruları e-posta yoluyla şirketlerle paylaşıldı. Bu e-postada şirketlere 20 Eylül 2021 tarihine kadar anket sorularını cevaplayarak geribildirimde bulunabilecekleri iletildi. Şirketlerin geribildirimde bulunmaları araştırma metodolojisinde zorunlu bir unsur olarak tanımlanmıyor. Araştırma, araştırma ekibi tarafından şirketlerce yapılacak geribildirimlerden ayrı ve bağımsız olarak gerçekleştirildi. Şirketlerce yapılan geribildirim, toplanan verilerin kalitesini artırmak ve Rehber İlkeler 21'e⁵⁰⁷ uyumun değerlendirilmesi amacıyla dikkate alınması ilkesi benimsendi.

Araştırma kapsamındaki yatırım projelerinin seçimi

Araştırmada odaklanılan yatırım projelerinin seçiminde şu kriterler dikkate alındı:

1. Çevre, kentsel ve kırsal yaşam alanları üzerine olumsuz etkilerinin olması.
2. Aşağıdaki durumlardan en az birini temsil etmesi:
  - Yatırım kararının yurttaşların katılımı olmaksızın veya onlarla anlamlı bir istişare yürütülmesinin insan hakları zararına tepeden inme yöntemlerle kararlaştırılması,
  - Şikâyetlerin ve hak savunuculuğunun aşındırılması,
  - Orada yaşayanların yeniden yerleştirilmesi ve geçim kaynaklarının göz ardı edilmesi,
  - Kötü çalışma koşulları ve iş cinayetleri.

Bu kriterlere uygun projeler arasından yapılan seçimde, Mekânda Adalet Derneği'nin çalışma alanları ile daha önce söz konusu sektör veya projeye ilişkin üretim yapmış veya yapmayı planlamış olması belirleyici oldu.

Referanslar

- 1 Sözlüğün oluşturulmasında temel olarak BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler'i yorumlayıcı rehberi ile SOMO'nun İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler'in kullanımı için sivil topluma yönelik rehberinden yararlanılmıştır. Detaylı açıklamalar için bkz. Office of United Nations High Commissioner for Human Rights (2012). *The corporate responsibility to respect human rights: An interpretive guide*. www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/RtRInterpretativeGuide.pdf; SOMO (2012). *How to use the UN guiding principles on business and human rights in company research and advocacy: A guide for civil society organisations*. www.somo.nl/wp-content/uploads/2012/11/English-version.pdf
- 2 Bengi Akbulut ve Fikret Adaman (2013). Modernleşmenin dayanılmaz cazibesi: Büyüme fetişizmi. *Perspectives*, 5, s. 14-17, tr.boell.org/sites/default/files/perspectives_5_toplu_tr.pdf
- 3 1994 yılında Eurogold'da Fransız ve Kanadalı ortaklar katıldı. 1999 yılında Avusturyalı Normandy tek hissedar olarak kaldı ve şirketin unvanı da Normandy olarak değişti. Şirketin hisselerini 2001 yılında altın şirketi devi Amerikalı Newmont aldı. Şirket 2005 yılında ise Koza-İpek Holding'in iştiraki olan Koza Altın İşletmeleri A.Ş.'ye geçti.
- 4 Bergama altın madeni direnişi için ayrıca bkz. Elif İnce, *bianet* (2014, 13 Aralık). 90'ların hak mücadeleleri yazı dizisi-Bergama altın madeni direnişi: Toprağın bekçileri. bianet.org/bianet/siyaset/160766-bergama-altin-madeni-direnisi-topragin-bekcileri; 90'ların hak mücadeleleri yazı dizisi-Bergama: Hukuk dinlemeyen maden. bianet.org/bianet/siyaset/160771-bergama-hukuk-dinlemeyen-maden; 90'ların hak mücadeleleri yazı dizisi-Bergama direnişi çevre hukukunu nasıl değiştirdi? bianet.org/bianet/ekoloji/160776-bergama-direnisi-cevre-hukukunu-nasil-degistirdi(Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 5 Hayriye Özen ve Şükrü Özen (2009). Peasants against MNCs and the state: The role of the Bergama struggle in the institutional construction of the gold-mining field in Turkey. *Organization*, 16(4), 547-573.
- 6 Aykut Çoban (2004). Community-based ecological resistance: The Bergama movement in Turkey. *Environmental Politics*, 13 (2), 438-460.
- 7 Ali Arif Cangı (Temmuz 2014). "Altına hücum"da sezon finali. *Perspectives*, 9(1), 36-39. tr.boell.org/sites/default/files/pers_s9_tr_lr.pdf
- 8 Cerattepelilerin yürüttüğü hukuk mücadelesi sonucunda 2008 yılında Danıştay maden ruhsatını iptal etti. 2010 yılında Maden Kanunu'nda yapılan değişiklik sonrasında bölge yeniden madencilik faaliyetine açıldı. 2012 yılında yapılan ihaleyi Özaltın İnşaat aldı. Özaltın İnşaat kısa bir süre sonra sahayı Cengiz Holding'in iştiraki olan Eti Bakır A.Ş.'ye devretti.
- 9 Cerattepe yerel çevre mücadelesi için ayrıca bkz. Mekanda Adalet Derneği, *Mekanda Adalet İçin Yurttaş Davaları: Cerattepe*, mekandaadalet.org/program/yurttas-davalari-cerattepe/
- 10 Bkz. dipnot 9.
- 11 Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı şirketlerin kârlılıklarını artırmanın ötesinde genel olarak topluma karşı sorumlulukları olduğu fikrine dayanmaktadır. Bu sorumluluk etik bir sorumluluk olarak tanımlanıyor ve şirketler iyi uygulamaları benimsemeye ve paylaşmaya, kurumsal hayırsaverliğe teşvik ediliyor. Bu bağlamda, kurumsal sosyal sorumluluk şirketlerin insan haklarına saygılı faaliyet göstermesi ve insan hakları sorumluluğunu içermiyor.
- 12 Başlangıçta dokuz ilkeyi içeren Küresel İlkeler Sözleşmesi'ne 2004 yılında yolsuzlukla mücadele alanı ve bu alana ilişkin 10. İlke eklendi. Küresel İlkeler Sözleşmesi ve Türkiye Ağı için bkz. www.unglobalcompact.org, www.globalcompactturkiye.org
- 13 İlke 1: İş dünyası, ilan edilmiş insan haklarını desteklemeli ve haklara saygı duymalı.
- İlke 2: İş dünyası, insan hakları ihlallerinin suç ortağı olmamalı.
- 14 United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner (2011). *Guiding principles on business and human rights: Implementing the United Nations "Protect, respect and remedy" framework*. www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf
- 15 OECD Çokuluslu Şirketler Rehberi 2011 yılında tekrar güncellendi ve insan haklarına ilişkin bölümü Rehber İlkeler'e uyumlu hâle geldi. Bkz. mneguidelines.oecd.org/MNEguidelines/ Bağlantıdan metnin Türkçe resmi tercümesine de erişilebilir.
- 16 Rehber İlkeler "insan hakları"ni dar bir şekilde ele almamakta; dolayısıyla çevre hakkını dışarıda tutmamaktadır. Şirketlerin faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkileri ve iklim krizinin geldiği aşamada Rehber İlkeler'deki "insan hakları" ifadesi özellikle son yıllarda "insan hakları ve çevre" şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada Rehber İlkeler'in metnine doğrudan atıf yapılan yerlerde referans gereği "insan hakları" ifadesi kullanılmıştır. Ancak, bu gibi durumlarda insan hakları dar şekilde değil çevre haklarını da içeren geniş anlamıyla anlaşılmalıdır.
- 17 Yusufeli Barajı ve HES Projesi'ni yükümlenen LCK Adi Ortaklığı'nın, Galataport İstanbul Projesi'nin ortaklarından BLG Gayrimenkul'ün, Kirazlı Altın Madeni Projesi'ni üstlenen Doğu Biga Madencilik'in pay sahibi Alamos Gold Holdings B.V.'nin kurumsal web sayfaları bulunmuyor. Doğu Biga Madencilik'in araştırma sürecinin başlangıcında mevcut olan kurumsal web sayfasına ise veri toplama sürecimizde erişilemiyordu. Hunutlu Termik Santrali Projesi'nin ortaklarından Avic-Intl Project Engineering Company'nin kurumsal web sayfasının Çince haricinde bir dil seçeneği yok. EMBA Elektrik, Galataport İstanbul Liman İşletmeciliği ile Mapa İnşaat'ın kurumsal web sayfalarında şirket politikalarına dair hiçbir bilgi ve doküman paylaşılmıyor.
- 18 3. Havalimanı Projesi ile Yusufeli Barajı ve HES Projesi'ni üstlenen şirketler arasında yer alan Limak İnşaat'ın güncel sürdürülebilirlik raporunda irtibat kişisi olarak belirtilen kurumsal iletişim müdürüne gönderilen e-posta "adres bulunamadığı" açıklamasıyla geri döndü. 3. Havalimanı Projesi'ni üstlenen şirketler arasında yer alan Kalyon İnşaat'la yapılan telefon görüşmesinde iletişim bilgileri verilen kişiye gönderilen e-posta mesajına "mesajın bloklandığı" şeklinde otomatik cevap aldık.
- 19 Begüm Özkaynak, Cem İskender Aydın, Pınar Ertör-Akyazı, İrmak Ertör (2015). The Gezi Park resistance from an environmental justice and social metabolism perspective. *Capitalism Nature Socialism*, 26(1), 99-114.
- 20 Bkz. dipnot 9, s. 6-7.
- 21 Ayrıca bkz. Aşağıda "Olumsuz insan hakları ve çevresel etkilerin ele alınmaması" başlıklı bölüm.
- 22 Türkiye'de kamunun sivil toplumla istişare yürütmesini düzenleyen yasal bir çerçeve bulunmuyor. Sivil toplumla yapılan istişareler *ad hoc* (geçici) ve açık herhangi bir seçim kriteri uygulanmadan gerçekleştiriliyor.
- 23 Rehber İlkeler'e göre ulusal mevzuatta uluslararası insan hakları standartları ile çatışan yükümlülüklerin olması durumunda şirketler, uluslararası kabul görmüş insan hakları standartlarına itibar etmelidir. Bkz. Rehber İlkeler, İlke 23.
- 24 Ayrıca bkz. Yukarıda "Projelerin 'halkın rızası'ndan yoksun olarak doğması" başlıklı bölüm.
- 25 Bkz. Aşağıda "İnsan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri ele almaya elverişli politika ve prosedürlerin bulunmaması" başlıklı bölüm.
- 26 Bkz. Rehber İlkeler, İlke 15.
- 27 Bu şirket ve bankalar China Development Bank, Doğu Holding, Limak İnşaat ile Mapa İnşaat'tır.
- 28 Bank of China Limited ile ICBC, BM Sorumlu Bankacılık İlkeleri, Alamos Gold ise Dünya Altın Konseyi Sorumlu Altın Madencilik İlkeleri imzacısıdır.

- 29 Bkz. Rehber İlkeler, İlke 12.
- 30 Bkz. Rehber İlkeler, İlke 17.
- 31 Betül Karagedik (2021). Uluslararası insan hakları hukukunda, ulusötesi şirketlerin ve diğer ticari teşebbüslerin faaliyetlerini düzenleyen hukuken bağlayıcı belge'nin ikinci kez gözden Geçirilmiş taslağı'nın Türkçe çevirisi ve taslağına ilişkin genel bir yorum, 41(2) PPIL.
- 32 ÇED Yönetmeliği'nin 7. maddesi kapsamındaki projeler için ÇED raporu hazırlanması zorunlu iken ÇSED raporu için bir zorunluluk bulunmamaktadır. ÇSED raporu proje finansmanını sağlayan bankalar, kredi kuruluşları tarafından istenmektedir.
- 33 İstanbul Airport. *Hayaldi gerçek oldu*, s.20, www.igairport.com/hayaldi-gercek-oldu-e-kitap
- 34 Ayrıntılı bilgi için bkz. www.igairport.com/tr/iga-hakkinda/hakkimizda
- 35 Tansu Pişkin (2017, 28 Kasım). 3. Havalimanının sekiz yıllık hikayesi. *bianet*, m.bianet.org/bianet/kent/191874-3-havalimaninin-sekiz-yillik-hikayesi (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 36 Çiğdem Toker (2018, 13 Mart). 3.havalimanında şirket gelirleri. *Cumhuriyet*, www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/cigdem-toker/3-havalimaninda-sirket-gelirleri-941635 (Erişim tarihi: 22 Kasım 2021).
- 37 Bkz. dipnot 36.
- 38 Kuzey Ormanları Savunması (Mart 2015). Yaşam, doğa, çevre, insan ve hukuk karşısında 3.Havalimanı. kuzeyormanlari.org/wp-content/uploads/2015/04/Yasam_Doga_Cevre_Insan_ve_Hukuk_Karsisinda_3_Havalimani_Projesi.pdf
- 39 Doğanay Tolunay. (2014). İstanbul'da yapılması planlanan projelerin orman ekosistemi ve endemik türler üzerindeki etkileri. (Der. TEMA) *İstanbul'un Geleceğini Etkileyen Üç Proje: TEMA Vakfı Uzman Görüşleri (s.27)* içinde. TEMA, 2014. serdargunes.files.wordpress.com/2018/09/istanbulun_gelecegini_etkileyecek_uc_proje-3-kc3b6prc3bc_3-havalimani_kanal-istanbul-tema-vakfi-2014_.pdf
- 40 Bkz. dipnot 39, s.25.
- 41 Bkz. dipnot 39.
- 42 Bülent Şık (2018, 27 Kasım). 3.Havalimanı ile kanser hastalığı arasındaki bağlantılar. *bianet*, bianet.org/bianet/siyaset/202963-3-havalimani-ile-kanser-hastaligi-arasindaki-baglantilar (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 43 *bianet* (2014, 4 Nisan). 3.Havalimanı için yönetmelik yine değişti. m.bianet.org/bianet/kent/154715-3-havalimani-icin-yonetmelik-yine-degisti(Erişim tarihi: 28 Ocak 2022). İlk olarak 2002 yılında yayımlanan ve 2014 yılına kadar iki kez değiştirilen yönetmelikte yapılan bu değişikliklerle sulak alanlar "ulusal öneme haiz sulak alanlar" ve "mahalli öneme haiz sulak alanlar" olarak ikiye ayrıldı. Bu ayrım göre, "mahalli öneme haiz sulak alanlar" koruma kapsamında değerlendirilmediği için "mahalli öneme haiz sulak alanlar" kategorisinde olan 3. Havalimanı'nın inşaatının önünde hukuki kısıtlama kalmadı.
- 44 Bkz. dipnot 39, s.28.
- 45 Bkz. dipnot 42.
- 46 Bkz. Rekabet Kurulu kararı. (2014, 16 Ekim). www.rekabet.gov.tr/Karar?kararId=52854a13-5162-4670-adb4-5206fc17db04
- 47 Çiğdem Toker (2018, 31 Ekim). İstanbul Havalimanı'nın bedeli. *Sözcü*, www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/cigdem-toker/istanbul-havalimaninin-bedel-2711038/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 48 *Yeşil Gazete* (2013, 17 Ocak). Bakan Yıldırım 3.Havalimanı için tarih verdi. *yesilgazete.org/bakan-yildirim-3-havalimani-icin-tarih-verdi/* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 49 TMMOB Çevre Mühendisleri Odası (2013, 30 Nisan). Hukuksuz olan 3. Havalimanı ihalesinin iptal edilmesi için dava açıyoruz! www.cmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=87841&tipi=68&sube=0 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 50 TMMOB Çevre Mühendisleri Odası (2014, 11 Şubat). İstanbul Boğazını dolduracak kadar, 2 milyar 500 milyon metreküp dolgu yapılacak! www.cmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=89544&tipi=67&su (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 51 *bianet* (2014, 11 Şubat) 3.Havalimanı için yargı dur, DHMİ devam dedi. *bianet.org/bianet/toplum/153400-3-havalimani-icin-yargi-dur-dhmi-devam-dedi* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022). Bu dava, 3 Havalimanı Projesi'nin tarımsal alanları yok edeceği, doğal hayatı olumsuz etkileyeceği, iklim değişikliklerini hızlandıracağı, gürültü ve elektromanyetik kirlilik yaratacağı, orman alanlarını yok edeceği, içme suyu havzalarına zarar vereceği, ÇED raporunun 10 günlük askı süresi dolmadan ihaleye çıkmasının hukuka aykırı olduğu gerekçeleriyle açıldı.
- 52 *bianet* (2014, 11 Şubat). 3.Havalimanı için yargı dur, DHMİ devam dedi. Ayrıca, Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi yürütmenin durdurulması kararını uygulamayan yetkililer hakkında Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulundu. bkz. *Yeşil Gazete*. (2021, 9 Kasım). Yeşiller ve Sol Gelecek'ten 3.Havalimanı ile ilgili suç duyurusu. *yesilgazete.org/yesiller-ve-sol-gelecekten-ucuncu-havalimaniyla-ilgili-suc-duyurusu/* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 53 TMMOB Çevre Mühendisleri Odası. (2014, 18 Mart). Adaletin mülkü 3. Havalimanı'na karşı. www.cmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=89777&tipi=71&sube=0 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 54 *bianet* (2014, 10 Mart). 3.Havalimanına yeni ÇED raporu. *bianet.org/bianet/toplum/154048-3-havalimani-yeni-ced-raporu* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 55 *bianet* (2014, 10 Mart). 3.Havalimanına yeni ÇED raporu.
- 56 *bianet* (2016, 22 Mart). 3.Havalimanında bilirkişi raporu çıktı. *bianet.org/bianet/toplum/173236-3-havalimani-bilirkişi-raporu-çikti* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 57 Ayrıntılı bilgi için bkz. Mekanda Adalet Derneği. *Mekanda Adalet İçin Yurttaş Davaları: 3.Havalimanı*. [Yayıma hazırlanıyor.]
- 58 *bianet* (2016, 22 Mart). 3.Havalimanında bilirkişi raporu çıktı.
- 59 Kamulaştırma Kanunu'nun 27. maddesinde sadece şu üç duruma acele kamulaştırma uygulamasına başvurulabileceği düzenlenmiş: (1) 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu'nun uygulanmasında yurt savunması ihtiyacı olduğunda, (2) aceleliğine Cumhurbaşkanınca karar alınan hallerde (Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmeden önce karar alma yetkisi Bakanlar Kurulu'ndaydı) ve (3) özel kanunlarla öngörülen olağanüstü durumlarda. Son duruma örnek olarak Maden Kanunu, Elektrik Piyasası Kanunu, Afet Riskli Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun gösterilebilir. Bu sayılanlar ve daha başka birçok kanunda ilgili idareye acele kamulaştırma yetkisi tanınıyor.
- 60 Bakanlar Kurulu Kararı (2014, 17 Ocak). *Resmi Gazete*, sayı: 2014/5768 www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140117-6.htm (Erişim tarihi: 2022).
- 61 *bianet* (2014, 25 Ocak). Biz Nerede Yaşayacağız. *bianet.org/bianet/toplum/153056-biz-nerede-yasayacagiz* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); *Evrensel* (2014, 4 Şubat). Çılgın yağmaya dava yolda. *www.evrensel.net/haber/77697/cilgin-yagmaya-dava-yolda* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 62 *Evrensel* (2018, 9 Haziran). 3.havalimanı ve Kanal İstanbul, Yeniköy'ü vurdu. *www.evrensel.net/haber/354499/3-havalimani-ve-kanal-istanbul-yenikoyu-vurdu* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 63 *bianet* (2017, 28 Kasım). 3.havalimanı çevresinde denizde ağlara balık değil moloz takılıyor. *bianet.org/bianet/cevre/191886-3-havalimani-cevresinde-denizde-aglara-balik-degil-moloz-takiliyor* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 64 *Evrensel* (2014, 4 Aralık). 3.havalimanı için mezarlığı şantiyeye çevirdiler. *www.evrensel.net/haber/98956/3-havalimani-icin-mezarligi-santiyeye-cevirdiler* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 65 Bkz. dipnot 64.
- 66 Bkz. dipnot 62.
- 67 Bkz. dipnot 62.
- 68 TMMOB Çevre Mühendisleri Odası (2013, 2 Ağustos). 3.havalimanı İstanbul'u kuraklaştıracak. *www.cmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=88451&tipi=71&sube=0* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 69 TMMOB (Aralık 2014). TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu 3.Havalimanı Teknik Raporu, *www.tmmob.org.tr/sites/default/files/3.havalimani_ikk_rapor_20141208.pdf* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 70 İstanbul Airport. *Hayaldi Gerçek Oldu*. s. 58. www.igairport.com/hayaldi-gercek-oldu-e-kitap (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 71 Bkz. dipnot 64.
- 72 *Gazete Duvar* (2020, 17 Ocak). Arnavutköy'de kirlilik alarmı: Dağ taş çöp oldu. *www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/01/17/arnavutkoyde-kirlilik-alarmi-dag-tas-cop-oldu* (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 73 Bkz. dipnot 72.
- 74 Bkz. dipnot 63.
- 75 Bkz. dipnot 63.

76 Murat Türkeş. (2014). İstanbul'da yapılması planlanan projelerin yerel iklim ve iklim değişikliği üzerindeki etkileri. (Der. TEMA) *İstanbul'un geleceğini etkileyen üç proje: TEMA Vakfı uzman görüşleri* (s.67-76) içinde. TEMA.

77 İstanbul Airport. *Hayaldi gerçek oldu*. s. 5.

78 Fundanur Öztürk (2018, 20 Eylül). İstanbul yeni havalimanı eylemleri: İşçiler ne talep ediyor, ana firma İGA taleplere ne diyor? *BBC Türkçe*, www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45559105 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

79 *Evrensel* (2018, 8 Aralık). Artık işçiler öldükleri için değil direndikleri için gündeme gelecek. www.evrensel.net/haber/367930/artik-isciler-oldukleri-icin-degil-direndikleri-icin-gundeme-gelecek (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

80 *Gazete Duvar* (2018, 13 Şubat). 3.Havalimanı'nda 27 işçi hayatını kaybetti. www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2018/02/13/3uncu-havalimani-insaatinda-27-kisi-hayatini-kaybetti (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

81 *Gazete Duvar* (2018, 3 Aralık). Resmi açıklama: İstanbul Havalimanı'nda 52 işçi öldü. www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2018/12/03/resmi-aciklama-istanbul-havalimaninda-52-isci-oldu (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

82 *İSİG Meclisi* (2019, 17 Ocak). Ulaştırma Bakanı: 3.Havalimanı'nda 25'i "doğal yollardan" 55 işçi öldü. isigmeclisi.org/19819-ulastirma-bakani-3-havalimani-nda-25-i-dogal-yollardan-55-isci (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

83 *Gazete Duvar* (2018, 17 Eylül). İSİG Meclisi: 3.Havalimanı inşaatında en az 37 işçi ölümü tespit ettik. www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2018/09/17/isig-meclisi-ucuncu-havalimani-insaatinda-en-az-37-isci-olumu-tespit-ettik (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

84 *Gazete Duvar* (2018, 2 Aralık). Ücretleri ödenmeyen 3.Havalimanı işçileri zorla şantiyeden çıkarılıyor. www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2018/12/02/ucretleri-odenmeyen-3-havalimani-iscileri-zorla-santiyeden-cikariliyor (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

85 *Evrensel* (2018, 29 Ekim). İstanbul yeni havalimanında işçiler cezaevinde, hükümet şovda. www.evrensel.net/haber/364610/istanbul-yeni-havalimaninda-isciler-cezaevinde-hukumet-sovda (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

86 Çiğdem Toker. 3.havalimanında kritik bir soru. *Sözcü*. www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/cigdem-toker/3-havalimaninda-kritik-bir-soru-2648340/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

87 *Evrensel* (2018, 18 Eylül). 29 Ekim'e kadar ölseniz de burası bitecek. www.evrensel.net/haber/361567/29-ekime-kadar-olseniz-de-burasi-bitecek (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

88 *Cumhuriyet* (2018, 20 Nisan). Ya ölürsün ya işsiz kalırsın...3. havalimanında 2 ayda 4 işçi öldü. www.cumhuriyet.com.tr/haber/ya-olursun-ya-da-issiz-kalirsin-3-havalimaninda-2-ayda-4-isci-daha-oldu-961749 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

89 Bkz. www.amnesty.org.tr/icerik/3-havalimani-iscileri-davasi

90 *Gazete Duvar* (2018, 14 Eylül). 3.Havalimanı eylemine jandarmadan gaz! www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2018/09/14/3-havalimani-iscilerinden-kotu-calisma-kosullarina-karsi-eylem (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

91 *DW* (2018, 15 Eylül). 3.havalimanı inşaatına baskın: Yüzlerce işçi gözaltında. www.dw.com/tr/3-havalimani-insaatina-baskin-yuzlerce-ischi-gozaltinda/a-45500086 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

92 *T24* (2018, 15 Eylül). 3. havalimanında direniş sürüyor: Yüzlerce gözaltı var. t24.com.tr/haber/3-havalimaninda-direnis-suruyor-yuzlerce-gozalti-var,700759 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

93 *Evrensel* (2018, 25 Eylül). 3.Havalimanı işçileri: Ses çıkarınca sonumuz hapis oldu. www.evrensel.net/haber/362176/3uncu-havalimani-iscileri-ses-cikarinca-sonumuz-hapis-oldu (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

94 Gaziosmanpaşa Cumhuriyet Başsavcılığı'nın iddianamesi, 02/11/2018, Soruşturma No. 2018/31438, Esas No. 2018/9951, İddianame No. 2018/9291. Bu raporun yayıma hazırlandığı tarihte işçilerin davası devam ediyordu.

95 Dava sürecine dair ayrıntılı bilgi için bkz. dipnot 89.

96 Bkz. dipnot 94.

97 Ayrıntılı bilgi için bkz. www.evrensel.net/haber/361618/akit-yazari-mehtap-yilmaz-3-havalimani-iscilerine-hakaret-etti

98 *Evrensel* (2018, 17 Eylül). İnşaat işçilerinden Fatih Altaylı'ya yanıt. www.evrensel.net/haber/361482/insaat-iscilerinden-fatih-altayliya-yanit (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

99 Sürdürülebilirlik raporunda şirketin kuruluş tarihinin 10 Temmuz 2013 olduğu belirtiliyor. Bkz. İstanbul Airport (2019). *İGA 2019 Sürdürülebilirlik Raporu*, s.10, www.igairport.aero/sites/sustainability/tr/haberler/2019-surdurulebilirlik-raporu-yayinlandi İGA Havalimanı İşletmesi A.Ş.'nin kurumsal web sayfasında ise şirketin 7 Ekim 2013 tarihinde kurulduğu belirtiliyor. Bkz. www.igairport.aero/tr/iga-hakkinda/hakkimizda ve www.igairport.aero/tr/iga-hakkinda/biz-kimiz. TTSG kayıtlarına göre de 7 Ekim 2013 şirket ana sözleşmesinin noterde onaylandığı tarih. TTSG'de yer alan bilgilere göre şirketin ticaret siciline tescil tarihi 22 Ekim 2013, şirketin kuruluş ilanının yayımlandığı tarih ise 28 Ekim 2013. Bkz. Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi, 28 Ekim 2013, Sayı: 8431, Sayfa: 442-444.

100 Bkz. Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi, 9 Aralık 2019, Sayı: 9968, Sayfa: 463; 30 Aralık 2019, Sayı: 9983, Sayfa: 365. Gerçekleştirilen pay devri ile Kolin İnşaat'ın %20 oranındaki hissesi Kalyon İnşaat ve Cengiz İnşaat tarafından alınmıştır. Şirketin son hissedarlık durumu Kalyon İnşaat %35, Cengiz İnşaat %25, MAPA İnşaat %20, Limak İnşaat %20 şeklindedir.

101 Bkz. www.igairport.aero/tr

102 Anket soruları, şirketin kurumsal web sayfasında çevre ve sürdürülebilirlik konularındaki irtibat e-posta adresi olarak belirtilen adrese e-posta ile gönderilmiştir.

103 Küresel Raporlama Girişimi, işletmelere ve diğer kuruluşlara, sürdürülebilirlik raporlamaları için ortak standartlar hazırlayan uluslararası bir kuruluştur. Merkezi Hollanda'da bulunan Küresel Raporlama Girişimi'nin dünya genelinde yedi bölgesel merkezden oluşan ağı bulunmaktadır ve sürdürülebilirlik raporlaması için dünyanın en yaygın kullanılan standartlar arasındadır. Detaylı bilgi için bkz. www.globalreporting.org/

104 İstanbul Airport (2019). *İGA 2019 Sürdürülebilirlik Raporu*, s. 18.

105 Çalışmamızın veri toplama sürecinde şirketin 2020 yılı sürdürülebilirlik raporu kurumsal web sayfasında yer almıyordu. Çalışmanın insan haklarına dair şirket taahhütlerinin değerlendirildiği bu bölümü için şirketin 2019 yılı sürdürülebilirlik raporunu inceledik.

106 İstanbul Airport (2019). *İGA 2019 Sürdürülebilirlik Raporu*, s. 77.

107 İstanbul Airport. *Hayaldi Gerçek Oldu*, s. 2.

108 İstanbul Airport (2019). *İGA 2019 Sürdürülebilirlik Raporu*, s. 12-14.

109 Çevre ve Sürdürülebilirlik Politikası, www.igairport.aero/tr/iga-hakkinda/politika#iframe-3

110 İstanbul Airport. *Hayaldi Gerçek Oldu*, s. 29.

111 İstanbul Airport. *Hayaldi Gerçek Oldu*, s. 28.

112 Bkz. www.igairport.aero/sites/sustainability/tr/yesil-kutuphane

113 Bkz. www.igairport.aero/sites/sustainability/tr/birimler/cevreyonetimi/genel-bilgi

114 *Hayaldi Gerçek Oldu* başlıklı e-kitapta bunların Çevre Yönetim ve İzleme Planı, Sosyal Aksiyon Planı, Biyoçeşitlilik Aksiyon Planı, İklim Değişikliği Eylem Planı, Biyoçeşitlilik Aksiyon Planı, Hızlı Etki Program, Kırsal Kalkınma Programı olduğu anlaşılıyor.

115 İstanbul Airport. *Hayaldi Gerçek Oldu*, s. 28. E-kitapta sayfa 26'da şirketin "Çevre ve Sürdürülebilirlik Direktörlüğü"nden bahsediliyor; ancak e-kitabın içeriğinden her iki birimin aynı olduğu sonucuna ulaştık.

116 Örneğin, İklim Değişikliği Eylem Planı'na ilişkin olarak yer alan açıklamada "İklim değişikliği aslında çevresel bir sorundan çok, "iş sürekliliği" açısından önemli bir tehdittir" deniliyor. Bkz. İstanbul Airport. *Hayaldi Gerçek Oldu*, s. 34. Biyoçeşitlilik Aksiyon Planı'na ilişkin bildide bitki ve hayvan türlerine ait oldukça detaylı çalışmaların yapıldığı ve bitki ve hayvan türlerinin başka yerlere taşındığı belirtiliyor. Fakat, şirket faaliyeti sonucunda bozulan dokunun yarattığı/yaratacağı etki üzerine bir çalışma yapıp yapılmadığına dair bir açıklamaya yer verilmiyor. Bkz. A.g.e. s. 36.

117 İstanbul Airport (2019). *İGA 2019 Sürdürülebilirlik Raporu*, s. 15-16.

118 Bkz. www.igairport.aero/sites/sustainability/tr/birimler/sosyal-ekoloji-yonetimi/genel-bilgi

119 İstanbul Airport. *Hayaldi Gerçek Oldu*, s. 38.

120 Bkz. www.igairport.aero/sites/sustainability/tr/birimler/sosyal-ekoloji-yonetimi/yapilan-calismalar/somut-ciktilar

121 İstanbul Airport (2019). *İGA 2019 Sürdürülebilirlik Raporu*, s. 70.

122 İstanbul Airport (2019). *İGA 2019 Sürdürülebilirlik Raporu*, s. 73.

123 Bkz. www.cengiz-insaat.com.tr

- 124 Bkz. www.cengizholding.com.tr
- 125 Bkz. www.cengizholding.com.tr/sectorler/insaati
- 126 Anket soruları, şirketle yapılan telefon görüşmesinde irtibat kişisi olarak iletilen kurumsal iletişim sekreterine e-posta ile gönderilmiştir.
- 127 Bunlar kalite politikası, iş sağlığı, güvenliği ve çevre politikası ile yol trafik güvenliği politikasıdır.
- 128 Bkz. www.cengiz-inaaat.com.tr/vizyon-misyon
- 129 Bkz. www.cengiz-inaaat.com.tr/baskanin-mesaji
- 130 Bkz. www.cengiz-inaaat.com.tr/is-sagligi-guvenligi-ve-cevre-politikasi
- 131 Bkz. www.cengiz-inaaat.com.tr/vizyon-misyon
- 132 Bkz. mapa.group/tr/ne-yapiyoruz
- 133 Anket soruları, şirketle yapılan telefon görüşmesinde irtibat kişisi olarak iletilen iki ayrı sorumluya ve şirketin genel iletişim e-posta adreslerine e-posta ile gönderilmiştir.
- 134 Bkz. mapa.group/tr
- 135 Bkz. www.unglobalcompact.org/what-is-gc/participants/145680-Mapa-Insaat-ve-Ticaret-A-S- (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 136 Bkz. www.limak.com.tr/kurumsal/hakkinda
- 137 Anket soruları, Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019'da irtibat kişisi olarak belirtilen kurumsal iletişim müdürüne ve genel e-posta adresine e-posta ile gönderilmiştir. Kurumsal iletişim müdürüne gönderilen e-posta, e-posta adresinin bulunamadığı uyarısı ile geri dönmüştür.
- 138 Bkz. www.limak.com.tr/anasayfa
- 139 Bkz. www.limak.com.tr/kurumsal/politikalar
- 140 Bkz. www.limak.com.tr/kurumsal/yonetim-kurulu-mesaji
- 141 Bkz. www.unglobalcompact.org/what-is-gc/participants/49101-Limak-Group#company-information
- 142 Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 3-4, www.limak.com.tr/files/İşEtiğiKurallarıPolitikası.pdf
- 143 Bu politika metninde yer alan bazı başlıklar, ayrı birer şirket politikası olarak da şirketin kurumsal web sayfasında yayınlanmakta.
- 144 Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 5; *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 13, www.limak.com.tr/files/limak-2018-2019-surdurulebilirlik-raporu.pdf
- 145 Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 8-9; Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 12.
- 146 Bu çalışma kapsamında incelenen diğer şirketlerden farklı olarak 'çeşitlilik ve hoşgörü'nün Limak İnşaat için bir değer olarak sayıldığını tespit ettik. Şirket bu değerini "iş yerinde kaynak ve fırsatlara eşit ve adil bir erişim sağlayarak çeşitliliğin ve kapsayıcılığın sürdürülebilir olduğu, çalışanların birbirine saygılı ve hoşgörülü davrandığı bir kurum kültürü oluşturmak" şeklinde tanımlıyor.
- 147 Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 8-9.
- 148 Bu çalışmanın şirketlerin kurumsal web sayfalarını esas alan araştırma sürecinde şirketin web sayfasında paylaşılan Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019 esas alındı.
- 149 Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 188
- 150 Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 12.
- 151 Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, Hedef 3 ve Hedef 5, s. 25-26.
- 152 Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 12. Ayrıca bkz. Limak Şirketler Grubu. *Sürdürülebilirlik Politikası*, www.limak.com.tr/files/SürdürülebilirlikPolitikası.pdf; Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 22.
- 153 Bkz. www.limak.com.tr/files/PaydaşKatılımveÖneriŞikayetPolitikası.pdf
- 154 Limak Şirketler Grubu. *Sürdürülebilirlik Politikası*, www.limak.com.tr/files/SürdürülebilirlikPolitikası.pdf
- 155 Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 22.
- 156 Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 8-9.
- 157 Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, Hedef 4, s. 25.
- 158 Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 2.
- 159 Limak Şirketler Grubu (2015-2019). *Söylemden Eyleme 2015-2019*, www.limak.com.tr/files/limak-2015-2019-soylemdeneyleme-raporu.pdf
- 160 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDG), BM'nin yoksulluğu ortadan kaldırmak, gezegeni korumak ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için evrensel eylem çağrısıdır. SDG'yi oluşturan 17 Amaç, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin başarılarının üzerine inşa ediliyor ve iklim değişikliği, ekonomik eşitsizlik, yenilikçilik, sürdürülebilir tüketim, barış ve adalet gibi yeni alanları içeriyor. Detaylı bilgi için bkz. www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html (Erişim tarihi: 27 Ocak 2022).
- 161 Limak Şirketler Grubu (2015-2019). *Söylemden Eyleme 2015-2019*, s. 6-7.
- 162 Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 5.
- 163 Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 6.
- 164 Bkz. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/tarihce
- 165 Anket soruları, şirketle yapılan telefon görüşmesinde irtibat olarak iletilen halkla ilişkilere ve şirketin genel e-posta adresine e-posta ile gönderilmiştir.
- 166 Bkz. www.kolin.com.tr/tr
- 167 Şirketin kurumsal web sayfasında sürdürülebilirlik sekmesinde sürdürülebilirlik politikası, insan hakları politikası ile tedarik zinciri politikası; insan kaynakları sekmesinde ise insan kaynakları politikası yer alıyor. Ayrıca hakkımızda sekmesi altında "Politikalarımız" başlığı ile şirket yaklaşımı paylaşıyor. Burada "Kalite Yaklaşımımız ve Politikamız", "Çevre Yaklaşımımız ve Politikamız" ile "İş Sağlığı ve Güvenlik Politikamız" alt başlıkları yer alıyor. Bkz. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/politikalarimiz
- 168 Bkz. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/surdurulebilirlik/insan-haklari-politikasi
- 169 İnsan hakları politikasında belirtildiği gibi "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi" başlıklı bir BM metni bulunmuyor. Bu ifade ile şirketin İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni bir arada kapsayan "Uluslararası İnsan Hakları Yasası"ni (*International Bill of Human Rights*) mı yoksa "İkiz Sözleşmeler" olarak anılan Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni mi kastettiği anlaşılıyor.
- 170 Bkz. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-politikasi
- 171 Bkz. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/surdurulebilirlik/tedarik-zinciri-politikasi
- 172 Bkz. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/yonetim-kurulu; ayrıca bkz. "Tanıtım Kataloğu" olarak adlandırılan belge, s.11, <https://www.kolin.com.tr/documents/kolin-catalog-tr.pdf>
- 173 Bkz. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/politikalarimiz
- 174 Bkz. www.kolin.com.tr/tr/projeler
- 175 Bkz. www.kolin.com.tr/tr/projeler/tamamlanan-projeler/ulastirma-ve-altyapi-projeleri/istanbul-havalimani
- 176 Bkz. kalyonholding.com/insaat/insaat
- 177 Anket soruları, şirketle yapılan telefon görüşmesinde irtibat olarak iletilen sorumlu kişiye ve şirketin genel e-posta adresine e-posta ile gönderilmiştir. Sorumlu kişiye gönderilen e-posta mesajına mesajın bloklandığı şeklinde otomatik cevap alınmıştır.
- 178 Bkz. kalyonholding.com/Anasayfa
- 179 Şirketin kurumsal web sayfasında politikalarımız sekmesinde teknoloji ve bilişim politikası ile entegre yönetim sistemleri politikası yer alıyor. Bkz. kalyonholding.com/teknoloji-ve-bilisim-politikamiz ve kalyonholding.com/entegre-yonetim-sistemleri-politikamiz
- 180 Bkz. kalyonholding.com/degerlerimiz
- 181 Bkz. kalyonholding.com/baskanin-mesaji
- 182 Proje hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. www.galataport.com
- 183 Pelin Pınar Özden ve Duygu Açar. (2008) *Eğrisi Doğrusuyla Galataport 15 Kasım 2006*. TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, İstanbul 2008, s. 5-11.
- 184 Projenin süreçlerine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Alper Balcıoğlu (2014, 21 Kasım). 10 Maddede Galataport'un Hikâyesi. bianet.org/bianet/siyaset/160111-10-maddede-galataport-un-hikayesi (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); Tansu Pişkin (2017, 29 Kasım). Galataport Projesi'nin 15 yıllık hikayesi. bianet.org/bianet.

org/bianet/kent/191930-galataport-projesinin-15-yillik-hikayesi (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); Damla Uğantaş (2019, Ağustos 26). Tartışılan Galataport'ta sona doğru: Buraya nasıl gelindi? Projenin özellikleri neler? t24. t24.com.tr/haber/galataport,836567 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); Ayşe Banu Tuna (2021). 20 yıldır bu projeyi tartışıyoruz: Galataport. *İstDergi*, s. 6. www.istdergi.com/dosya/20-yildir-bu-projeyi-tartisiyoruz-galataport

185 Pelin Pınar Özden ve Duygu Açar. (2008) *Eğrisi Doğrusuyla Galataport 15 Kasım 2006*. s. 7-8.

186 Mustafa Sönmez (2005, 21 Eylül). Galataport Tezgahı... *bianet*. bianet.org/biamag/toplum/67583-galataport-tezgahi (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

187 Atıf yapılan ifade Kıyı Kanunu'na 2010 yılında yapılması önerilen değişikliğin giriş kısmında yer alan gerekçede yer almaktadır. Bkz. www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=2276&tipi=4

188 Pelin Pınar Özden ve Duygu Açar. (2008) *Eğrisi Doğrusuyla Galataport 15 Kasım 2006*. s. 6-10.

189 Haydar Karabey. (2017). Sergiye Dair, Kıyıya Dair. *Mimarlık Dergisi*, 396. www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSoyi=410&ReclD=4220

190 Yaşar Adanalı. (2021). Galataport: İstanbul'un En Büyük Keşkelerinden Bir Tanesi. *İstanbul Kent Araştırmaları ve Düşünce Dergisi*, 1, s. 88-90.

191 Karaköy Yolcu Salonu, 1940'lı yıllarda mimar Rebii Gorbon'un eseri idi. Rebii Gorbon, 1935 yılında açılan İstanbul Limanı Yolcu Salonu müsabakasında birinci olduktan sonra bu eserin oraya inşa edilmesine karar verildi. Bkz. Ebru Omay Polat. (2017). Korumak İçin Yıkılan Karaköy Yolcu Salonu. *Mimarlık Dergisi*, s. 394. www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSoyi=408&ReclD=4139; ayrıca bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Galata_Yolcu_Salonu

192 *Yeşil Gazete* (2017, 20 Şubat). Mimarlar Odası: Karaköy Yolcu Salonu'nu yıkarak zarar verenler hakkında yasal işlem başlatılsın. yesilgazete.org/mimarlar-odasi-karakoy-yolcu-salonunu-yikarak-zarar-verenler-hakkinda-islem-baslatilsin/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

193 Paket Postanesi, 1892 yılında başlayan Galata Rıhtım inşaatı sürecinde, 1907-1911 yılları arasında Gümrük binası olarak inşa edildi. Daha sonra paket kabul eden ve gümrük işlemi yapan bir işlev kazandı.

194 *Yeşil Gazete* (2017, 3 Mart). Galataport tarihi yutmaya devam ediyor. yesilgazete.org/galataport-tarihi-yutmaya-devam-ediyor-106-yillik-postane-binasi-da-yikildi/ (Erişim tarihi: 24 Ocak 2022).

195 *Yeşil Gazete* (2017, 24 Nisan). Tarihi Paket Postanesi'ni yıkanlar hakkında yasal işlem başlatıldı. yesilgazete.org/tarihi-paket-postanesini-yikanlar-hakkinda-yasal-islem-baslatildi/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

196 *Mimarist* (2017, 1 Nisan). Koruma Kurulundan Paket Postanesinin yıkımına ilişkin suç duyurusu. www.mimarist.org/koruma-kurulundan-paket-postanesi-yikimina-iliskin-suc-duyurusu (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

197 *Sözcü* (2017, 26 Nisan). Galataport mühürlendi. www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/galataport-muhurlendi-1816058/?utm_source=dahafazla_haber&utm_medium=free&utm_campaign=dahafazlahaber (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

198 Örneğin, Kemankeş Caddesi'nde bulunan Fazıl Han'ın sahibi, proje başladıktan inşaatı her kepece darbesinin hanı temelden sarstığını belirtiyor. Han sahibi, hanın temelinde meydana gelen sarsıntuların binaya zarar vereceğinden endişeleniyor ve bu konuyla ilgili hiçbir alınmadığından şikâyet ediyor. Bkz. Nilay Vardar (2017, 4 Mart). Galataport inşaatının binasını çatlatmasından şikâyetçi. *bianet*. bianet.org/bianet/toplum/184153-galataport-insaatinin-binasını-catlatmasından-sikayetci (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022). Karaköy çevresinde meydana gelen bu hasarlar uzun yıllardır orada çalışan esnafı da rahatsız ediyor. 56 yıldır Karaköy'de sarf malzemeleri satan bir esnaf, Galataport İstanbul'un kazıklarının çakıldığı zaman dükkânının sallandığından bahsediyor. Benzer şekilde, 60 yıldır Karaköy'de esnaflık yapan başka biri de Galataport İstanbul inşaatı başladıktan sonra dükkânındaki fayansların düştüğünü söylüyor. Bkz. *Diken* (2021, 25 Ocak). Galataport'a yeni dava: Cıvardaki binalar hasar gördü. www.diken.com.tr/galataporta-yeni-dava-civardaki-binalar-hasar-gordu/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

199 Yaşar Adanalı. (2021). Galataport: İstanbul'un En Büyük Keşkelerinden Bir Tanesi. s. 88-90.

200 Ayşe Banu Tuna. (2021). 20 yıldır bu projeyi tartışıyoruz: Galataport. *İstDergi*, s. 6.

201 Filiz Gazi (2021, 6 Kasım). Acıklı bir telaşla çizilen kültür rotası.

Birgün www.birgun.net/haber/acikli-bir-telasla-cizilen-kultur-rotasi-364815(Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

202 Yaşar Adanalı. (2021). Galataport: İstanbul'un En Büyük Keşkelerinden Bir Tanesi. s. 88-90; Ayşe Banu Tuna. (2021). 20 yıldır bu projeyi tartışıyoruz: Galataport. *İstDergi*, 6.; Filiz Gazi (2021, 6 Kasım). Acıklı bir telaşla çizilen kültür rotası.

203 Esin Köymen (2021, 30 Mart). Beyoğlu Kültür Yolu Projesi ve Gezi Parkı'nın Vakıflara Devri. *Mimarist* www.mimarist.org/beyoglu-kultur-yolu-projesi-ve-gezi-parkinin-vakiflara-devri/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

204 İlk tahlile edilenler Tophane'de Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa Camisi ile tarihi çeşme arasında bulunan nargile kafeleri oldu. Artan kira sebebiyle Karaköy Lokantası 20 yıldır hizmet verdiği dükkânını boşaltmak zorunda kaldı.

205 *Evensel* (2019, 29 Ağustos). Galataport'un özeti: İstanbul'un merkezinde kıyının özelleştirilmesi. www.evrensel.net/haber/385767/galataportun-ozeti-istanbulun-merkezinde-kiyinin-ozelleştirilmesi (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

206 Bu tartışmalar üzerine, Galataport İstanbul ihalesine katılan firmaların kimler olduğunun açık bir şekilde duyurulması için TBMM'ye soru önergesi verildi. Bkz. *Evensel* (2005, 22 Eylül). Galataport İstanbul ihalesi skandala dönüşüyor. www.evrensel.net/haber/165436/galataport-ihalesi-skandala-donusuyor (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

207 *Gazete Duvar* (2020, 29 Ocak). İşçilerden Galataport eylemi. www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/01/29/isclerden-galataport-eylemi-maaslarimiz-verilmiyor (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

208 Şantiyede çalışan işçiler Dev-Yapı İş Sendikası altında örgütleniyor. Sendika dışında da Emeğin Gücü Derneği işçileri temsil ediyor ve işçilerin maruz bırakıldıkları ihaller karşısında işçilerle dayanışma gösteriyor.

209 *Gazete Duvar* (2020, 29 Ocak). İşçilerden Galataport eylemi; *Yeni Yaşam* (2021, 13 Temmuz). Galataport işçileri haklarını direnişle kazandı. yeniyasamgazetesi2.com/galataport-iscileri-haklarini-direnisle-kazandi/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); *Sendika.org* (2021, 7 Temmuz). Galataport işçilerinin talepleri reddedildi: Hukuksuzluk son bulana kadar direnişimize devam edeceğiz. sendika.org/2021/07/galataport-iscilerinin-talepleri-reddedildi-hukuksuzluk-son-bulana-kadar-direnisimize-devam-edecegiz-625003/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

210 *Gazete Duvar* (2020, 29 Ocak). İşçilerden Galataport eylemi.

211 *Gazete Duvar* (2020, 20 Mart). Galataport'ta 40 işçi iş bıraktı. www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/03/20/galataportta-40-isci-is-birakti(Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

212 *Birgün* (2020, 14 Nisan). Galataport'ta işçi Hasan Oğuz'un ölümü sonrası inşaat faaliyetleri durduruldu. www.birgun.net/haber/galataport-ta-isci-hasan-oguz-un-olumu-sonrasi-insaat-faaliyetleri-durduruldu-296482 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

213 *Birgün* (2020, 14 Nisan). Galataport'ta işçi Hasan Oğuz'un ölümü sonrası inşaat faaliyetleri durduruldu.

214 Galataport İstanbul'un web sayfasında Doğu Grubu'nun BLG Capital ile ortaklık kurduğu bilgisi yer alıyor. Bkz. www.galataport.com/tr/hakimizda/kurumsal Ancak, kurulan ortaklığın ilan edildiği 13 Şubat 2014 tarihli *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi*'nde yer alan ortak BLG Gayrimenkul Yatırımları ve Ticaret A.Ş. Bu çalışmada resmi kaydolun sicil gazetesi kaydı esas alınmıştır. Bilgili Holding A.Ş.'nin kurumsal web sayfasında BLG Capital'in bağımsız yönetilen, özel sermayeli gayrimenkul yatırım ve yönetim şirket olduğu belirtilmektedir. Bkz. www.bilgiliholding.com/tr/kurumsal/blg-capital.html BLG Capital'in kurumsal web sayfasında yatırımlar arasında Galataport İstanbul da sayılmaktadır. Bkz. www.blgcapital.com/investments/galataport.html

215 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi* (2014, 13 Şubat), Sayı: 8507, Sayfa: 473-475. Şirket ana sözleşmesine göre şirketin hissedarlık yapısı şu şekildedir: Doğu Holding A.Ş. %81, BLG Gayrimenkul Yatırımları ve Ticaret A.Ş. %19.

216 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi* (2018, 14 Şubat), sayı: 9516, Sayfa: 382-383.

217 Bkz. www.galataport.com

218 Anket soruları, şirketle yapılan telefon görüşmesinde irtibat kişisi olarak iletilen iletişim sorumlusuna e-posta ile gönderilmiştir.

219 Bkz. www.dogusgrubu.com.tr/tr/ana-sayfa

220 Anket soruları, 2020 Küresel İkeler Sözleşmesi İlerleme Raporu'nda irtibat kişisi olarak belirtilen kurumsal iletişim müdürüne e-posta ile gönderilmiştir.

- 221 Bkz. www.dogusgrubu.com.tr/tr/insan-kaynaklari/degerlerimiz ve www.dogusgrubu.com.tr/tr/insan-kaynaklari/dogus-lu-olmak
- 222 Doğuş Grubu (2020). *2020 Global Compact İlerleme Raporu*. s. 1-2, www.dogusgrubu.com.tr/DogusGrubu_Files/2021106133224691_DH%20UNGC%20COP%202020.pdf (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 223 Kurumsal web sayfasından erişilen "Çalışma İlkeleri ve Etik Kurallar", "Aile içi şiddet, işyeri ilkeleri politikası", "İş'te Eşitlik Bildirgesi", "Doğuş'tan İyi Bir Gelecek" ile 2020 Global Compact İlerleme Raporu değerlendirmeye esas alınmıştır.
- 224 Doğuş Grubu (2020). İş'te Eşitlik Bildirgesi. www.dogusgrubu.com.tr/tr/insan-kaynaklari/is-te-esitlik-bildirgesi (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 225 Doğuş Grubu. Çalışma İlkeleri ve Etik Kurallar. s. 11, www.dogusgrubu.com.tr/DogusGrubu_Files/202110611816658_Dogus%20Grubu%20Calisma%20Ilkeleri_websitesi_versiyonu.pdf (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 226 Doğuş Grubu. Çalışma İlkeleri ve Etik Kurallar. s. 11.
- 227 Doğuş Grubu (2020). *2020 Global Compact İlerleme Raporu*. s. 22.
- 228 Doğuş Grubu (2020). *2020 Global Compact İlerleme Raporu*. s. 12, 22.
- 229 Bkz. Rehber İlkeler, İlke 12.
- 230 Doğuş Grubu (2020). *2020 Global Compact İlerleme Raporu*. s. 5, 6,
- 231 Çalışma İlkeleri ve Etik Kurallar, Önsöz. s. 7; Tedarikçi ve müşteri ilişkileri. s. 15.
- 232 Doğuş Grubu (2020). *2020 Global Compact İlerleme Raporu*. s. 22.
- 233 Doğuş Grubu (2020). İş'te Eşitlik Bildirgesi. Madde 10: "Bildirgenin tüm etki alanımıza (iş ortaklarımız, tedarikçilerimiz) yayılmasını sağlarız."
- 234 Doğuş Grubu. Çalışma İlkeleri ve Etik Kurallar. s. 14, 15.
- 235 Doğuş Grubu (2020). *2020 Global Compact İlerleme Raporu*. s. 21.
- 236 Bkz. dipnot 235.
- 237 Doğuş Grubu (2020). *2020 Global Compact İlerleme Raporu*. s. 19.
- 238 Doğuş Grubu (2020). *2020 Global Compact İlerleme Raporu*. "COVID-19 Dönemi Çalışmaları". s. 16.
- 239 Doğuş Grubu (2020) *2020 Global Compact İlerleme Raporu*. s. 10.
- 240 Doğuş Grubu (2020). Çalışma İlkeleri ve Etik Kurallar. s. 4.
- 241 Doğuş Grubu (2020). *2020 Global Compact İlerleme Raporu*. s. 10.
- 242 Doğuş Grubu (2020). *2020 Global Compact İlerleme Raporu*. s. 6, 14, 15.
- 243 Doğuş Grubu (2020). *2020 Global Compact İlerleme Raporu*. s. 1, 2, 22.
- 244 Bkz. Bilgili Grup Şirketleri. www.bilgiliholding.com/tr/bilgili-grup-sirketleri.html
- 245 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi* (2013, 11 Aralık), Sayı: 8462, Sayfa: 1290-1294.
- 246 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi* (2014, 6 Şubat), Sayı: 8516, Sayfa: 454.
- 247 Anket soruları, şirketle yapılan telefon görüşmesinde irtibat kişisi olarak iletilen iletişim sorumlusuna e-posta ile gönderilmiştir. İletilen iletişim sorumlusu aynı zamanda Galataport İstanbul Liman İşletmeciliği ve Yatırımları A.Ş.'nin de iletişim sorumlusudur.
- 248 Bkz. www.bilgiliholding.com/tr/kurumsal/sosyal-sorumluluk.html
- 249 Bkz. Adana'ya Temiz Hava Kampanyası. adanayatemizhava.org
- 250 Kuşak ve Yol Projesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. adanayatemizhava.org/kusak-ve-yol-projesi/
- 251 Projeyi üstlenen EMBA Elektrik'teki hisse devrileri sonrasında Çinli yatırımcılar hakim konuma gelmiştir. Ayrıca projenin finansmanını sağlayan bankalar China Development Bank, Bank of China, ICBC'dir.
- 252 Bkz. Adana'ya Temiz Hava Kampanyası, dipnot 249.
- 253 İmza kampanyası için bkz. www.change.org/p/deniz-kaplumba%C4%9Falar%C4%B1-yuvalama-kumsal%C4%B1nda-termik-santral-in%C5%9Faat%C4%B1na-yer-yok-kaplumba%C4%9Fak%C3%B6m%C3%BCrsevmez-emineerdogan-murat-kurum-csbgovtr-tcenerji-fatih-donmez?utm_source=share_petition&utm_medium=custom_url&recruited_by_id=ea9919e0-a3e2-11ea-88fd-df49a397c1ee
- 254 Adana'daki termik santral inşaatı kural tanımıyor. (2020, 28 Ağustos). adanayatemizhava.org/adanadaki-termik-santral-insaatı-kural-tanımıyor/. (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022). Sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan tahmin çalışması için bkz. adanayatemizhava.org/files/2020/08/CREA_Hunutlu-health-impacts-briefing-v2.pdf
- 255 Rapor için bkz. WWF- Türkiye Doğal Hayatı Koruma Vakfı. (2021) *Yenilenebilir Enerji Çağında Kömürün Fizibilitesi: Hunutlu Termik Santrali Örneği*. www.wwf.org.tr/?10440/Yenilenebilir-Enerji-Cagında-Komurun-Fizibilitesi-Hunutlu-Termik-Santrali-Ornegi. Raporun ana bulguları şu şekilde: "Hunutlu Termik Santralinin yatırım maliyeti 1,7 milyar dolar olarak baz alındığında, işletmeye girdikten ancak 26 yıl sonra proje kendini geri ödeyebilecek. İnşaat süresiyle beraber bu süre 30 yıla çıkıyor. Yatırım maliyeti 2,1 milyar dolar olarak kabul edildiğinde ise, santral 30 yıllık ekonomik ömrü boyunca yatırımı geri ödeyemiyor." *bianet*. (2021, 15 Ocak) bianet.org/bianet/ekoloji/237639-hunutlu-termik-santrali-30-yil-boyunca-kar-getiremeyecek (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 256 *Yeşil Gazete* (2020, 28 Ağustos). Adana'daki termik santral inşaatı kural tanımıyor. yesilgazete.org/adanadaki-termik-santral-insaatı-kural-tanımıyor/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 257 *Evrensel* (2020, 12 Haziran). Tülay Hatimoğulları, Doğu Akdeniz'deki termik santrallerin araştırılmasını istedi. www.evrensel.net/haber/407005/tulay-hatimogullari-dogu-akdenizdeki-termik-santrallerin-arastirilmesini-istedi (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 258 Bkz. Adana'daki termik santral inşaatı kural tanımıyor. (2020, 28 Ağustos), dipnot 254.
- 259 Bkz. Adana'daki termik santral inşaatı kural tanımıyor. (2020, 28 Ağustos), dipnot 254.
- 260 Bkz. Adana'daki termik santral inşaatı kural tanımıyor. (2020, 28 Ağustos), dipnot 254.
- 261 Bkz. Adana'daki termik santral inşaatı kural tanımıyor. (2020, 28 Ağustos), dipnot 254.
- 262 *Yeşil Gazete* (2021, 21 Nisan). EPDK aylar sonra duyurdu: IC İçtaş'ın Yumurtalık Termik Santrali ön lisans başvurusu iptal edildi. yesilgazete.org/epdk-aylar-sonra-duyurdu-ic-ictasin-yumurtalik-termik-santrali-onlisans-basvurusu-iptal-edildi/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 263 Bkz. dipnot 262.
- 264 *Evrensel*. (2020, 9 Ekim) ÇED raporuna aykırı termik santral inşaatına dava açıldı. www.evrensel.net/haber/416125/ced-raporuna-aykiri-termik-santral-insaatına-dava-acildi (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 265 Bkz. Adana'daki termik santral inşaatı kural tanımıyor. (2020, 28 Ağustos), dipnot 254.
- 266 *Evrensel* (2020, 5 Haziran). CHP'li Burhanettin Bulut: Kömürlü termik santral Adanalıları zehirleyecek. www.evrensel.net/haber/406442/chpli-burhanettin-bulut-komurlu-termik-santral-adanalıları-zehirleyecek (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 267 *Evrensel* (2018, 29 Ocak). Santral kurulan bölgede kanser vakaları 5 yılda 12 kat arttı. www.evrensel.net/haber/344352/santral-kurulan-bolgede-kanser-vakaları-5-yilda-12-kat-artti (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 268 Bkz. dipnot 267.
- 269 *Yeşil Gazete* (2019, 25 Nisan). Koruma altındaki kumsala Çin'den kömürlü termik santral. yesilgazete.org/koruma-altındaki-kumsala-çinden-kömürlü-termik-santral/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).
- 270 Bern Sözleşmesi, BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Barselona Sözleşmesi.
- 271 Bkz. Koruma altındaki kumsala Çin'den kömürlü termik santral, dipnot 269.
- 272 Bu paragraftaki bilgiler araştırmamız sırasında ilgili projedeki sivil toplum kuruluşlarıyla yapılan görüşmelerden derlendi.
- 273 Bu paragraftaki bilgiler araştırmamız sırasında ilgili projedeki sivil toplum kuruluşlarıyla yapılan görüşmelerden derlendi.
- 274 Kaplumbağa yuvalama sezonu boyunca inşaata ait deniz

dolgu su kaldırılmamış. (2020, 29 Eylül). www.change.org/p/deniz-kaplumbağaları-yuvalama-kumsalında-termik-santral-inşaatına-yer-yok-kaplumbağakömürsevmez-emineerdogan-murat-kurum-csbgovtr-tcenerji-fatih-donmez/u/27805548 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

275 Bkz. Koruma altındaki kumsala Çin'den kömürlü termik santral, dipnot 269.

276 *Yeşil Gazete* (2020, 16 Haziran). Dünyanın en yaşlı denizcilerine kömür tehdidi. yesilgazete.org/dunyanin-en-yasli-denizcilerine-komur-tehdidi/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

277 Greenpeace (2021, 7 Ekim). Türkiye Paris Anlaşması İklim Anlaşmasını onayladı. Peki şimdi ne olacak? www.greenpeace.org/turkey/blog/turkiye-paris-iklim-anlasmasini-onayladi-peki-simdi-ne-olacak (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

278 Bkz. dipnot 249.

279 *İklim Haber* (2021, 28 Eylül). Çin'in yurtdışında yeni kömür yatırımı yapmama kararı Hunutlu'yu da kapsamalı. www.iklimhaber.org/cinin-yurtdisinda-yeni-komur-yatirimi-yapmama-karari-hunutluyu-da-kapsamali/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

280 Ayrıntılı bilgi için bkz. Açık Radyo. (2021, 28 Eylül) Haftanın en şaşırtıcı ve güzel haberi. /acikradyo.com.tr/yesil-havadis/haftanin-en-sasirtici-ve-guzel-haberi-turkiye-paris-iklim-anlasmasini-onayliyor (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

281 Bkz. dipnot 280.

282 Bkz. dipnot 249.

283 *Medyascope* (2020, 3 Haziran). Adana'ya Temiz Hava: İskenderun Körfezi'nde yaşamın sürmesini isteyenler, EMBA Hunutlu Termik Santrali'ne karşı çıkıyor. medyascope.tv/2020/06/03/adanaya-temiz-hava-iskenderun-korfezinde-yasamin-surmesini-isteyenler-emba-hunutlu-termik-santrali-kearsi-cikiyor/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

284 Bkz. dipnot 249.

285 Bkz. dipnot 249.

286 Bkz. dipnot 249.

287 Bkz. Koruma altındaki kumsala Çin'den kömürlü termik santral, dipnot 269.

288 Bkz. Koruma altındaki kumsala Çin'den kömürlü termik santral, dipnot 269.

289 *Birgün* (2020, Haziran 10). Adana'da "EMBA Termik Santrali Durdurulsun" çağrısı. www.evrensel.net/haber/406810/adanada-emba-termik-santrali-durdurulsun-cagrisi (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

290 Bkz. dipnot 289.

291 Bkz. dipnot 289.

292 Ayrıntılı bilgi için bkz. Change.org. Adana'da bir kömürlü termik santral daha istemiyoruz! #KaplumbağaKömürSevmez. www.change.org/p/deniz-kaplumbağaları-yuvalama-kumsalında-termik-santral-inşaatına-yer-yok-kaplumbağakömürsevmez-emineerdogan-murat-kurum-csbgovtr-tcenerji-fatih-donmez

293 Adanayatemizhava (2020, 1 Aralık). Kenya'daki kömür proje sinden çekilen ICBC'ye Adana'dan mesaj: Hunutlu'dan da çekil. adanayatemizhava.org/kenyada-komur-projesinden-cekilen-icbcye-adanadan-mesaj-hunutludan-da-cekil (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

294 Web sitesi için bkz. Bank of Coal. Anasayfa: bankofcoal.com

295 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi* (2011, 27 Aralık), Sayı: 7970, Sayfa: 553-555.

296 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi* (2013, 27 Aralık), Sayı: 8474, Sayfa: 568.

297 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi* (2016, 16 Aralık), Sayı: 9221, Sayfa: 415.

298 Anket soruları, şirketle yapılan telefon görüşmesinde irtibat kişisi olarak iletilen iki ayrı sorumluya e-posta ile gönderilmiştir.

299 Bkz. embapower.com/tr/#home

300 Bkz. www.shanghaipower.com/power

301 Bkz. www.shanghaipower.com/power/ir/Introduction/201612/t20161229_28678.html

302 Bkz. www.shanghaipower.com/power/ir/Introduction/201612/W020161229594244451204.pdf

303 Anket soruları, 2015 Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporu'nda irtibat için belirtilen e-posta adresine e-posta ile gönderilmiştir.

304 *Social Responsibility Report 2015*, s. 66-69, www.shanghaipower.com/power/ir/Introduction/201612/W020161229594250708490.pdf

305 *Social Responsibility Report 2015*, s. 69.

306 *Social Responsibility Report 2015*, s. 69, GR4-HR2 kodlu referans.

307 Bkz. www.avic-intlproject.cn

308 Anket soruları, ana şirket Avic International üzerinden kurumsal web sayfasında irtibat için belirtilen e-posta adresine e-posta ile gönderilmiştir. Gönderilen e-posta, e-posta hesabının kotası dolu olduğu uyarısı ile geri dönmüştür.

309 Bkz. www.avic-intl.cn/english/index_en.html

310 Bkz. www.cdb.com.cn/English/

311 Bkz. www.cdb.com.cn/English/qywh/khsm/

312 Anket soruları, China Development Bank'in kurumsal web sayfasında belirtilen e-posta adresine e-posta ile gönderilmiştir.

313 CDB Culture Manual, s.15, bkz. www.cdb.com.cn/English/qywh/khwhsc/download

314 Bkz. www.unepfi.org/members

315 Bkz. www.unglobalcompact.org/what-is-gc/participants/2054-China-Development-Bank

316 Bkz. www.unglobalcompact.org/participation/report/cop/create-and-submit/advanced/457403 Atıf yapılan bu bağlantıda Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin 10 ilkesi çerçevesinde bir değerlendirme bulunmaktadır. Ancak, bu değerlendirmede belirtilen hususlarla 2020 Sürdürülebilirlik Raporu içeriğini karşılaştırdığımızda birbiri ile uyumlu olmadığını gördük. Örneğin, değerlendirmede CEO mesajında Küresel İlkelere desteğin beyan edildiği belirtiliyor. Fakat, 2020 Sürdürülebilirlik Raporu'ndaki CEO mesajında böyle bir beyan yer almıyor. Bu nedenle, bu değerlendirmenin daha önceki raporlara dayandığı sonucuna ulaştık.

317 *2020 Sustainability Report*, s. 67, ungc-production.s3.us-west-2.amazonaws.com/attachments/cop_2021/502665/original/2020%20CDB%20Sustainability%20Report.pdf?1631790955

318 *2020 Sustainability Report*, s. 52.

319 Bkz. www.cdb.com.cn/English/qywh/khjzg

320 Bkz. [www.boc.cn/en/Bank of China 2017 yılından beri Türkiye'de de faaliyet gösteriyor. bkz. www.bankofchina.com.tr/haberler/201712/t20171207_001.html](http://www.boc.cn/en/Bank%20of%20China%202017%20Yilindan%20beri) Bu çalışma kapsamında Bank of China'nın Çin'deki ana bankanın kurumsal web sayfası incelenmiştir. Ancak anket sorularının paylaşılmasında iletişim kolaylığı nedeniyle Türkiye şubesinin irtibat bilgileri kullanılmıştır.

321 *Corporate Social Responsibility Report of Bank of China Limited for 2019*, pic.bankofchina.com/bocappd/report/202003/P020200327591091297029.pdf

322 Anket soruları, Bank of China Türkiye'nin kurumsal web sayfasında belirtilen e-posta adresine e-posta ile gönderilmiştir.

323 *Corporate Social Responsibility Report of Bank of China Limited for 2019*, s. 96

324 Bkz. www.unepfi.org/member/bank-of-china-limited

325 Bkz. www.unepfi.org/banking/bankingprinciples/resources-for-implementation/reporting

326 Bkz. [www.icbc-ltd.com/ICBCLtd/en/ICBC 2015 yılında Tekstilbank'ın %75.5 hissesini satın almış ve bu işlem sonrasında Tekstilbank'ın ismi ICBC Türkiye olarak değiştirilmiştir. Bkz. www.icbc.com.tr/tr/hakimizda/detay/Hakimizda/153/128/0](http://www.icbc-ltd.com/ICBCLtd/en/ICBC%202015%20Yilinda) Bu çalışma kapsamında ICBC Global'in kurumsal web sayfası incelenmiştir. Ancak anket sorularının paylaşılmasında iletişim kolaylığı nedeniyle Türkiye şubesinin irtibat bilgileri kullanılmıştır.

327 Bkz. www.icbc-ltd.com/ICBCLtd/Corporate%20Governance/Regulatory%20Documents/Internal%20Regulations/

328 Anket soruları, ICBC Türkiye'nin kurumsal web sayfasında belirtilen e-posta adresi ile yapılan görüşmede belirtilen ilgili iletişim kişisine e-posta ile gönderilmiştir.

329 Bkz. www.icbc-ltd.com/ICBCLtd/SocialResponsibility/Corporate%20Social%20Responsibility/2021/2021%20Interim%20ESG%20Special%20Report%20of%20Industrial%20and%20Commercial%20Bank%20of%20China%20Limited, s. 57, www.icbc.com.cn/userfiles/Resources/ICBCLTD/download/2021/2021ESGEN2021091.pdf

330 *2021 Interim ESG Special Report of Industrial and Commercial Bank of China Limited*, s. 6-9.

331 2021 Interim ESG Special Report of Industrial and Commercial Bank of China Limited, s. 10-18; ayrıca bkz. www.icbc-ltd.com/ICBCLtd/Investor%20Relations/GreenFinance/

332 Bkz. www.unepfi.org/member/industrial-and-commercial-bank-of-china-limited/

333 2020 Special Report on Green Finance, v.icbc.com.cn/userfiles/Resources/ICBCLTD/download/2021/2020lv202110.pdf

334 Kazdağları yöresi, Biga Yarımadası ve Kuzey Ege'yi kaplayan bir yöreyi ifade ediyor.

335 Alamos Gold 2009 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'ndan Kazdağları bölgesinde planladığı altın madeni projeleri için üç adet maden ruhsatı aldı. Bu projeler, Kirazlı, Çamyurt ve Ağı Dağı maden projeleridir.

336 Av. Ali Furkan Oğuz ile yapılan söyleşi: Bkz. Akgün İlhan (2019, 9 Ağustos). Su ve vicdan: Kirazlı'da ekolojik ve sosyal yıkıma karşı mücadele. *Yeşil Gazete*. yesilgazete.org/su-ve-vicdan-kirazlida-ekolojik-ve-sosyal-yikima-karsi-mucadele/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

337 DW (2019, 9 Ağustos). Beş soruda Kazdağlarında siyanür kullanımı. www.dw.com/tr/be%C5%9F-soruda-kaz-da%C4%9Flar%C4%B1nda-siyan%C3%BCr-kullan%C4%B1m%C4%B1/a-49953796 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

338 TEMA Vakfı (2020). Kaz Dağları Yöresi'nde Madencilik. cdn-tema.mncdn.com/Uploads/Cms/kaz-daglari-raporu.pdf

339 Hazal Ocak (2021, 7 Temmuz). Kazdağlarından sonra Serçiler ve Terziler köylerinin ormanlık alanına da altın projesi. *Cumhuriyet*, www.cumhuriyet.com.tr/haber/kaz-daglarindan-sonra-serciler-ve-terziler-koylerinin-ormanlik-alanina-da-altin-projesi-1850421 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

340 TEMA Vakfı (2020). Kaz Dağları Yöresi'nde Madencilik.

341 *Politeknik* (2019, 8 Ağustos). Kazdağları-Kirazlı altın madeni: Teknik veriler, siyanür kullanımı ve olası tehlikeler. politeknik.org.tr/kazdaglari-kirazli-altin-madeni-teknik-veriler-siyanur-kullanimi-ve-olası-tehlikeler/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); Pelin Ünker (2019, 9 Ağustos). Beş soruda Kazdağlarında siyanür kullanımı. DW, www.dw.com/tr/beş-soruda-kaz-daglarinda-siyanur-kullanımı/a-49953796 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

342 *Politeknik* (2019, 4 Ağustos). Kazdağları'nda Neler Oluyor? politeknik.org.tr/kazdaglarinda-neler-oluyor-politeknik/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

343 Çanakkale Belediyesi (2019, 8 Ağustos). Biz hep buradaydık hep söyledik ama siz duymadınız! www.canakkale.bel.tr/tr/sayfa/1140-haberler/1895-biz-hep-buradaydik-hep-soyledik-ama-siz-duymadiniz (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

344 TEMA Vakfı (2020). Kaz Dağları Yöresi'nde Madencilik.

345 Prof. Dr. Şebnem Düzgün ile söyleşi: Erensü, S. (2020, Ağustos). Sektörün ve Akademik Gözünden Madencilik. *Kazdağları - Kirli Altın (MAD)*, s. 15, bkz. drive.google.com/file/d/1JvUhhU-YkBJY5HiH_t4wzcCzisEJABc/view

346 Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2016, 7 Eylül) *Resmî Gazete*, sayı: 6745, madde 80, www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160907-1.htm

347 *Politeknik* (2019, 4 Ağustos). Kazdağları'nda Neler Oluyor?

348 ÇED olumlu kararına karşı Çanakkale Barosu ile Çanakkale Belediyesi tarafından açılan davanın Çanakkale İdare Mahkemesi'nce reddedilmesi üzerine bu karara itiraz edilmiş ve dava Danıştay'a taşınmıştır. Danıştay, 2017 yılında her iki ÇED raporu arasında önemli birçok unsurda büyük farklar olduğu gerekçesiyle Çanakkale İdare Mahkemesi'nin kararını bozmuş ve bu kararında yeni bir bilirkişi incelemesi yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bu amaçla dava tekrar Çanakkale İdare Mahkemesi'nde görülmeye başlanmıştır. Ağaç kesimleri Danıştay'ın bozma kararının hemen sonrasında başlamıştır. Çanakkale Belediyesi (2019, 8 Ağustos). Biz hep buradaydık hep söyledik ama siz duymadınız!; Çanakkale Belediyesi (2019, 8 Ağustos). Çanakkale'de uzun yıllardır belediye, sivil toplum, meslek odaları, kent konseyince yapılan çevre mücadelesinin kronolojisi. www.canakkale.bel.tr/tr/sayfa/1140-haberler/1896-canakkalede-uzun-yillardir-belediye-sivil-toplum-meslek-odolari-kent-konseyince-yapilan-cevre-mucadelesinin-kronolojisi (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); Çanakkale Belediyesi (2019, 5 Ağustos). Başkan Gökhan, Kazdağları'ndaki süreçle ilişkin bilgilendirmede bulundu. www.canakkale.bel.tr/tr/sayfa/1140-haberler/1994-baskan-gokhan-kazdaglarindaki-surece-iliskin-bilgilendirmede-bulundu (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); TEMA (2018, 21 Mart). Danıştay'dan

Kazdağlarını koruyan karar. www.tema.org.tr/basin-odasi/bizden-haberler/danistaydan-kazdaglarini-koruyan-karar (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

349 Çanakkale Belediyesi (2019, 5 Ağustos). Başkan Gökhan, Kazdağları'ndaki süreçle ilişkin bilgilendirmede bulundu.

350 Çanakkale Belediyesi (2019, 30 Temmuz). Belediye başkanlarından su nöbetine destek. www.canakkale.bel.tr/tr/sayfa/1140-haberler/1856-belediye-baskanlarindan-su-nobetine-destek (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

351 *Sözcü* (2019, 8 Ağustos). TEMA Vakfı, Kirazlı'da 195 bin ağaç kesildi iddiasını madde madde anlattı, www.sozcu.com.tr/hayatum/yasam-haberleri/tema-vakfi-kirazlida-195-bin-agac-kesildi-iddiasini-madde-madde-anlatti/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

352 *bianet* (2019, 29 Temmuz). Enerji Bakanlığı'ndan Kazdağları ile ilgili açıklama: Siyanür kullanılmadı, bianet.org/kadin/ekoloji/210993-enerji-bakanligi-ndan-kazdaglari-yla-ilgili-aciklama-siyanur-kullanilmadi (Erişim tarihi: 24 Ocak 2022).

353 Ayrıntılı bilgi için bkz. Şirketin Twitter hesabı (2019, Kasım 12). twitter.com/BigaDogu/status/1193861678741557249 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2021).

354 Doç. Dr. Oğuz Kurdoğlu ile söyleşi: Yazıcı, S. ve Erensü, S. (2020, Ağustos). Ekosistemi Bir Bütün Olarak Düşünmek. *Kazdağları - Kirli Altın (MAD)*, s. 13, drive.google.com/file/d/1JvUhhU-YkBJY5HiH_t4wzcCzisEJABc/view

355 Şirketin Twitter hesabında "10 yıllık bir süreç boyunca devam eden Çevresel Sosyal Etki Değerlendirme ve Tehlike Risk çalışmalarımızı, 13 farklı alanda yerli ve yabancı 92 bilim insanı ile gerçekleştirdik. Biyoçeşitlilik Yönetim ve Aksiyon Planlamamızı bu çalışmalarımız doğrultusunda hazırladık." şeklinde paylaşım yapmakla birlikte bu çalışma kamuyla paylaşılmamıştır (Ayrıca bkz. "Şirketin İnsan Hakları Politikaları" başlığı).

356 *Politeknik* (2019, 8 Ağustos). Kazdağları-Kirazlı altın madeni: teknik veriler, siyanür kullanımı ve olası tehlikeler.

357 *bianet* (2019, 29 Temmuz). Enerji Bakanlığı'ndan Kazdağları'yla ilgili Açıklama.

358 Ayrıntılı bilgi için bkz. Şirketin Twitter hesabı (2019, 4 Ekim). twitter.com/BigaDogu/status/1180093101093900289 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

359 Ayrıntılı bilgi için bkz. Şirketin Twitter hesabı (2019, 4 Ekim 2019). twitter.com/BigaDogu/status/1180093103404920832 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

360 *Yeşil Gazete* (2020, 26 Şubat). Kumarlar'dan devlete. yesilgazete.org/kumarlardan-devlete-verdiginiz-sozleri-tutun/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

361 Fethi Kınaş ve Yılmaz Doğan (Yönetmen) (2019). *Su yolu*, youtu.be/PlagcZtym3s

362 Ayrıntılı bilgi için bkz. Şirketin Twitter hesabı (2021, 9 Mart). twitter.com/BigaDogu/status/1369031953412931593/photo/1 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

363 Özer Akdemir (2021, 12 Mart). Alamos Gold'un çekildiği Kirazlı'da rehabilitasyon ekosisteme uygun yapılmalı. *Evrnsel*, ekoloji.org/alomos-goldun-cekildiği-kirazlida-rehabilitasyon-ekosisteme-uygun-yapilmali-ozel-akdemir/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

364 *Yeşil Gazete* (2021, 29 Mart). Kazdağlarını Harap Eden Doğu Biga Madencilik Müdürü: 30 Yıldır Bekliyoruz. Üç-Beş Ay Daha Bekleriz, yesilgazete.org/kazdaglarini-harap-eden-dogu-biga-madencilik-muduru-30-yildir-bekliyoruz-uc-bes-ay-daha-bekleriz/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

365 Bkz. Alamos Gold (2021, 20 Nisan). *Alamos Gold announces 1 billion dollars investment treaty claim against the republic of Turkey*. www.alamosgold.com/news-and-events/news/news-details/2021/Alamos-Gold-Announces-US1-Billion-Investment-Treaty-Claim-Against-the-Republic-of-Turkey/default.aspx (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022). Başlatılan Dünya Bankası bünyesindeki uluslararası yatırım tahkim (ICSID) süreci hakkında bilgi için bkz. icsid.worldbank.org/cases/case-database/case-detail?CaseNo=ARB/21/33 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022)

366 *Yeşil Gazete* (2021, 7 Mayıs). Kazdağları Ekoloji Platformu Alamos Gold'a sordu: 1,5 milyon doları K-kime ödediniz? yesilgazete.org/kazdaglari-ekoloji-platformu-alamos-golda-sordu-15-milyon-dolari-kime-odediniz/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

367 *Evrnsel* (2012, 29 Ağustos). Kazdağları Balya gibi olmasın, www.evrnsel.net/haber/35302/kazdaglari-balya-gibi-olmasin (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

368 TEMA Vakfı'nın açtığı imza kampanyasını bir ay içerisinde yaklaşık 500.000 kişi imzaladı. Bkz. TEMA (2019, 8 Ağustos). TEMA Vakfı: Ağaç tanımı mevzuatta açık, en az 195 bin ağaç kesildi. www.tema.org.tr/basin-odasi/basin-bultenleri/agac-tanimi. İmza sayısı bu raporun hazırlandığı tarih itibarıyla 658.592 idi. İmza kampanyası için bkz. change.org (2019). *Kirazlı'da uydulara göre söylenenin 4 katı ağaç kesildi. İşletme durdurulsun!* www.change.org/p/kirazli%C4%B1-da-uydulara-g%C3%B6re-s%C3%B6ylenenin-4-kat%C4%B1-195-000-a%C4%9Fa%C3%A7-kesildi-i%C5%9Fletme-durdurulsun-alt%C4%B1nda%C3%B6l%C3%BCm-var-kazda%C4%9Flar%C4%B1n%C4%B1savun-canakkalegovtr-csbgovtr. Çanakkale Belediyesi (2019, 5 Ağustos). Büyük Su ve Vicdan Nöbeti Buluşması'na ise Türkiye'nin farklı şehirlerinden on binlerce kişi katıldı. www.canakkale.bel.tr/tr/sayfa/1140-tum-haberler/1882-canakkalenin-suyuna-sahip-cikmak-icin-on-binler-su-ve-v (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

369 Bu paylaşımlar için bkz. Şirketin Twitter hesabı (2020, 27 Şubat). twitter.com/BigaDogu/status/1233091646520205316 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); Şirketin Twitter hesabı (2020, 12 Mart). twitter.com/BigaDogu/status/1238153206682783745 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); Şirketin Twitter hesabı (2020, 6 Mayıs). twitter.com/BigaDogu/status/1258029057754759168 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); Şirketin Twitter hesabı (2020, 16 Mayıs). twitter.com/BigaDogu/status/1261583247655473152 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); Şirketin Twitter hesabı (2020, 27 Eylül). twitter.com/BigaDogu/status/1310262299148644352 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

370 Reuters (2019, 7 Ağustos). After protests, Alamos CEO defends Turkish mine project against "misinformation". www.reuters.com/article/us-turkey-environment-alamos-ceo-idUSKCN1UX106 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

371 Ayrıca bkz. Sessiz Kalma (2021, 27 Ocak). *Su ve Vicdan Nöbetçileri*. www.sessizkalma.org/defender/su-ve-vicdan-nobetçileri/

372 Dayanışma çağrısı için bkz. fongogo (2020). *Kazdağları dayanışma çağrısı*. fongogo.com/Project/kazdaglari-dayanisma-cagrısı (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

373 *Yeşil Gazete* (2020, 15 Haziran). Kazdağlarında yeni normal: desteğe gidenlerin önu jandarma tarafından kesildi. yesilgazete.org/kazdaglarinda-yeni-normal-destege-gidenlerin-onu-jandarma-tarafından-kesildi/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

374 Çanakkale Valiliği'nin yasaklama kararı için bkz. Çanakkale Valiliği (2020, 25 Temmuz). *Yasaklama kararı*. www.canakkale.gov.tr/yasaklama-kararı (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

375 *BirGün* (2020, 25 Temmuz). Kazdağları için Çanakkale'ye giden yurttaşlar gözaltına alındı, www.birgun.net/haber/kazdaglari-icin-canakkale-ye-giden-yurttaşlar-gozaltına-alındı-309619 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

376 Su ve Vicdan Nöbeti 2019 yılı ağustos ayında nöbet komitesi tarafından sona erdirildikten sonra Her Yer Kazdağları adıyla devam ettirilen nöbet 2020 yılı eylül ayında sona erdirildi.

377 Tansu Pişkin (2020, 22 Eylül). Üzerini Değiştirenleri Bile Kamerayla Çektiler", *bianet*, bianet.org/bianet/ekoloji/231352-uzerini-degisenleri-bile-kamerayla-çektiler (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

378 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi* (2018, 22 Haziran), Sayı: 9605, Sayfa: 564.

379 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi* (2010, 12 Ocak), Sayı:7477, Sayfa: 108.

380 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi* (2017, 5 Haziran), Sayı: 9340, Sayfa: 54.

381 *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi* (2018, 14 Haziran), Sayı: 9600, Sayfa: 926.

382 Basın açıklaması için bkz. *Alamos Gold* (2021, 21 Nisan). *Alamos Gold Announces US\$1 Billion Investment Treaty Claim Against the Republic of Turkey*.

383 Bkz. www.dogubiga.com

384 Doğu Biga Madencilik'in kurumsal web sayfası veri toplama sürecinde aktif olmamakla birlikte, sosyal medya hesapları erişilebilirdi. İlgili sosyal medya hesapları için bkz. twitter.com/BigaDogu; www.facebook.com/dogubiga; www.instagram.com/dogubiga

385 *İnternet Arşivi* hakkında detaylı bilgi için bkz. archive.org/about/

386 Doğu Biga Madencilik'in *İnternet Arşivi*'nin veri tabanında yer alan 2 Mart 2021 tarihli kayıt için bkz. Doğu Biga Madencilik

(2019). *Önce insan, önce çevre, önce iş güvenliği*. web.archive.org/web/20210302135132/https://www.dogubiga.com/tr (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

387 Şirketin o tarihte aktif olan kurumsal web sayfasında iletişim için mevcut elektronik iletişim bilgisinin genel bir e-posta adresi olması nedeniyle, araştırma konusuyla ilgili olabilecek departman veya kişinin iletişim bilgilerini edinebilmek amacıyla şirket telefon ile arandı. Yapılan görüşmeden sonra şirket tarafından bir geribildirim yapılmadığı için anket soruları o tarihte kurumsal web sayfasında yer alan genel iletişim e-posta adresine gönderilmiştir.

388 Ayrıntılı bilgi için bkz. web.archive.org/web/20210302135030/https://www.dogubiga.com/tr/corporate (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

389 Bkz. Rehber İlkeler, İlke 18.

390 Ayrıntılı bilgi için bkz. web.archive.org/web/20210302135030/https://www.dogubiga.com/tr/corporate

391 Doğu Biga Madencilik (2019). *Sosyal sorumluluk*. web.archive.org/web/2021030213546/https://www.dogubiga.com/tr/social-responsibility (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

392 Bkz. Yukarıda raporun bu kısmının "Olumsuz İnsan Hakları ve Çevresel Etkiler" bölümü.

393 İlgili basın açıklamaları için bkz. Şirketin Twitter hesabı (2020, 29 Ekim). twitter.com/BigaDogu/status/1321833783222558728 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022); Şirketin Twitter hesabı (2021, 16 Mart). twitter.com/BigaDogu/status/1371826963720060928 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

394 Hollanda ticaret sicili sayfası için bkz. www.kvk.nl/orderstraat/product-kiezen/?kvknummer=702964990000 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

395 Bkz. alamosgold.com/

396 Anket soruları, kurumsal raporlarda irtibat kişisi olarak ismen belirtilen kişiye e-posta ile gönderilmiştir.

397 Alamos Gold. *Human rights policy*. s24.q4cdn.com/779615370/files/doc_downloads/policies/Human-Rights-Policy_August-2020-[web-version].pdf (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

398 Uluslararası İnsan Hakları Yasası, BM'nin şu insan hakları metinlerini kapsamaktadır: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi.

399 Alamos Gold. *Sustainability*. www.amosgold.com/sustainability/default.aspx (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

400 Alamos Gold (2020). *2020 ESG Report: Embedded sustainability*, s. 37, s24.q4cdn.com/779615370/files/doc_downloads/sustainability/Alamos-2020-ESG-Report-Final.pdf (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

401 Alamos Gold (2019). *2019 ESG Report*, s. 50, s24.q4cdn.com/779615370/files/doc_downloads/community/Alamos-2019-ESG-Report-Community.pdf (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

402 Alamos Gold. *Supply chain policy*. s24.q4cdn.com/779615370/files/doc_downloads/policies/Supply-Chain-Policy_August-2020-[web-version].pdf (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

403 Alamos Gold (2020). *2020 ESG Report: Embedded sustainability*, Tablo 15, s. 57.

404 Bkz. Doğu Biga Madencilik (2013, Şubat). *Kirazlı altın ve gümüş madeni kapasite artışı ve zenginleştirme projesi nihai ÇED raporu*. s24.q4cdn.com/779615370/files/doc_downloads/project_info/DOGU_BIGA_KIRAZLI_NIHAI_CED_BOLUMLER.pdf (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

405 Bkz. Alamos Gold (2019, 3 Ekim). *Türkiye'deki Alamos Gold projelerinin ekonomik katkı değerlendirilmesi*. s24.q4cdn.com/779615370/files/doc_downloads/project_info/EY_Alamos-Economic-Benefit_Final-Turkish.pdf (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

406 Alamos Gold (2020). *2020 ESG Report: Embedded sustainability*, Tablo 16, s. 58.

407 Bu projeler Ağı Dağı, Çamyurt ve Kirazlı Projeleridir.

408 Alamos Gold (2020). *2020 ESG Report: Embedded sustainability*, Tablo 16, s. 59.

409 Alamos Gold (2020). *2020 ESG Report: Embedded sustainability*, s. 71.

410 Alamos Gold (2020). *2020 ESG Report: Embedded sustainability*, s. 58.

411 Alamos Gold (2020). *2020 ESG Report: Embedded sustainability*, s. 108.

412 Dünya Altın Konseyi Sorumlu Altın Madenciliği İlkeleri, İlke 2.5, www.gold.org/about-gold/gold-supply/responsible-gold/responsible-gold-mining-principles (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

413 Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusufeli Barajı ve HES. www.suyapi.com.tr/tr/38044/Yusufeli-Barajı-ve-HES

414 Özlem Aslan (2020, 23 Mayıs). *Bir yeri kaybetmek üzerine notlar: Yusufeli'nin değeri*. birikimdergisi.com/guncel/10113/bir-yeri-kaybetmek-uzerine-notlar-yusufelinin-degeri (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

415 Yusuf Küçükbaşol. (2015). Çoruh Nehri ve Yusufeli Barajı: Toplumsal, ekonomik ve çevresel etkileri bakımından bir baraj incelemesi. *Birey ve Toplum*, 5 (10), 133-158. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/307109

416 Erdem Evren. (2016). Bir baraj karşıtı mücadelenin yükselişi ve düşüşü: Yusufeli Barajı Projesi ve hidro-kalkınmanın zaman-mekan siyaseti. (Der. Cemil Aksu, Sinan Erensü ve Fevzi Özlüer) *Sudan Sebepler Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler* (s.270) içinde. İletişim.

417 Recep Akyürek. (2019). *Yusufeli; geçmişini, geleceğini size veriyor*. (Der. Sinan Erensü). deretepe.org/yusufeli-iyi-parti-il-baskani/ (Erişim tarihi: 12 Ocak 2022).

418 Bkz. dipnot 416, s.270.

419 Akgün İlhan (2013, 5 Mart). *Çoruh'un Kelepçeleri: Yusufeli Barajı*. www.suhakki.org/2013/03/coruhun-kelepceleri-yusufeli-baraj/ (Erişim tarihi: 25 Ocak 2022).

420 Bkz. dipnot 419.

421 *Hürriyet* (2021, 12 Haziran). Yıl sonunda devreye giriyor! Türkiye'nin en yükseği olacak. www.hurriyet.com.tr/ekonomi/yil-sonunda-devreye-giriyor-turkiyenin-en-yuksegi-olacak-41830710 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

422 Ayrıntılı bilgi için T.C. Artvin Valiliği. (2019) Vali Doruk, "Yusufeli yeni yerleşim yeri göl manzaralı ve modern bir şehir olarak inşa ediliyor", bkz. www.artvin.gov.tr/vali-doruk-yusufeli-yeni-yerlesim-yeri-gol-manzarali-ve-modern-bir-sehir-olarak-insa-ediliyor (Erişim tarihi: 25 Ocak 2022).

423 Barış Demirci. (2019). Yusufeli halkının geleceği ile ilgili belirsizlikler kara bulutlar gibi üzerimizde. (Der. S. Erensü). deretepe.org/yusufeli-chp-il-baskani/ (Erişim tarihi: 25 Ocak 2022); ayrıca bkz. dipnot 5.

424 Ersin Türk ve Gökhan Hüseyin Erkan. (2018). Gömleğin her düğmesini yanlış iliklemek: Artvin-Yusufeli zorunlu yeniden yerleştirme sürecinin eleştirel incelemesi. *Planlama*, 28(2), 218-235. https://jag.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN-36854-RESEARCH_ARTICLE-TURK.pdf

425 Aygün Erdoğan ve Ersin Türk. (2020). Menkulleştirilen bir kentten kalan notlar: Yusufeli. *Mimarlık Dergisi*. www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=425&ReclD=4913

426 *bianet* (2001, 16 Ağustos). Barajlar Çoruh'u öldürecek. bianet.org/bianet/toplum/4021-barajlar-coruhu-oldurecek (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

427 Sular altında kalacak tarihi ve kültürel eserler şunlar: Dört Kilise Manastırı ve Kalesi (Tekkale köyü), Parhal Manastırı (Altıparmak köyü), İshhan Manastırı, Esbeki Manastırı, Kılıçkaya Camii ve Kalesi, Öğdem Camii ve Kalesi, Yaylalar Camii ve Kalesi, Bakırtepe Camii, İnanlı Camii, Demirkent Camii, Köprügören Kalesi 1-2, Çevreli köyü Kalesi, Konak Hamamı ve Yaylalar Köprüsü. Bkz. dipnot 13.

428 Bkz. dipnot 425.

429 Bkz. dipnot 425.

430 Bkz. dipnot 425.

431 Bkz. dipnot 425.

432 Bkz. dipnot 416.

433 *Gazete Duvar* (2021, 28 Ocak). Yusufeli inşaatın ortasında kaldı. www.gazeteduvar.com.tr/yusufeli-inaatin-ortasinda-kaldi-haber-1511637 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

434 Bkz. dipnot 423.

435 *Gazete Duvar* (2021, 16 Temmuz). Yusufeli halkından kura tepkisi: Mezarlık değil, ev istiyoruz, hakkımızı helal etmiyoruz. www.gazeteduvar.com.tr/amp/yusufeli-halkindan-kura-tepkisi-mezarlik-degil-ev-istiyoruz-hakkimizi-helal-etmiyoruz-haber-1528812?__twitter_impression=true (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

436 *Yeşil Gazete* (2018, 3 Temmuz). Yusufeli'nde oluşan çöp göleti yurttaşları harekete geçirdi. [yesilgazete.org/yusufelinde-olusan-cop-](http://yesilgazete.org/yusufelinde-olusan-cop-goleti-yurttaslari-harekete-gecirdi)

goleti-yurttaslari-harekete-gecirdi/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022). 437 Bkz. dipnot 416 ve dipnot 423.

438 Görüşmeler için bkz. Mekanda Adalet Derneği. deretepe.org/coruh

439 *Evrensel* (2017, 6 Mayıs). Yusufeli Barajında iş cinayeti: 1 ölü, 3 yaralı. www.evrensel.net/haber/319944/yusufeli-barajinda-is-cinayeti-1-olu-3-yarali (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

440 Bkz. dipnot 439.

441 *Cumhuriyet* (2019, 31 Mart). Korkunç ölüm! Elbisesini makineye kaptıran işçi hayatını kaybetti. www.cumhuriyet.com.tr/haber/korkunc-olum-elbisesini-makineye-kaptiran-isci-hayatini-kaybetti-1321589 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

442 *Gazete Duvar* (2020, 13 Temmuz). Yusufeli barajı şantiyesinde heyelan: 1 kişi öldü. www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2020/07/13/artvinde-heyelan-yusufeli-barajı-santiyesi-su-altinda (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

443 *Sol* (2020, 15 Temmuz). Yusufeli barajı işçileri Sol'a konuştu: Taşkının nedeni tıkanan menfezler. haber.sol.org.tr/haber/yusufeli-barajı-iscileri-sola-konustu-taskinin-nedeni-tikanan-menfezler-9553 (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

444 *Sendika.org* (2020, 29 Ekim). Yusufeli barajı inşaatında iş cinayeti: Beton formeni yüksekten düşerek yaşamını yitirdi. sendika.org/2020/10/yusufeli-barajı-inaatinde-is-cinayeti-beton-formeni-yuksekte-duserek-yasamini-yitirdi-599833/ (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

445 *Habertürk* (2021, 5 Haziran). Artvin'de yol inşaatında kaza: 1 ölü. Viyadükten düşen işçi hayatını kaybetti. www.haberturk.com/artvin-haberleri/87811381-artvinde-yol-inaatinde-kaza-1-oluyaduktan-dusen-isci-hayatini-kaybetti (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

446 *Evrensel* (2021, 19 Ağustos). Artvin'de viyadük inşaatından düşen işçi hayatını kaybetti. www.evrensel.net/haber/440684/artvinde-viyaduk-inaatından-dusen-isci-hayatini-kaybetti (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

447 *Evrensel* (2020, 25 Ağustos). Yusufeli Barajı ve HES inşaatında çalışan işçiler arasında vakalar arttı. www.evrensel.net/haber/412371/yusufeli-barajı-ve-hes-inaatinde-calisan-isciler-arasında-vakalar-artti (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

448 *Evrensel* (2020, 26 Ağustos). Yusufeli'nde salgın nedeniyle şantiyeden çıkışı yasaklanan işçiler iş bıraktı. www.evrensel.net/haber/412446/yusufelinde-salgın-nedeniyle-santiyeden-cikisi-yasaklanan-isciler-is-birakti (Erişim tarihi: 28 Ocak 2022).

449 Bkz. dipnot 448.

450 Limak İnşaat için bkz. Limak İnşaat. Yurtiçinde devam eden projeler. www.limak.com.tr/sectorler/insaati/projeler/yurt-icinde-devam-eden-projeler; Cengiz İnşaat için bkz. Cengiz İnşaat. Baraj ve enerji santrali. www.cengiz-inaaat.com.tr/baraj-ve-enerji-santrali/#1521454084116-ab80eb1c-00d8; Kolin İnşaat için bkz. Kolin İnşaat. Yusufeli Barajı ve HES inşaatı. www.kolin.com.tr/tr/projeler/tamamlanan-projeler/tarim-ve-enerji-projeleri/yusufeli-barajı-ve-hes-inaati

451 Bkz. www.limak.com.tr/kurumsal/hakkında

452 Anket soruları, Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019'da irtibat kişisi olarak belirtilen kurumsal iletişim müdürüne ve genel e-posta adresine e-posta ile gönderilmiştir. Kurumsal iletişim müdürüne gönderilen e-posta, e-posta adresinin bulunamadığı uyarısı ile geri dönmüştür.

453 Bkz. Limak İnşaat. www.limak.com.tr/anasayfa

454 Bkz. Limak İnşaat. Kurumsal politikalar. www.limak.com.tr/kurumsal/politikalar

455 Bkz. Limak İnşaat. Yönetim kurulu mesajı. www.limak.com.tr/kurumsal/yonetim-kurulu-mesaji

456 Bkz. *United Nations Global Compact*. Limak Group. www.unglobalcompact.org/what-is-gc/participants/49101-Limak-Group#company-information

457 Bkz. Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 3-4, www.limak.com.tr/files/İşEtiğiKurallarıPolitikası.pdf

458 Bu politika metninde yer alan bazı başlıklar, ayrı birer şirket politikası olarak da şirketin kurumsal web sayfasında yayınlanmaktadır.

459 Bkz. Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 5; Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 13, www.limak.com.tr/files/limak-2018-2019-surdurulebilirlik-raporu.pdf

460 Bkz. Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 8-9; Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 12.

461 Bu çalışma kapsamında incelenen diğer şirketlerden farklı olarak "çeşitlilik ve hoşgörü"nün Limak İnşaat için bir değer olarak sayıldığını tespit ettik. Şirket bu değerini "İş yerinde kaynak ve fırsatlara eşit ve adil bir erişim sağlayarak çeşitliliğin ve kapsayıcılığın sürdürülebilir olduğu, çalışanların birbirine saygılı ve hoşgörlü davrandığı bir kurum kültürü oluşturmak" şeklinde tanımlıyor.

462 Bkz. Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 8-9.

463 Bu çalışmanın şirketlerin kurumsal web sayfalarını esas alan araştırma sürecinde şirketin web sayfasında paylaşılan *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019* esas alındı.

464 Bkz. Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 188.

465 Bkz. Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 12.

466 Bkz. Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, Hedef 3 ve Hedef 5, s. 25-26.

467 Bkz. Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 12; ayrıca bkz. Limak Şirketler Grubu. *Sürdürülebilirlik Politikası*, www.limak.com.tr/files/SürdürülebilirlikPolitikası.pdf; Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 22.

468 Bkz. Limak Şirketler Grubu. Paydaş katılımı ve öneri/şikâyet politikası. www.limak.com.tr/files/PaydaşKatılımıveÖneriŞikâyetPolitikası.pdf

469 Bkz. Limak Şirketler Grubu. *Sürdürülebilirlik Politikası*, www.limak.com.tr/files/SürdürülebilirlikPolitikası.pdf

470 Bkz. Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 22.

471 Bkz. Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 8-9.

472 Bkz. Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, Hedef 4, s. 25.

473 Bkz. Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 2.

474 Bkz. Limak Şirketler Grubu (2018-2019). *Sürdürülebilirlik Raporu 2018-2019*, s. 38.

475 Limak Şirketler Grubu (2015-2019). *Söylemden Eyleme 2015-2019*, www.limak.com.tr/files/limak-2015-2019-soylemdeneyleme-raporu.pdf

476 Bkz. Limak Şirketler Grubu (2015-2019). *Söylemden Eyleme 2015-2019*, s. 6-7.

477 Bkz. Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 5.

478 Bkz. Limak Şirketler Grubu. *İş Etiği Kuralları Politikası*, s. 6.

479 Bkz. Cengiz İnşaat. Anasayfa. www.cengiz-inaat.com.tr

480 Bkz. Cengiz Holding. Anasayfa. www.cengizholding.com.tr

481 Bkz. Cengiz İnşaat. İnşaat. www.cengizholding.com.tr/sectorler/inaat

482 Anket soruları, şirketle yapılan telefon görüşmesinde irtibat kişisi olarak iletilen kurumsal iletişim sekreterine e-posta ile gönderilmiştir.

483 Bunlar kalite politikası, iş sağlığı, güvenliği ve çevre politikası ile yol trafik güvenliği politikasıdır.

484 Bkz. Bilgili Holding. Sosyal sorumluluk. www.bilgiholding.com.tr/kurumsal/sosyal-sorumluluk.html

485 Bkz. Cengiz İnşaat. Vizyon/misyon. www.cengiz-inaat.com.tr/vizyon-misyon/#

486 Bkz. www.cengiz-inaat.com.tr/baskanin-mesaji/

487 Bkz. Cengiz İnşaat. İş sağlığı güvenliği ve çevre politikası. www.cengiz-inaat.com.tr/is-sagligi-guvenligi-ve-cevre-politikasi

488 Bkz. Cengiz İnşaat. Vizyon-misyon. www.cengiz-inaat.com.tr/vizyon-misyon

489 Bkz. Kolin. Tarihçe. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/tarihce

490 Anket soruları, şirketle yapılan telefon görüşmesinde irtibat olarak iletilen halkla ilişkilere ve şirketin genel e-posta adresine e-posta ile gönderilmiştir.

491 Bkz. Kolin. Anasayfa. www.kolin.com.tr/tr

492 Şirketin kurumsal web sayfasında sürdürülebilirlik sekmesinde

sürdürülebilirlik politikası, insan hakları politikası ile tedarik zinciri politikası; insan kaynakları sekmesinde ise insan kaynakları politikası yer alıyor. Ayrıca hakkımızda sekmesi altında "Politikalarımız" başlığı ile şirket yaklaşımı paylaşılıyor. Burada "Kalite Yaklaşımımız ve Politikamız", "Çevre Yaklaşımımız ve Politikamız" ile "İş Sağlığı ve Güvenlik Politikamız" alt başlıkları yer alıyor. Bkz. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/politikalarimiz

493 Bkz. Kolin. İnsan hakları politikası. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/surdurulebilirlik/insan-haklari-politikasi

494 İnsan hakları politikasında belirtildiği gibi "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi" başlıklı bir BM metni bulunmuyor. Bu ifade ile şirketin İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni bir arada kapsayan Uluslararası İnsan Hakları Yasası'nı (*International Bill of Human Rights*) mı yoksa "İkiz Sözleşmeler" olarak anılan Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni mi kastettiği anlaşılmadı

495 Bkz. Kolin. Sürdürülebilirlik politikası. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-politikasi

496 Bkz. Kolin. Tedarik zinciri politikası. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/surdurulebilirlik/tedarik-zinciri-politikasi

497 Bkz. Kolin. Yönetim kurulu. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/yonetim-kurulu; ayrıca bkz. "Tanıtım Kataloğu" olarak adlandırılan belge, s.11, www.kolin.com.tr/documents/kolin-catalog-tr.pdf

498 Bkz. Kolin. Politikalarımız. www.kolin.com.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/politikalarimiz

499 Bkz. Kolin. Projeler. www.kolin.com.tr/tr/projeler

500 Bkz. www.kolin.com.tr/tr/projeler/tamamlanan-projeler/tarim-ve-enerji-projeleri/yusufeli-baraji-ve-hes-insaati

501 Detaylı bilgi için bkz. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin Çalışma Grubu. www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/WGHRandtransnationalcorporationsandotherbusiness.aspx

502 Bkz. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin Çalışma Grubu (2016). *Guidance on national action plans on business and human rights*. www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/UNWG_NAPGuidance.pdf

503 Ulusal eylem planları ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. *National Action Plans on Business and Human Rights*. globalnaps.org

504 Ayrıntılı bilgi için bkz. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. OECD Ulusal Temas Noktası (UTN/NCP) www.sanayi.gov.tr/anlasmalar/utn-ncp

505 SOMO çokuluslu şirketler hakkında eleştirel, bağımsız, kâr amacı gütmeyen bir bilgi merkezidir. Kurulduğu 1973 yılından beri çokuluslu şirketleri ve faaliyetlerinin insan ve çevre üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. www.somo.nl/. Araştırma metodolojisinde kullanılan *How to use the UN Guiding Principles in company research and advocacy* (2013) için bkz. www.somo.nl/how-to-use-the-un-guiding-principles-on-business-and-human-rights-in-company-research-and-advocacy-2/

506 Rehber İlke 16'ya göre şirketler insan haklarına saygı gösterme sorumluluğuna dair taahhüdünü bir politika ile ortaya koymalıdır. İlke 16'nın (d) bendinde bu politika "kamuya açık olmalı ve şirket içerisinde tüm personele, şirket dışarısında ise iş ortakları ve diğer ilgili üçüncü kişilere iletilmelidir" denilmektedir. Rehber İlke 16'nın açıklayıcı yorumunda politikanın şirketin sözleşmesel ilişkisi olan kuruluşlara, faaliyetleriyle doğrudan bağlantılı olanlara, yatırımcılara ve önemli insan hakları riskleri içeren operasyonlar söz konusuysa potansiyel olarak etkilenen paydaşlara aktif olarak iletilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

507 Rehber İlkeler 21'e göre insan hakları etkilerini nasıl ele aldıklarını açıklamak için şirketler, özellikle etkilenen paydaşlar tarafından veya onlar adına endişeler dile getirildiğinde, bunu dışarıyla paylaşmaya ve iletişime hazır olmalıdır.

mekandaadalet.org